

Valley aan de Eem

Kenniscirculatie tussen de hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort

Masterscriptie: Bestuur en Beleid

Rogier van den Broek (3389502)

Datum: 23-09-2015

Utrechtse School voor Bestuurs- en Organiseringswetenschap

Begeleider: dr. René van Rijsselt

Tweede lezer: dr. Thomas Schillemans

Opdrachtgevers: gemeente Amersfoort en HU Amersfoort

Gefaciliteerd door: Academie van de Stad

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie over de kenniscirculatie tussen de hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort. Dit is mijn laatste wapenfeit in het afronden van mijn master Bestuurs- en Organisationswetenschap aan de Universiteit Utrecht. Net als voor veel medestudenten is het schrijven van een thesis voor mij bij vlagen een onzeker, intensief en traag proces geweest. Steevast die onheilspellende vraag: 'is je scriptie al af?'. Het viel niet mee om hier vrijwel dagelijks een passend antwoord op te formuleren. Meestal was mijn repliek 'nog niet' of 'bijna'. Toch is het er uiteindelijk van gekomen. Vanaf vandaag kan ik die vraag volmondig bevestigend beantwoorden. Op zo'n moment wordt ook meteen duidelijk dat het schrijven van een scriptie bovenal toch een zeer leerzaam en interessant proces is geweest. Het is misschien geen ervaring die je absoluut niet zou willen missen, maar wel één waarbij je het vage gevoel krijgt dat er iets ontbreekt als je het niet hebt doorlopen.

Bij deze wil ik alle directe betrokkenen hartelijk danken voor hun bijdrage aan het tot stand komen van dit document. Een bijzonder woord van dank aan mijn begeleider, René van Rijsselt, voor zijn oprechte betrokkenheid en geduld in het hele scriptieproces. Zijn feedback, en die van Thomas Schillemans, zijn van grote betekenis geweest in het voltooien van dit onderzoek. Graag wil ik ook de Academie van de Stad bedanken voor haar faciliterende rol richting de opdrachtgevers. In het bijzonder moet hierbij Sara Geerken worden genoemd, mijn persoonlijke begeleidster wiens hulp van onschatbare waarde is geweest. Ook gaat mijn dank uit naar de opdrachtgevers binnen de HUA en gemeente Amersfoort, die mij de kans hebben gegeven mijn onderzoek in een praktische setting uit te voeren.

Tot slot wil ik op deze plek mijn ouders, zus(je) en vrienden noemen. Zonder hen is een academische titel niets waard.

Utrecht, september 2015

Rogier van den Broek

Samenvatting

Er zijn weinig steden en regio's die de kenniseconomie niet tot speerpunt van hun lokale economische beleid hebben verklaard. In de kenniseconomie wordt kennis als belangrijkste economische grondstof en doorslaggevende concurrentiefactor gezien. De simpele aanwezigheid van kennis is echter niet voldoende; bestaande kennis moet te gelde gemaakt worden in de vorm van nieuwe producten of diensten. In dit verband wordt ook wel van kenniscirculatie gesproken: een proces waarbij meerdere partijen in een netwerk kennis creëren en laten stromen, en waarbij elke partij idealiter waarde toevoegt aan die kennis. De geografische clustering van verschillende bedrijven en onderwijsinstellingen wordt veelal als belangrijke prikkel of zelfs voorwaarde voor de circulatie van kennis gezien.

De aanwezigheid van een vestiging van de Hogeschool Utrecht in Amersfoort (HUA) was de aanleiding om de kenniscirculatie met de bedrijven in de regio te onderzoeken. Dit onderzoek geeft antwoord op de vraag hoe de kenniscirculatie tussen de hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort uitgebreid kan worden. Hiertoe zijn een documentanalyse uitgevoerd en kwalitatieve interviews met stakeholders uit zowel de gemeente, hogeschool als bedrijfsleven gehouden. De bestaande kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven is onderzocht op basis van vier categorieën: ontwikkeling van menselijke kapitaal (*human capital*), research & development, ondernemerschap, en regionaal engagement. Met betrekking tot de drie laatstgenoemde categorieën is de kenniscirculatie beperkt. Alleen de kenniscirculatie met betrekking tot de ontwikkeling van menselijk kapitaal is van redelijke omvang.

In Amersfoort zijn zes barrières aan te wijzen die de kenniscirculatie tussen de HUA en het bedrijfsleven in de weg staan. Op de eerste plaats hebben de gemeente en de HU Amersfoort een verschillende perceptie van de institutionele doelstelling van de laatstgenoemde. Op de tweede plaats functioneren de verbindingskanalen tussen hogeschool en bedrijfsleven niet goed. Daarnaast strookt de institutionele cultuur van de HUA op sommige punten niet met het bedrijfsleven in Amersfoort. Ook de economische samenstelling van de regio is een belangrijke barrière. De vijfde barrière zijn de zogenaamde faculteitskokers die binnen de hogeschool aanwezig zijn. Tenslotte is ook de collaboratieve capaciteit, met name de tijd van de docenten, van de HU Amersfoort beperkt.

Op basis van de bestaande samenwerking en de aanwezige barrières leent de kenniscirculatie rond het thema ondernemerschap zich het best voor de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven. Uiteindelijk is de belangrijkste conclusie van het onderzoek echter dat de HU Amersfoort zich op het moment niet leent voor grootschalige vormen van kenniscirculatie met het Amersfoortse bedrijfsleven. De uitbreiding van kenniscirculatie kan het best op kleine schaal worden plaatsvinden door (een aantal van) de barrières weg te nemen en aansluiting te zoeken bij lokale initiatieven en projecten uit de regio.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding	6
1.1 Valley aan de Eem?	6
1.2 Vraag- en doelstelling.....	8
1.3 Maatschappelijke relevantie	9
1.4 Wetenschappelijke relevantie.....	10
1.5 Aanpak.....	10
1.6 Leeswijzer	10
Hoofdstuk 2. Amersfoort nader bekeken	11
2.1 Economische structuur regio Amersfoort	11
2.1.1 Een dienstverlenende regio.....	11
2.1.2 Zes belangrijke bedrijfsclusters	12
2.1.3 Belang van het mkb	14
2.1.4 Regionale specialisatie?.....	14
2.1.5 De Amersfoortse Ruit	15
2.2 De HU Amersfoort	16
2.2.1 Het ontstaan van de HU Amersfoort.....	16
2.2.2 Onderwijsaanbod	17
2.3 Gemeentelijk beleid	18
2.3.1 Amersfoortse groei.....	18
2.3.2 De Commissie Van Ek	18
2.3.3 De Economische Agenda	19
2.3.4 De Raad voor Economische Ontwikkeling.....	20
2.3.5 Regionale samenwerking	21
2.3.6 Conclusie	22
Hoofdstuk 3. Theoretisch kader	23
3.1 De kenniseconomie	23
3.2 Kennisvalorisatie en -circulatie.....	24
3.3 Vormen van kenniscirculatie	25
3.4 Niveaus van kenniscirculatie	26
3.5 Kennis en geografische clustering	27
3.6 Regionale hotspots.....	28
3.7 De rol van kennisinstellingen	29

3.8 Het belang van het HBO	31
3.9 De rol van de gemeente	32
3.10 Het stimuleren van kenniscirculatie	34
3.11 Barrières voor kenniscirculatie	36
3.12 Gebruik van de literatuur in het onderzoek	38
Hoofdstuk 4. Methodologische verantwoording	39
4.1 Epistemologische positie	39
4.2 Onderzoeksstrategie	40
4.3 Onderzoeksmethoden	41
4.3.1 Documentanalyse	41
4.3.2 Interviews	41
4.3.3. Samenstelling onderzoeksgroep	42
4.4 Operationalisatie	43
4.5 Databewerking en – analyse	45
4.6 Betrouwbaarheid en validiteit	45
4.6.1 Betrouwbaarheid	45
4.6.2 Validiteit	46
Hoofdstuk 5. Onderzoekresultaten	47
5.1 Bestaande samenwerkingsvormen	47
5.1.1 Research & development	47
5.1.2 Ondernemerschap	48
5.1.3 Menselijk kapitaal	49
5.1.4 Regionaal engagement	50
5.1.5 Conclusie	51
5.2 Barrières voor kenniscirculatie	52
5.2.1 Perceptie van institutionele doelstelling	52
5.2.2 Verbindingskanalen	54
5.2.3 Institutionele cultuur	55
5.2.4 Economische samenstelling	56
5.2.5 Verhouding tussen systemen	58
5.2.6 Collaboratieve capaciteit en vaardigheden	59
5.3 Kansrijke samenwerkingsvormen	60
5.3.1 Research & development	60
5.3.2 Ondernemerschap	61

5.3.3 Menselijk kapitaal.....	62
5.3.4 Regionaal engagement.....	63
5.3.5 Conclusie	63
5.4 De rol van de gemeente	64
5.4.1 Verwachtingen bedrijfsleven.....	64
5.4.2 Verwachtingen HU Amersfoort	65
5.4.3 Conclusie	67
Hoofdstuk 6. Conclusie	68
Hoofdstuk 7. Discussie	71
Hoofdstuk 8. Aanbevelingen	75
Voor de HU Amersfoort.....	75
Voor de gemeente Amersfoort	76
Referenties	77
Bijlage 1. Respondentenlijst	82
Bijlage 2. Topiclijst	83

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Valley aan de Eem?

Het begrip kenniseconomie heeft veel adviseurs van ministers, provincies en gemeentes het hoofd op hol gebracht. Overal in Nederland verschijnen science parks, clusters en hotspots, ontstaan triple helix-samenwerkingen en worden strategieën ontwikkeld om de kenniscirculatie tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven te vergroten. Het meest tot de verbeelding spreekt uiteraard Silicon Valley in Californië, waar eind jarig tachtig de ICT-sector rondom de universiteit van Stanford tot grote bloei kwam. Veel Nederlandse steden hebben met meer en minder succes geprobeerd dit Amerikaanse voorbeeld te volgen. Zo zijn verscheidene (al dan niet zelfbenoemde) kennishubs ontstaan: Food Valley in Wageningen, Brainport in Eindhoven en Greenport in Zuid-Holland zijn slechts enkele voorbeelden (Van Oort, 2007, p. 45).

Er zijn weinig steden en regio's die de kenniseconomie niet tot speerpunt van hun lokale economische beleid hebben verklaard (Van Oort, 2007, p. 43). Dat dit niet altijd even succesvol blijkt te zijn bewees Lelystad Bio Science Park. Dit moest een belangrijke pijler gaan vormen van een life sciences-cluster in Flevoland. De Europese Unie en de provincie pompten er aan het begin van deze eeuw miljoenen euro's in. Maar bedrijven kwamen er nauwelijks op af en het project werd een mislukking. Het simpelweg neerzetten van een bord 'Science Park' en het aanbieden van subsidies en faciliteiten bleek niet voldoende voor het creëren van een nieuwe Silicon Valley aan het IJsselmeer ("Flop voor Bio Science Park," 2005).

Het is binnen de context van de kenniseconomie dat de HU Amersfoort (HUA) en de gemeente Amersfoort hun onderlinge samenwerking steeds meer proberen te vergroten. De HUA is nu al een aantal jaar in Amersfoort gevestigd en sindsdien is de stad meer dan 3.000 hbo-studenten rijker. Dit biedt Amersfoort en de in de stad gevestigde bedrijven in principe een hoop kansen en potentieel. Maar ondanks dat de vestiging van de HUA al enkele jaren bestaat is er in de ogen van beide partijen nog niet genoeg samenwerking tussen de hogeschool, de gemeente en de in Amersfoort gevestigde bedrijven (J. de Boer & C. Sombroek, persoonlijke communicatie, 12 februari 2015). Met name op het gebied van kennis en innovatie zouden zij graag zien dat de HUA een waardevolle toevoeging wordt voor de stad en de bedrijven die er zijn gevestigd. De gemeente wil zodoende graag weten wat de HUA voor de stad kan betekenen op het gebied van kennis en hoe de uitwisseling hiervan tussen de verschillende partijen kan worden vergroot.

Nu ligt Amersfoort niet in Californië en is de HUA geen Stanford. Evenwel lijkt de toekomst rooskleuriger dan die van Lelystad, want de Amersfoortse economie biedt veel potentie. De kracht van de regio schuilt met name in het midden- en kleinbedrijf: bedrijven met 2 tot 100 werknemers vertegenwoordigen ongeveer de helft van het totaal aantal arbeidsplaatsen (Raad voor Economische Ontwikkeling [REO], 2014a, p.

29). De economische structuur van de regio wordt daarnaast gekenmerkt door een grote diversiteit, waarin de nadruk steeds meer op de dienstensector is komen te liggen. Amersfoort wordt daardoor ook wel gekwalificeerd als een combinatie van een 'denk'- en een 'doe'-economie (REO, 2014a, p. 18). In de regio zijn vier centrale sectoren aan te wijzen die gezamenlijk ongeveer 45% van de Amersfoortse economie uitmaken: kennis- en adviesdiensten, ICT, zorg en bouw en ontwerp. Deze clusters vormen gezamenlijk de kern van de zogenoemde 'Amersfoortse Ruit' (Atzema, Groot, Neffke, Nedelkoska & Van Oort, 2012, p. 90). Het onderwijsaanbod van de HUA is eveneens gevarieerd en kent opleidingen uit de faculteiten Maatschappij & Recht, Economie & Management, Onderwijs & Opvoeding en Gezondheidszorg.

Op het eerste gezicht lijkt er dus veel kennis en bedrijvigheid in de regio Amersfoort aanwezig te zijn. Dit is geen onbelangrijk gegeven, want in een kenniseconomie wordt kennis als belangrijkste economische grondstof en doorslaggevende concurrentiefactor gezien (Raspe, Van Oort & de Bruijn, 2004, p. 20). De simpele aanwezigheid van kennis is echter niet voldoende; er moet ook een bepaalde economische of maatschappelijke waarde uit voortkomen. Met andere woorden: bestaande kennis moet te gelde gemaakt worden in de vorm van nieuwe producten of diensten (Delfmann, Koster & Pellenburg, 2009, p. 10). Als dit zich voltrekt wordt ook wel gesproken van kennisvalorisatie (Vereniging van Universiteiten [VSNU], 2013, p. 12).

Kennisvalorisatie suggereert over het algemeen eenrichtingsverkeer van het onderwijs naar het bedrijfsleven. Simpel gesteld: een onderwijsinstelling creëert kennis, waar een bedrijf vervolgens gebruik van maakt bij de ontwikkeling van een nieuw product. Inmiddels gaan er veel stemmen op dat de uitwisseling van kennis zich niet slechts moet beperken tot overdracht, maar dat het moet circuleren tussen verschillen partijen. Er moet kenniscirculatie plaatsvinden tussen docenten, studenten en bedrijven, zodat alle partijen iets kunnen leren. Dit wordt ook wel gedefinieerd als 'een proces waarbij meerdere partijen in een netwerk kennis creëren en laten stromen, en waarbij elke partij idealiter waarde toevoegt aan die kennis' (Leloux, van der Sijde & Nederveen, 2007, p. 56).

De fysieke nabijheid en clustering van verschillende bedrijven en onderwijsinstellingen wordt veelal als belangrijke prikkel of zelfs voorwaarde voor de circulatie van kennis gezien. Clustering zorgt namelijk voor lokale kennis *spillovers*, waarbij kennis zich tussen informele contacten uitwisselt (Raspe et al, 2004, p. 27). Tegelijkertijd brengt clustering vaak nog allerlei andere regionaleconomische voordelen met zich mee (Weterings, Van Oort, Raspe & Verburg, 2007, p. 10). Het is dus niet zo vreemd dat lokale overheden het ontstaan van clusters, hotspots of innovatiesystemen zo veel mogelijk proberen te stimuleren. Dit zijn in feite verschillende termen die allemaal op hetzelfde principe doelen: geografische concentraties van bedrijven, onderwijsinstellingen, overheden en andere partners die een netwerk vormen gericht op innovatie (Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie [Awti], 2014, p. 7).

De aanwezigheid van een onderwijsinstelling is bij het ontstaan van een hotspot in veel gevallen een doorslaggevende factor (Awti, 2014, p. 46). Niet verassend is het versterken van de samenwerking tussen kennisinstellingen, overheden en bedrijfsleven één van de speerpunten in het (ruimtelijk) economisch beleid op zowel rijksniveau als het niveau van de regio (Raspe & Van Oort, 2007, p. 21). Vaak resulteert dit in een pleidooi voor het triple helix-model (Etzkowitz, 2008). Dit is een structurele verbinding tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstelling, waarbij gezamenlijk wordt gestreefd naar een verbetering van het (technologische) innovatieproces. Toch is dit in de ogen van veel wetenschappers een te beperkt perspectief (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR], 2013, p. 249). Het generaliseert één specifieke vorm van samenwerking naar alle vormen van samenwerking. Voornamelijk voor technische faculteiten in universiteiten lijkt het een adequaat model.

De samenwerking met het bedrijfsleven hoeft zich echter zeker niet te beperken tot universiteiten; ook hogescholen blijken hier uitermate voor geschikt (Delfmann, Koster & Pellenbarg, 2011, p. 14). Daarnaast bestaan er naast de triple helixvorm tal van andere wijzen waarop de kenniscirculatie tussen een onderwijsinstelling en bedrijven kan worden bevorderd. Er kunnen stimuleringsactiviteiten worden ondernomen op het gebied van research & development, ondernemerschap, ontwikkeling van menselijke kapitaal (*human capital*) of regionaal engagement (Kroll, Baier & Stahlecker, 2013, p. 21). Binnen deze categorieën kan ook het niveau van kenniscirculatie sterk verschillen (Van der Sijde, 2005, p. 53).

Daarnaast kan de complexiteit van de samenwerking variëren. Er bestaan eenvoudige, transactionele activiteiten die inhaken op een vastgestelde behoefte of vraag. Aan de andere kant van de schaal bevinden zich de complexere, transformationele activiteiten die zich richten op verborgen of onuitgesproken behoeften en die grote regionaal-economische veranderingen teweeg kunnen brengen (Goddard & Kempton, 2011, p. 5). Tegelijkertijd zijn er verschillende barrières te onderscheiden die kenniscirculatie in de weg kunnen zitten (Goddard & Kempton, 2011, p. 32).

1.2 Vraag- en doelstelling

Voor de gemeente en de HUA ontstaat nu de vraag welke vormen van kenniscirculatie geschikt zijn voor Amersfoort. Kan er over een tijdje worden gesproken van een Valley aan de Eem of moeten de ambities bescheidener blijven? Dat is de vraag die als rode draad door deze studie loopt. Voor dit onderzoek is zodoende de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Hoe kan de kenniscirculatie tussen de hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort worden uitgebreid?

Hieruit voortvloeiend zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Op welke wijzen kan kenniscirculatie tussen een onderwijsinstelling en bedrijven worden gestimuleerd?
2. Wat zijn de bestaande vormen van kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven?
3. Welke barrières voor kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven bestaan er?
4. Welke vormen van kenniscirculatie lenen zich het beste voor de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven?
5. Welke rol kan de gemeente Amersfoort spelen in het stimuleren van kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven?

Dit onderzoek heeft tot doel om de gemeente en hogeschool in Amersfoort aanknopingspunten te bieden waarmee zij de kenniscirculatie tussen de hogeschool en het Amersfoortse bedrijfsleven kunnen intensiveren. Het is oriënterend van aard, omdat het de bestaande samenwerking in kaart brengt maar tegelijkertijd onderzoekt wat de verdere mogelijkheden zijn. De bestaande situatie vormt het startpunt van het onderzoek. De huidige contacten tussen de drie partijen vormen een sterk fundament om de uitwisseling van kennis tussen hogeschool, bedrijven en de gemeente te vergroten. Tegelijkertijd is het van belang om de barrières die bestaande en toekomstige kenniscirculatie in de weg kunnen staan in kaart te brengen. De rol van de gemeente in het geheel behoeft afzonderlijk aandacht. De daadwerkelijke circulatie van kennis vindt immers voornamelijk plaats tussen hogeschool en bedrijfsleven.

1.3 Maatschappelijke relevantie

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek is tweeledig. Op de eerste plaats wordt het uitgevoerd in opdracht van de gemeente en hogeschool in Amersfoort. De waarde van deze studie ligt dan ook met name bij de praktische inzetbaarheid die het voor deze twee publieke instellingen heeft. Maar de casus in Amersfoort staat niet op zichzelf. Overal in Nederland (maar eigenlijk in heel Europa) proberen onderwijsinstellingen, bedrijven en overheden de samenwerking te intensiveren en de kenniscirculatie te vergroten.

Vaak worden succesverhalen zoals Silicon Valley hierbij als lichtend voorbeeld gezien. Dit is echter een vrij specifieke samenwerkingsvorm, die is ontstaan uit een concentratie van zeer hoogstaand technisch academisch onderzoek. Voor veel onderwijsinstellingen in Nederland is kenniscirculatie op dit niveau simpelweg niet weggelegd. Dit onderzoek stapt over deze enge definiëring van samenwerking heen, en richt zich op de vormen van kenniscirculatie die praktisch bruikbaar zijn voor onderwijsinstellingen die minder op technologische innovatie zijn gericht. Hiermee biedt het aanknopingspunten voor

universiteiten, maar met name voor hogescholen, om de kenniscirculatie met het regionale bedrijfsleven te vergroten.

1.4 Wetenschappelijke relevantie

De samenwerking tussen overheden, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven is een onderwerp dat in de wetenschappelijke literatuur vaak aan de orde komt. Hierin wordt deze samenwerking over het algemeen echter vrij nauw gedefinieerd; het richt zich voornamelijk op de intensieve relatie tussen universiteiten en bedrijven op het gebied van (technologisch) onderzoek. Het onderzoek dat de basis vormt voor deze scriptie doorbreekt dit kader door zich op de eerste plaats te concentreren op hogescholen en op de tweede plaats ook andere (meer bescheiden) vormen van kenniscirculatie te onderzoeken.

1.5 Aanpak

De kern van de aanpak van dit onderzoek wordt gevormd door literatuuronderzoek, documentanalyse en kwalitatieve interviews. De eerste deelvraag zal worden beantwoord door middel van het bestuderen van wetenschappelijke literatuur. Voor het beantwoorden van de tweede deelvraag worden interviews en een documentanalyse uitgevoerd. De laatste drie deelvragen worden beantwoord aan de hand van diepte-interviews met respondenten uit zowel de gemeente, hogeschool als het bedrijfsleven. De basis is voor deze interviews is gelegd door het bestuderen van wetenschappelijke literatuur. Deze is vervolgens geoperationaliseerd ten behoeve van het praktijkonderzoek.

1.6 Leeswijzer

In het vervolg van het deze scriptie zal eerst, in hoofdstuk twee, de context van het onderzoek uiteengezet worden. Het beschrijft de economische structuur van de regio Amersfoort, het opleidingsaanbod van de HU Amersfoort en het beleid van de gemeente Amersfoort op het gebied van samenwerking met het bedrijfsleven en de hogeschool. Hoofdstuk drie betreft het theoretisch kader. In dit hoofdstuk worden wetenschappelijke inzichten over de kenniseconomie, geografische clustering en kennis-circulatie besproken. In het derde hoofdstuk komt de methodologische verantwoording van het onderzoek aan bod. Hierin komen onder meer de onderzoeksstrategie, onderzoeksmethoden, operationalisatie en de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek aan bod.

Daaropvolgend zullen in hoofdstuk vijf de resultaten van het empirisch onderzoek per deelvraag uiteengezet worden. In de hoofdstuk zes, de conclusie, worden belangrijkste en opvallendste bevindingen nogmaals kort weergegeven en wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag. Hoofdstuk zeven betreft de discussie. Hierin wordt teruggekoppeld naar de literatuur en de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van het onderzoek. In het laatste hoofdstuk worden de aanbevelingen aan gemeente en hogeschool besproken.

Hoofdstuk 2. Amersfoort nader bekeken

Dit hoofdstuk schetst de context van het onderzoek. Op de eerste plaats wordt gekeken naar de economische structuur van de regio Amersfoort.¹ Wat is Amersfoort voor een stad? Wat zijn de sterke sectoren binnen de regio? Vervolgens verschuift de focus zich naar de HU Amersfoort. Hoe is de HU in Amersfoort terecht gekomen? Wat is de verhouding van de HUA tot de HU? Welke opleidingen worden op de HUA gegeven? De laatste paragraaf gaat tenslotte in op het beleid dat de gemeente Amersfoort heeft gevoerd met betrekking tot de kenniseconomie en de samenwerking met de hogeschool en het bedrijfsleven.

Het overgrote deel van de informatie uit dit hoofdstuk is afkomstig uit een viertal rapporten. Op de eerste plaats is dit de economische visie voor Amersfoort tot 2030 die is ontwikkeld door de Commissie Van Ek (2009) in opdracht van het Amersfoortse college van B en W. Deze commissie bestond uit een aantal deskundigen van verschillende disciplines van buiten de stad en stond onder leiding van oud Fortis bestuurder Jacques van Ek. Het tweede rapport betreft het 'clusteronderzoek' naar de economische kansen van de regio Amersfoort (2012), dat is uitgevoerd door Atzema et al. (Universiteit Utrecht en de Erasmus Universiteit Rotterdam) in opdracht van de Regio Amersfoort, de Taskforce Innovatie regio Utrecht, de Kamer van Koophandel Gooi-, Eem- en Flevoland en de Raad voor Economische Ontwikkeling regio Amersfoort.

Ten derde is gebruik gemaakt van het rapport 'Voorbereid op de economie van morgen', (2014) dat is gepubliceerd door de Raad voor Economische Ontwikkeling Regio Amersfoort (REO), een adviesorgaan voor de gemeente dat bestaat uit verschillende vertegenwoordigers van Amersfoortse bedrijven en instellingen. Het laatste rapport betreft een marktverkenning van de regio die in 2014 is uitgevoerd door NIDAP voor de HU Amersfoort (persoonlijke communicatie, 25 april 2015).

2.1 Economische structuur regio Amersfoort

2.1.1 Een dienstverlenende regio

De regio Amersfoort wordt wel gekwalificeerd als een combinatie van een 'denk'- en een 'doe'-economie (REO, 2014, p. 18). Het 'denkgedeelte', voornamelijk ingevuld door banen in de publieke en commerciële dienstverlening, nam in 2000 ongeveer 45% van de economische bedrijvigheid op zich. Het 'doe-gedeelte', bestaande uit de meer toepassingsgerichte sectoren zoals bouw, handel, industrie, vervoer, had in dat jaar

¹ Deze paragraaf handelt over de regio Amersfoort, bestaande uit de gemeenten Amersfoort, Baarn, Barneveld, Bunschoten, Eemnes, Leusden, Nijkerk, Soest en Woudenberg, tenzij expliciet anders aangegeven.

procentueel gezien ongeveer dezelfde omvang. In 2013 was deze verdeling enigszins verschoven: de omvang van de publieke en commerciële dienstverlening was in iets meer dan tien jaar toegenomen tot 50% van de totale Amersfoortse economie. Deze stijging was met name te danken aan het aantal banen in de zorgsector en de specialistische zakelijke dienstverlening (REO, 2014, p. 18). De economische structuur van de regio wordt dus gekenmerkt door een redelijke diversiteit, waarin de nadruk steeds meer op de dienstensector is komen te liggen.

In de stad Amersfoort ligt het accent nog meer op dienstverlening dan in de regio. De opbouw van de Amersfoortse economie wordt dan ook wel gekwalificeerd als een 'schone diensteneconomie' (Commissie Van Ek, 2009, p. 17). Sinds het eind van de jaren negentig zijn in de stad met name de sectoren zorg, zakelijke diensten, handel en financiële dienstverlening fors gegroeid. De vergroting van de twee eerstgenoemde sectoren is een landelijke trend (de groei in deze sectoren is ongeveer vergelijkbaar met het Nederlands gemiddelde), maar de groei in de twee laatstgenoemde branches is wel specifiek voor Amersfoort (zie hiervoor tabel 2.1). Het zijn dan ook voornamelijk de sectoren handel, zakelijke & financiële dienstverlening en overheid & zorg die de economische structuur van de stad inkleuren. In 2009 was ongeveer 77% van het aantal werkzame personen in Amersfoort actief in één van deze branches. (Commissie Van Ek, 2009, p. 17). Vergeleken met het landelijke gemiddelde is voornamelijk de omvang van de zakelijke en financiële dienstverlening opvallend groot. Daarentegen blijkt de industriële sector in de stad relatief klein.

Tabel 2.1

*Relatieve verandering arbeidsplaatsen per sector 1998-2007 in de stad Amersfoort
(Bron: Commissie Van Ek, 2009, p. 18).*

Sector	Procentuele groei Amersfoort	Procentuele groei Nederland
Industrie	-7%	-12%
Handel	32%	9%
Financiële diensten	173%	7%
Zakelijke diensten	35%	34%
Overheid	-11%	7%
Zorg	26%	35%
Totaal	28%	12%

2.1.2 Zes belangrijke bedrijfsclusters

Atzema et al. (2012) selecteerden op basis van concentratie en reputatie zes kansrijke bedrijfsclusters die relatief groot zijn in de regio Amersfoort. Zij definiëren een cluster als een ruimtelijke concentratie van gerelateerde bedrijven en instellingen die mogelijk (maar niet noodzakelijk) met elkaar samenwerken. Voor Amersfoort zijn de belangrijkste bedrijfsclusters de *knowledge intensive business services* (KIBS), bouw, zorg, ICT, logistiek en voedsel. In tabel 2.2 is voor elke cluster het aantal bedrijven en banen in absolute en procentuele getallen weergegeven.

De sector *knowledge intensive business services* (KIBS) bleek in de regio het grootst te zijn. De KIBS-cluster omvat een groot aantal verschillende bedrijven die gemeen hebben dat ze dienstverlenend zijn aan andere bedrijven en dat deze diensten een rol spelen bij procesmatige innovatie-trajecten. Het bestaat dus uit een brede groep subsectoren, bijvoorbeeld accountancy en juridische diensten, maar ook dienstverlening op het gebied van management en organisatie, zoals humanresourcesmanagement. De grootste bedrijven binnen deze cluster zijn dan ook adviesbureaus zoals BMC, Stater of Twynstra Gudde (Atzema et al., 2012, p. 23).

Op de tweede plaats staat de bouwsector. Vooral ingenieursbedrijven, architectenbureaus en leveranciers van installatietechnieken zijn sterk in de regio aanwezig. Daarnaast zijn er binnen deze sector diverse adviesbureaus te vinden. Naast enkele grote ingenieursbureaus en bouwbedrijven zoals Royal HaskoningDHV en Arcadis, bestaat de cluster voornamelijk uit kleine bedrijven en zzp'ers. De zorgsector is de derde belangrijke cluster in de regio. Amersfoort kent als vanouds een groot aantal zorginstellingen, wat tot op de dag van vandaag het geval is. Na de cluster zorg volgt de ICT-sector (Atzema et al., 2012, p. 16).

Logistiek en voedsel zijn de kleinste twee clusters van de zes. Amersfoort ligt vrij centraal in Nederland en is goed bereikbaar via de A1 en A28, wat belangrijke locatiefactoren tot vestiging voor logistieke bedrijven kunnen zijn (geweest). De meeste grote logistiek gerelateerde bedrijven in de regio zijn transportbedrijven. Wat betreft de voedselsector kent de regio Amersfoort een lange geschiedenis. Barneveld staat bijvoorbeeld al geruime tijd bekend als centrum van de pluimveeteelt. Spakenburg was vroeger een vissersdorp aan de Zuiderzee en zodoende is daar nog een redelijk grote visindustrie aanwezig. Bunschoten tenslotte, is gespecialiseerd in de broodindustrie. Daarnaast is ook het hoofdkantoor van zuivelcoöperatie FrieslandCampina in Amersfoort gevestigd (Atzema et al., 2012, p. 16).

Tabel 2.2

Aantal bedrijven en banen per cluster in de regio Amersfoort in 2010 (Bron: Atzema et al., 2012, p. 17).

Cluster	Bedrijven	% bedrijven	Banen	% banen
Bouw	4.254	13,8	20.576	10,7
Logistiek	435	1,4	5.693	3,0
KIBS	5.698	18,5	22.997	11,9
Voedsel	592	1,9	7.883	4,1
Zorg	2.231	7,2	18.269	9,5
ICT	1.680	5,5	9.470	4,9
Totaal	30.819	100,0	192.963	100,0

2.1.3 Belang van het mkb

De meeste bedrijven binnen de zes clusters maken onderdeel uit van het midden- en kleinbedrijf (mkb).² Binnen de KIBS-cluster zijn bijvoorbeeld heel veel zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) actief, die in veel gevallen als organisatieadviseur werkzaam zijn. Ook de bouwsector in de regio kent naast een aantal grote bouwbedrijven, veel zzp'ers en andere kleine klusbedrijven (Atzema et al., 2012, p. 17-18). Binnen andere sectoren is dit ook vaak het geval. In de regio Amersfoort vertegenwoordigen bedrijven met 2 tot 100 werknemers ongeveer de helft van het totaal aantal arbeidsplaatsen, oftewel 100.000 banen (REO, 2014, p. 29). Dit is relatief veel. In vergelijking met Utrecht zijn er in de regio Amersfoort bijvoorbeeld twee keer zoveel bedrijven met 50 tot 99 werknemers (NIDAP, persoonlijke communicatie, 25 april 2015, p. 15). Voor de stad Amersfoort geldt dit nog meer. Daar was in 2009 ongeveer de helft van de bedrijven een eenmansbedrijf en meer dan tweederde van de bedrijven had minder dan tien werknemers in dienst (Commissie Van Ek, 2009, p. 18).

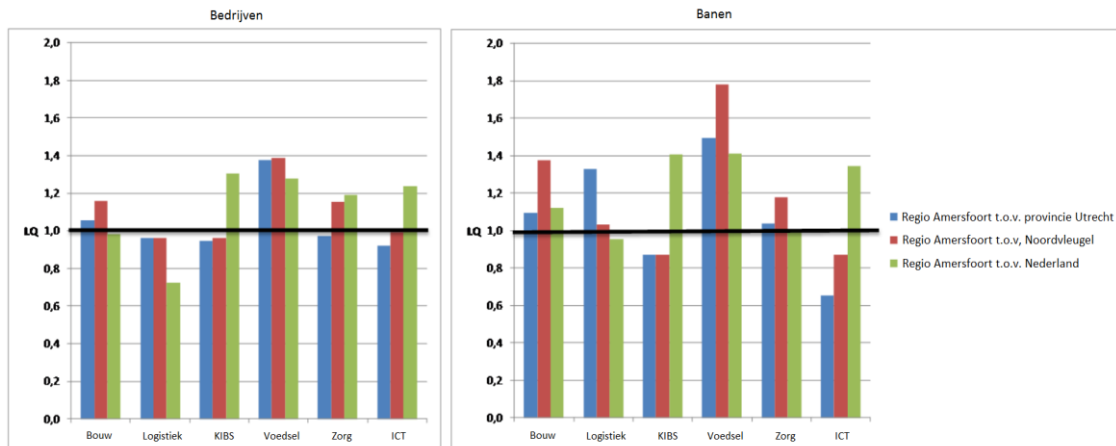
2.1.4 Regionale specialisatie?

Atzema et al. (2012) hebben ook onderzocht in welke mate de zes eerdergenoemde Amersfoortse bedrijfsclusters zich onderscheiden ten opzichte van de bedrijvigheid in de provincie Utrecht, de Noordvleugel van de Randstad (Noord-Holland, Utrecht en Flevoland) en heel Nederland (zie voor figuur 2.1 voor een schematische weergave). Ten aanzien van heel Nederland is de regio Amersfoort gespecialiseerd in de clusters KIBS, ICT, zorg en voedsel. Dit betekent dat er in de regio procentueel gezien meer bedrijven en banen zijn in deze sectoren dan er gemiddeld in Nederland zijn. Voor de cluster logistiek geldt juist het omgekeerde: daarvan zijn er in Nederland gemiddeld meer dan in Amersfoort. De specialisatie in de KIBS en ICT-sector verdwijnt als de situatie wordt vergeleken met die van de Noordvleugel. Ten opzichte van de Noordvleugel zijn deze sectoren dus niet groter in de regio Amersfoort. Tenslotte zijn de zorg- en bouwsector in de regio Amersfoort procentueel gezien niet groter dan in de provincie Utrecht (Atzema et al., 2012, p. 19).

Ten opzichte van alle drie de referentiegebieden (Nederland, de Noordvleugel en de provincie Utrecht) is de regio Amersfoort dus alleen gespecialiseerd in de voedselcluster. Zodoende zou bij deze sector mogelijk het zwaartepunt van de Amersfoortse economie kunnen liggen. Het probleem met deze sector is volgens Atzema en collega's (2012, p. 45) echter dat hij niet goed is ingebed in de Amersfoortse regio. Dit betekent ten eerste dat de bedrijven binnen de voedselcluster een geïsoleerde positie op de arbeidsmarkt in de regio hebben (ze kunnen maar lastig werknemers vinden in aangrenzende branches).

² Voor het midden- en kleinbedrijf bestaan verschillende definities. De Europese Commissie heeft in 2005 een nieuwe definitie geïntroduceerd die in principe door alle EU-landen wordt gehanteerd. Hierin vallen alle bedrijven met minder dan 250 werknemers onder het mkb. Bedrijven met minder dan 50 werknemers worden hierbinnen kleine ondernemingen genoemd, en ondernemingen met een personeelsaantal onder de 10 zijn micro-ondernemingen.

Op de tweede plaats is er weinig gerelateerde bedrijvigheid in de omgeving om kennis mee uit te wisselen. Hier komt nog bij dat de groei en concurrentie binnen de sector gering is (Atzema et al., 2012, p. 83). In feite kan dus worden geconcludeerd dat binnen de regio Amersfoort niet één enkele centrale en dominerende economische sector is aan te wijzen.

Figuur 2.1 Regionale specialisatie per cluster in 2010 (Bron: Atzema et al., 2012, p. 19)

2.1.5 De Amersfoortse Ruit

Volgens Atzema et al. (2012, p. 40) is het ontbreken van een dergelijke sector niet per se een nadeel, omdat een (te) gespecialiseerde economie vrij kwetsbaar is. Het onderzoek gaat dan ook uit van een nieuwe theorie die stelt dat een sterke economie wordt gekenmerkt door zowel specialisatie als diversificatie. Deze zogenaamde 'gerelateerde variatie' betekent dat een regio voldoende verschillende, maar gerelateerde economische activiteiten kent die elkaar kunnen versterken. Atzema en collega's adviseren om bij het stimuleren van economische vitaliteit uit te gaan van de sterke punten van de regio Amersfoort en de bestaande gerelateerde variëteit in de regio te versterken. Zij pleiten er dan ook voor om in te zetten op de vier belangrijkste clusters en de onderlinge verwevenheid hiertussen te vergroten.

Hoewel de economie van Amersfoort divers is, wijzen zij vier centrale sectoren aan die gezamenlijk ongeveer 45% van de Amersfoortse economie vormen: kennis- en adviesdiensten (vooral management- en organisatieadviesbureaus), ICT (vooral software en diensten), zorg (vooral leveranciers van zorgdiensten) en bouw en ontwerp (vooral ingenieursbureaus, installatiebedrijven en architecten). Deze clusters vormen gezamenlijk de kern van de 'Amersfoortse Ruit' (zie voor een schematische weergave figuur 2.2). De onderzoekers bevelen aan vooral in te zetten op het verbinden van bedrijven binnen Amersfoortse Ruit. Op de verbindingslijnen tussen de sectoren staan thema's waarover samenwerking tussen bedrijven zou kunnen gaan (Atzema et al., 2012, p. 90).

Figuur 2.2 De Amersfoortse Ruit (Bron: Atzema et al., 2012, p. 91)

2.2 De HU Amersfoort

2.2.1 Het ontstaan van de HU Amersfoort

De HU opende in 2000 een vestiging in Amersfoort, die toen nog de Kennis Satelliet Amersfoort (KSA) werd genoemd. De KSA had slechts 300 studenten voor de (toentertijd) nieuwe studies information engineering en mediatechnologie. In de loop der jaren breidde de hogeschool zich echter steeds verder uit. In 2004 werd een flink aantal opleidingen aan het onderwijsaanbod toegevoegd als gevolg van een fusie met Hogeschool Dierenoord uit Wageningen en Hogeschool De Horst uit Driebergen. Wageningen bracht onder meer de studies small business & retail management en facility management en vanuit Driebergen kwamen sociaalpedagogische hulpverlening, culturele maatschappelijke vorming en maatschappelijk werk en dienstverlening. Een jaar later werd de KSA omgedoopt tot HU Amersfoort en verhuisden de meeste opleidingen naar een nieuw pand aan de Berkenweg (Hogeschool van Utrecht, 2004, p. 10).

De daaropvolgende jaren kenden zowel het vertrek als de komst van een aantal studies. De technische opleidingen van het eerste uur vertrokken naar Utrecht, de pabo kwam (gedeeltelijk) naar Amersfoort en ook de studies security technology en personeel & arbeid werden kortstondig in de Keistad ondergebracht. In 2012 trokken alle opleidingen in het nieuwe (en huidige) pand op het Eemkwartier aan de Amsterdamseweg. Inmiddels studeren er een kleine 4.000 hbo'ers. Vanaf augustus 2015 nemen ongeveer

550 studenten van MBO Amersfoort hun intrek in het gebouw. De studenten zijn afkomstig van de niveaus 3 en 4 van de School voor Toerisme en Recreatie (STR) en van de opleidingen financiële beroepen van de School voor Economie en Ondernemen (SEO). Het jaar daarop volgen nog eens 550 mbo'ers uit de opleidingen juridisch medewerker, directiesecretaresse, verkoper detailhandel en verkoopspecialist. Dit heeft tot gevolg dat de doorlopende leerlijn wordt versterkt; mbo-leerlingen kunnen op deze wijze makkelijker doorstromen naar een hbo-opleiding die in hetzelfde pand is gevestigd (Hogeschool Utrecht [HU], 2015).

2.2.2 Onderwijsaanbod

Het huidige onderwijsaanbod van de HUA is een afspiegeling van de opleidingen die in het verleden al in Amersfoort waren te vinden. Tegelijkertijd is geprobeerd de Amersfoortse locatie een eigen karakter te geven door in het onderwijsaanbod nadruk te leggen op zorg en welzijn, economie en vrijetijdsmanagement en onderwijs en opvoeding. Door de keuze voor deze verschillende thema's is Amersfoort het eerste zogenaamde faculteitsverzamelgebouw van de HU. Dit betekent dat binnen het pand van de HUA opleidingen uit vier verschillende faculteiten zijn te vinden: Maatschappij & Recht, Economie & Management, Onderwijs & Opvoeding en Gezondheidszorg. Het idee is dat door een aantal opleidingen van verschillende faculteiten in hetzelfde gebouw onder te brengen, de samenwerking tussen de verschillende opleidingen wordt vergroot en de grenzen tussen de faculteiten vervagen (HU, 2010, p. 13).

Uit de Faculteit Maatschappij & Recht worden de opleidingen creatieve therapie, maatschappelijk werk & dienstverlening, sociaal pedagogische hulpverlening en culturele & maatschappelijke vorming in Amersfoort gegeven. Veel van deze studies vinden hun oorsprong in het Instituut voor Social Work van Hogeschool De Horst uit Driebergen. Onder de Faculteit Economie & Management vallen business management, facility management en small business & retail management. De Faculteit Gezondheidszorg kent slechts één opleiding in Amersfoort: management in de zorg. Tenslotte vallen de studies pedagogiek en leraar basisonderwijs (pabo) onder de Faculteit Onderwijs & Opvoeding (HU, z.j.).

2.3 Gemeentelijk beleid

De roep om meer samenwerking tussen gemeente, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven is geen nieuw fenomeen in Amersfoort. Het grootste deel van de twintigste eeuw ging het de regio economisch gezien voor de wind. Sinds het begin van de eenentwintigste eeuw is de economische motor van de regio, mede als gevolg van de kredietcrisis en de Europese staatsschuldencrisis, echter gaan haperen. De gemeente Amersfoort is sindsdien op zoek naar (nieuwe) manieren om de economie te versterken. Vanuit de gemeentelijke gremia is steeds vaker het advies gegeven om het innovatiebeleid te intensiveren en de Amersfoortse kenniseconomie te versterken. De samenwerking tussen overheid, onderwijs en het bedrijfsleven wordt hierbij in veel gevallen als belangrijk instrument aangewezen. In deze paragraaf worden deze ontwikkelingen verder uiteengezet.

2.3.1 Amersfoortse groei

In de jaren '80 en '90 maakte Amersfoort een indrukwekkende groei door. Deze groei startte in 1980, toen de stad als groeistad werd aangewezen door het Rijk. Dit betekende concreet dat Amersfoort meer mensen en bedrijven aan moest trekken om de druk op de grote steden in de Randstad te verlichten. Amersfoort kreeg hierin onder meer de taak om 15.000 nieuwe woningen te realiseren (Gemeente Amersfoort, z.j.) In de daaropvolgende jaren maakte de regio een grote economische ontwikkeling door. Mede dankzij de centrale ligging en mooie leefomgeving ontwikkelde het een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor werknemers en bedrijven. Het aantal inwoners groeide hard. In 1985 telde de stad er 88.000, in 2000 was dit opgelopen tot 126.000. Het aantal arbeidsplaatsen groeide eveneens van 31.000 in 1985 tot 58.000 in 2000 (<http://amersfoortincijfers.nl>). Amersfoort werd niet alleen een grotere woonstad, maar tegelijkertijd ook een belangrijke werkstad.

In het begin van de 21^e eeuw begon de economische motor van Amersfoort echter haperingen te vertonen. Na het knappen van de internetzeepbel in 2001 bleek de Amersfoortse economie, waarin een sterke nadruk op de dienstensector lag, erg kwetsbaar. In de daaropvolgende jaren herstelde deze zich weliswaar enigszins, maar het niveau van de voorgaande jaren werd niet meer bereikt. De gemeente was naarstig op zoek naar oplossingen voor een aantal hardnekkige problemen: de veroudering van buurten, de afnemende bereikbaarheid, de toenemende leegstand van kantoorgebouwen en een werkloosheid die minder snel afnam dan verwacht (Commissie Van Ek, 2009, p. 16).

2.3.2 De Commissie Van Ek

In de loop van 2007 besloot de gemeenteraad daarom zijn pijlen te richten op de economische ontwikkeling van de stad op de lange termijn. Daarop werd besloten een commissie te vormen - bestaande uit een aantal deskundigen van verschillende disciplines - die een economische visie tot 2030 voor Amersfoort zou ontwikkelen. Het

rapport van de Commissie Van Ek (2009), genaamd 'Een vitale stad in een economische regio', werd aan het begin van de kredietcrisis gepresenteerd. Voor de gemeente was het rapport een 'wake up call' die vandaag de dag nog steeds naklinkt (REO, 2014a, p. 3). De commissie meende dat de gemeente de economische groei van de stad te veel als vanzelfsprekend beschouwde. In haar ogen was er te weinig aandacht voor werk en economie en miste een duidelijke economische ambitie en strategie. Economische groei was geen automatisme en daar moest dan ook hard aan gewerkt worden (Commissie Van Ek, 2009, p. 13).

De Commissie Van Ek ontwikkelde daarom een drietal belangrijke economische opgaven voor de toekomst van Amersfoort. Zij pleitte voor een vergroting van de regionale samenhang, een goede balans tussen wonen en werken en een duurzame economische groei. Concreet betekende dit dat Amersfoort zich moest gaan ontwikkelen tot aanjager van de regionale economie en dat er voldoende en passende banen in de stad moesten komen (Commissie Van Ek, 2009, p. 9). Tenslotte moest door middel van een strategie van specialisatie, duurzame groei in de stad ontstaan. Amersfoort moest dus gaan versterken wat al sterk was: zijn kennis- en diensteneconomie. Om dit te bewerkstelligen beval de commissie aan om de samenwerking tussen de gemeente, onderwijsinstellingen (de in Amersfoort gevestigde Hogeschool Utrecht en de ROC's) en het bedrijfsleven te intensiveren. Een hechte relatie tussen deze drie partijen zag zij als een onmisbaar fundament voor een sterke kennis- en diensteneconomie (Commissie Van Ek, 2009, p. 37-38).

2.3.3 De Economische Agenda

De Commissie Van Ek adviseerde de gemeente tenslotte om direct te starten met de ontwikkeling van een economische strategie. De analyse, visie en aanbevelingen van de commissie konden hiervoor als basis dienen (Van Ek, 2009, p. 8). Zowel het college van B&W als de gemeenteraad omarmden de hoofdlijnen van het rapport en besloten in samenwerking met bedrijven en instellingen uit de regio op basis hiervan een Economische Agenda te ontwikkelen. Deze eerste agenda kende acht inhoudelijke lijnen die sterk overeenkwamen met het rapport van de Commissie Van Ek: regionale samenwerking, dienstverlening & accountmanagement, arbeidsmarktbeleid, kennis, onderwijs & innovatie, ruimte & bereikbaarheid, citymarketing & vrijetijdseconomie, duurzaamheid, ondernemerschap en zorgeconomie (Van Ek, 2009, p. 1). Per onderwerp werden verschillende projecten opgezet door gemeente en partners uit de stad die een bijdrage moesten leveren aan de economische versterking van de regio Amersfoort (De Boer, 2013, p. 10).

Deze lijn werd in de daaropvolgende jaren min of meer aangehouden. De Economische Agenda 2013-2014 kent de volgende zes plannen: marketing van de regio Amersfoort, acquisitie van bedrijven, dienstverlening aan bedrijven, innovatie & duurzaamheid, vestigingsbeleid en duurzame arbeidsmarkt (De Boer, 2013, p. 5-9). Op het gebied van duurzaamheid en innovatie betekent dit onder meer dat een poging wordt gedaan bedrijven uit kansrijke sectoren te verbinden met andere bedrijven, kennis- en

onderwijsinstellingen en overheden. De achterliggende gedachte is dat deze verbindingen leiden tot meer samenwerking, kennisdeling en innovatie binnen en tussen de verschillende clusters. Voor het realiseren van een duurzame arbeidsmarkt wordt onder meer gestreefd naar het versterken van de verbinding tussen onderwijs en het bedrijfsleven. Overheid, onderwijsinstellingen, kenniscentra en werkgevers werken hiertoe onder meer samen om de knelpunten rond stageplaatsen en leerbanen weg te nemen (De Boer, 2013, p. 8-9).

2.3.4 De Raad voor Economische Ontwikkeling

Als reactie op het rapport van de Commissie Van Ek en de ontwikkeling van de Economische Agenda werd in 2010 de Raad voor Economische Ontwikkeling gevormd, bestaande uit een aantal bestuurders van verschillende bedrijven en instellingen uit de regio, zoals woningcorporatie De Alliantie, BMC Advies, de Rabobank en het Meander Medisch Centrum (REO, 2014, p. 35). De REO heeft tot de doel de economische ambities van Amersfoort te realiseren, waarbij het rapport van de Commissie Van Ek en de Economische Agenda van de gemeente het kader vormen. Het heeft de taak om de langetermijnvisie te bewaken en besluiten op de kortere termijn binnen dit kader te beoordelen. Het geeft hiertoe gevraagd en ongevraagd advies aan alle partners die betrokken zijn bij de Economische Agenda, zoals het college van B&W en de gemeenteraad (Van Ek, 2009, p. 1).

In 2014 is het rapport van de Commissie Van Ek door de REO opnieuw tegen het licht gehouden. De raad meende dat het inmiddels vijf jaar oude rapport, met het oog op de veranderende economische omstandigheden, wel een update kon gebruiken. De pijlers van het rapport-Van Ek bleven als uitgangspunt dienen. Regionale samenwerking, een goede woon- en werkomgeving en duurzame economische groei bleven onverminderd van belang voor de Amersfoortse economie (REO, 2014). De economische en sociale context rond deze drie pijlers is tegen het decor van de crisis echter totaal veranderd. Waar de Commissie Van Ek nog waarschuwde voor een vermindering van de economische groei, spreekt de REO in het rapport 'Regio Amersfoort voorbereid op de economie van morgen' van een transformatie naar een nieuwe economie (REO, 2014). De kennis- en diensteneconomie bleek Amersfoort niet te vrijwaren van conjuncturele klappen. Daarnaast wordt voor Europa en Nederland een structureel lager economisch groeipad voorspeld. Bedrijven zullen daarom steeds meer structureel moeten investeren in efficiency en vernieuwing om het hoofd boven water te houden (REO, 2014, p. 8-9).

In de ogen van REO betekenen deze ontwikkelingen dat gemeenten een andere manier moeten zoeken om de regionale economie te stimuleren. De klassieke beleidsinstrumenten die zich concentreren op kapitaal, grond en menskracht, zoals het bieden van kantooruimte, het verbeteren van de bereikbaarheid en de acquisitie van bedrijven, voldoen niet langer. De REO meent dat de gemeente een andere rol op zich moet nemen, waarin zij zich richt op het verkennen van kansen en verbinden van partners en sectoren, met innovatie en vernieuwing als doel. Centraal hierin staan de netwerken waarin kennis ontwikkelen en delen een belangrijke rol spelen en die zijn

gericht op vernieuwing van producten, diensten en processen (REO, 2014, p. 9). De raad benadrukt hierin met name de samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Zij roept deze partijen op 'om de handschoen op te pakken en werk te maken van een vitale regio' (REO, 2014, p. 3).

2.3.5 Regionale samenwerking

De gemeente Amersfoort is de laatste jaren ook op regionaal schaalniveau steeds actiever geworden met betrekking tot de economische samenwerking met onderwijsinstellingen en bedrijven. De Commissie Van Ek pleitte in haar rapport al voor het versterken van de regionale samenhang (Commissie Van Ek, 2009, p. 32). Zij doelde hiermee voornamelijk op het vergroten van de samenwerking in de regio Amersfoort (Eemland, Nijkerk en Barneveld). De gemeente besloot dit echter breder door te trekken en richt haar pijlen steeds meer op het provinciale schaalniveau. Zo was zij in 2012 een van de initiatiefnemers in de vorming van de Economic Board Utrecht (EBU), een regionaal platform waarin bedrijven, overheden en kennisinstellingen binnen de provincie Utrecht samenwerken aan de versterking van de economie.

De belangrijkste stakeholders in de EBU zijn de gemeente Utrecht, de gemeente Amersfoort, de Provincie Utrecht, de Universiteit Utrecht, het Universitair Medisch Centrum Utrecht (UMC), de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) en de Hogeschool Utrecht. De aanleiding tot de vereniging van deze partijen was de wens een betere concurrentiepositie in te nemen tegenover andere economisch succesvolle regio's zoals Amsterdam en Eindhoven (EBU, 2013, p. 18). De EBU wil een structurele versterking van de economie in Utrecht bewerkstelligen door te focussen op een drietal domeinen: de groene economie, gezond leven, en diensteninnovatie (groen, gezond & slim). Binnen deze thema's probeert de EBU verschillende partijen (overheden, bedrijven en onderwijsinstellingen) bij elkaar te brengen en nieuwe initiatieven te ondersteunen en te promoten.

De keuze voor bovenstaande drie domeinen is ontstaan op basis van de economische kansen die Utrechtse bedrijven in de toekomst identificeren (EBU, 2014, p. 4). Het thema Groen volgt uit het inzicht dat de transitie naar een duurzame economie maatschappelijk urgent is en gepaard gaat met nieuwe producten, diensten en businessmodellen. De focus op het domein gezond leven is ontstaan omdat de sectoren zorg en life sciences een substantieel deel van de regionale economie vormen. Daarnaast is de zorgsector een groeiende markt die zich, mede als gevolg van technologische ontwikkelingen, in een structurele transitie bevindt. De keuze voor diensteninnovatie is te verklaren uit het feit dat de zakelijke en financiële dienstverlening en ICT-sector in groei en omvang de meest onderscheidende sectoren in de regio Utrecht zijn (EBU, 2013, pp. 9-12).

De deelname aan de Economic Board Utrecht is voor de gemeente Amersfoort om een aantal redenen interessant. Op de eerste plaats sluiten de hoofdthema's waar de EBU zich op concentreert (groen, gezond & slim) vrij goed aan op het economische profiel

van de regio Amersfoort. Daarnaast vervult de gemeente via de EBU een gedeelte van haar (eerdergenoemde) Economische Agenda. Het stimuleren van innovatie komt tot stand door de samenwerking met kennisinstellingen, bedrijven en overheden in de regio Utrecht. Tenslotte versterkt het lidmaatschap van de EBU de samenwerking met bestaande relaties en opent deuren naar nieuwe netwerken en contacten. Het Amersfoortse bedrijfsleven kan in een aantal projecten van de EBU actiever samenwerken met grote onderwijsinstellingen in Utrecht zoals de UU en de HU. Voor de gemeente kunnen nieuwe contacten ontstaan met andere regio's, economic boards op nationaal en Europees niveau.

2.3.6 Conclusie

Het moge duidelijk zijn dat de afgelopen jaren in Amersfoort steeds maar aandacht is gekomen voor de samenwerking tussen de gemeente, (lokale) onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. Een hechte relatie tussen deze drie partijen wordt als een onmisbaar fundament voor een sterke kennis- en diensteneconomie gezien. Dit komt sterk terug in de aanbevelingen die door de Commissie Van Ek en de Raad voor Economische Ontwikkeling aan de gemeente zijn gegeven. Deze adviezen zijn echter nooit heel concreet geworden. In feite wordt door iedere partij ongeveer hetzelfde geadviseerd, namelijk dat de verbinding tussen het de HUA en bedrijfsleven versterkt moet worden. Op welke manier dit dan precies moet plaatsvinden of gestimuleerd moet worden wordt echter niet duidelijk gemaakt. Dit uit zich ook in het gemeentelijk beleid. Alleen op het provinciale niveau van de EBU worden concrete samenwerkingsverbanden met onderwijsinstellingen aangegaan. Op lokaal niveau komt dit vrijwel niet voor.

Hoofdstuk 3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk staat de wetenschappelijke literatuur rondom kenniscirculatie centraal. Er is gekozen om de kenniseconomie als startpunt te nemen omdat het stimuleren van kenniscirculatie veelal een onderdeel van beleid rondom het versterken van de kenniseconomie is. Daarna zullen de begrippen kennisvalorisatie en –circulatie, die vaak door elkaar worden gebruikt, verder uiteen worden gezet. Vervolgens wordt ingegaan op de relatie tussen kenniscirculatie en geografische clustering, dat in veel gevallen het belangrijkste (beleids)argument vormt voor het creëren en stimuleren van regionale hotspots. In de daaropvolgende paragraaf wordt de specifieke rol van een onderwijsinstelling in de hotspot verder uiteengezet. Tenslotte wordt uiteengezet op welke manieren kenniscirculatie binnen een hotspot kan worden bevorderd en welke barrières hier eventueel bij in de weg kunnen staan.

3.1 De kenniseconomie

De begrippen kennis en innovatie hebben de afgelopen jaren een steeds prominentere plek ingenomen op Europese, nationale, regionale en lokale beleidsagenda's. Het kabinet-Balkenende II verklaarde de kenniseconomie al in 2003 als één van zijn speerpunten. Nederland moest op het terrein van hoger onderwijs, onderzoek en innovatie tot de Europese voorhoede gaan behoren (Raspe et al., 2004, p. 10). Deze speerpunten van het kabinet stonden niet op zichzelf, maar waren ingebed in een Europese context. In de befaamde Lissabonstrategie was eerder besloten dat Europa binnen tien jaar de meest dynamische en concurrerende kenniseconomie ter wereld moest worden.

De Europese Commissie ziet kennis en innovatie nog steeds als de drijvende krachten achter economische groei. In haar nieuwe tienjarenplan, Europa 2020, pleit de Commissie onder meer voor een verbetering van de prestaties op het gebied van (wetenschappelijk) onderzoek en een bevordering van de overdracht van kennis (Europese Commissie, 2010, p. 13). Het kabinet-Rutte II is de lijn van de EU blijven volgen. Zo sprak het onder meer de wens uit om de positie van Nederland in de top vijf van meest concurrerende kenniseconomieën in de wereld te verankeren en versterken (Kamp & Dekker, 2013, p. 1).

Het begrip kenniseconomie - hoewel alomtegenwoordig in politieke ambities - is niet eenduidig te omschrijven. In diverse publicaties wordt het op verscheidene manieren ingevuld en veelal op vrij brede en abstracte wijze gedefinieerd. De grootste gemene deler is dat in een kenniseconomie, 'kennis' als belangrijkste economische grondstof en doorslaggevende concurrentiefactor wordt gezien (Raspe et al. 2004, p. 20). In toenemende mate wordt de notie gedeeld dat welvaart, economische groei en werkgelegenheid voor een groot gedeelte afhankelijk zijn van de ontwikkeling van nieuwe kennis (Wijffels & Grosfeld, 2004, p. 4). Afgezien van deze algemene kenmerken onderscheiden Raspe en Van Oort (2007, p. 17) op basis van verschillende wetenschappelijke artikelen een aantal dimensies van de kenniseconomie.

De eerste dimensie is research & development (r&d; Onderzoek en Ontwikkeling, O&O). In het verleden werd het stimuleren van de kenniseconomie veelal gelijkgesteld aan verhogen van de r&d-budgetten van bedrijven en onderwijsinstellingen. Zo werd in de Lissabonstrategie bijvoorbeeld bepaald dat ieder EU-land minimaal 3% van het bruto binnenlands product (bbp) aan research & development moest besteden (Sociaal Economische Raad [SER], 2004, p. 17). Inmiddels is het duidelijk dat deze dimensie met name betrekking heeft op economische potentie; het staat immers niet vast dat uitgaven aan r&d ook automatisch innovatie of economische groei tot gevolg hebben (Raspe & Van Oort 2007, p. 17). Daarom onderscheiden Raspe en Van Oort innovatie als tweede dimensie van de kenniseconomie. Deze dimensie heeft niet zozeer betrekking op de ontwikkeling van nieuwe kennis, maar op het daadwerkelijk op de markt brengen van nieuwe producten en diensten (op basis van kennis).

3.2 Kennisvalorisatie en -circulatie

Binnen de context van deze tweede dimensie van de kenniseconomie (innovatie) wordt ook wel gesproken van kennisvalorisatie. Nieuwe kennis is op zichzelf weinig waard; het gaat er juist om wat er vervolgens met die kennis gebeurt. In de kenniseconomie draait het niet alleen om het creëren van kennis, maar uiteindelijk moet er ook een bepaalde economische of maatschappelijke waarde uit voortkomen. Met andere woorden: bestaande kennis moet te gelde gemaakt worden. Concreet betekent dit dat kennis wordt gebruikt om nieuwe producten en diensten te ontwikkelen (Delfmann et al., 2009, p. 10).

De Vereniging van Universiteiten (VSNU, 2013, p. 12) omschrijft kennisvalorisatie zodoende als 'het proces van waardecreatie uit kennis, door kennis geschikt en/of beschikbaar te maken voor economische en maatschappelijke benutting en geschikt te maken voor vertaling in concurrerende producten, diensten, processen en nieuwe bedrijvigheid'. De afgelopen jaren is de nadruk steeds meer op deze tweede dimensie van de kenniseconomie komen te liggen. Zowel op Europees als nationaal niveau is toenemende aandacht voor de schijnbare aanwezigheid van een kennisparadox: het wetenschappelijk onderzoek in de EU is uitstekend, maar het wordt onvoldoende omgezet in maatschappelijke waarde (Wijffels & Grosveld, 2004, p. 9). Volgens de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO, 2005, p. 104) is dit in Nederland bovengemiddeld het geval en spreekt zij specifiek van een 'Dutch paradox'.

Wanneer er wordt gesproken over kennisvalorisatie suggereert dit over het algemeen eenrichtingsverkeer van het onderwijs naar het bedrijfsleven. Simpel gesteld: een onderwijsinstelling creëert kennis, waar een bedrijf vervolgens gebruik van maakt bij de ontwikkeling van een nieuw product. Van der Sijde (2005) meent echter dat kennisuitwisseling niet van één kant mag komen, maar eigenlijk altijd tweerichtingsverkeer moet zijn. Van het overdragen van kennis naar het bedrijfsleven moeten onderwijsinstellingen dus zelf ook kunnen leren. Immers, door het toepassen van kennis in het bedrijfsleven wordt ook weer nieuwe kennis gecreëerd. Deze kennis

kan vervolgens weer een bijdrage leveren aan vernieuwing van het onderwijs en de professionele ontwikkeling van docenten. In de Nederlandse literatuur wordt in dit verband ook wel van kenniscirculatie gesproken (Delfmann et al., 2009, p. 10). Van Vliet en Slotman (2006) definiëren dit als 'een proces waarbij meerdere partijen in een netwerk kennis creëren en laten stromen, en waarbij elke partij idealiter waarde toevoegt aan die kennis' (Leloux et al., 2007, p. 56).

3.3 Vormen van kenniscirculatie

De Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) heeft een onderzoek (2001) uitgevoerd naar de belangrijkste vormen van kenniscirculatie tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. De AWT onderscheidt negen manieren of modaliteiten van kenniscirculatie: afstemming van curricula op de vraag, stages, duaal onderwijs, gastdocentschap, monitoring van innovaties, begeleiding van startende ondernemers, wegnemen van knelpunten op de arbeidsmarkt, ontwerp- en ontwikkelactiviteiten en internetondersteunende kenniscirculatie (2001, p. 27).

In 2004 hebben VNO-NCW en de HBO-raad opnieuw een inventarisatie gemaakt van mogelijke vormen van kenniscirculatie. De modaliteiten van kenniscirculatie van de AWT werden verder uitgebreid en daarnaast in twee categorieën ingedeeld. De eerste categorie bestaat uit samenwerkingsvormen waarbij hogescholen contacten met het bedrijfsleven gebruiken om hun primaire taak, namelijk het initieel onderwijs, te versterken. Bij deze samenwerkingsvormen staat met andere woorden, op de eerste plaats dat de opleidingsfunctie goed wordt ingevuld en goed opgeleide studenten worden afgeleverd (VNO-NCW & HBO-raad, 2004, p. 12). De mogelijke vormen van kennis-circulatie via de opleiding zijn:

- stage- en afstudeeropdrachten;
- gastdocenten en tijdelijke detacheringen vanuit het bedrijfsleven;
- duale opleidingen;
- docentenstages in het bedrijfsleven;
- andere vormen van scholing en professionele ontwikkeling;
- het uitvoeren van reële cases als basis voor projectonderwijs;
- contacten vanuit het werkveld gebruiken voor input curriculumvernieuwing;
- lectoraat benutten voor input curriculum;
- *facility sharing*.

Bij al deze vormen heeft uiteindelijk voornamelijk de student baat bij de samenwerking. Zij het omdat hij er zelf iets van opsteekt of doordat de docenten er beter van worden. In de tweede categorie wordt samenwerking vanuit een breder kader van niet-regulier onderwijs, scholing en onderzoek bekeken (AWT, 2001, p.13). In dit geval functioneert de hogeschool ook als kenniscentrum voor het lokale bedrijfsleven en vindt de kenniscirculatie niet plaats via het opleiden van studenten, maar als gevolg van dienstverlening aan bedrijven. De vormen van kenniscirculatie die via dienstverlening plaatsvinden zijn:

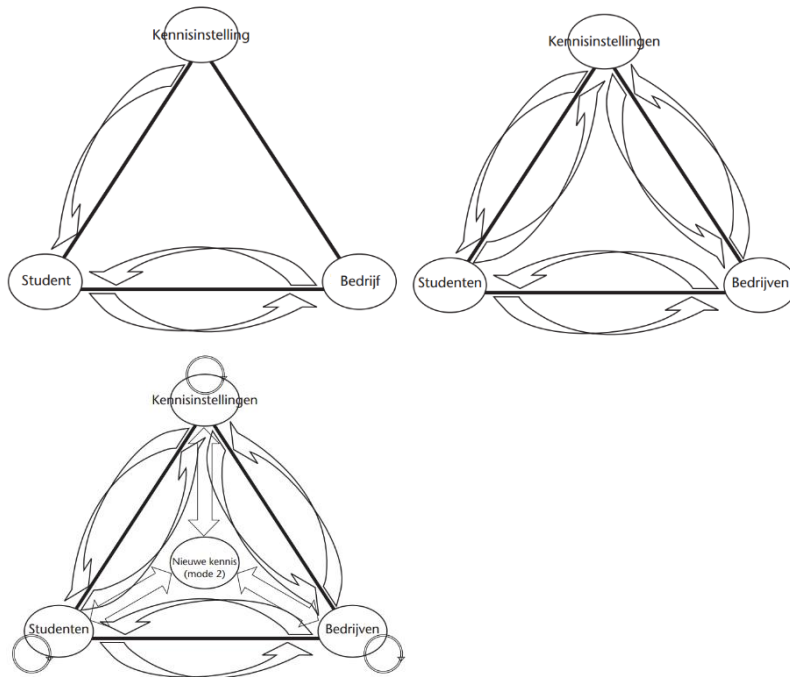
- het uitvoeren van ontwerp- en ontwikkelopdrachten door lectoraten;
- het informeren van ondernemers omtrent nieuwe kennis en ontwikkelingen;
- het beschikbaar stellen van kennis middels databanken;
- het beschikbaar stellen van apparatuur en laboratoria voor toegepast onderzoek;
- het stimuleren van (techno)starters / startups.

3.4 Niveaus van kenniscirculatie

Van der Sijde (2005) maakt geen onderscheid tussen de verschillende modaliteiten van kenniscirculatie op basis van functie (onderwijs of onderzoek) zoals het AWT doet, maar op basis van niveau. Dit niveau is afhankelijk van het aantal richtingen en de mate waarin kennis circuleert. Op het laagste niveau is er in zijn ogen nog geen sprake van kenniscirculatie maar van kennisoverdracht. Een voorbeeld is een student die kennis krijgt overgedragen van een docent door middel van onderwijs. Verder gebeurt er niets met deze kennis; er is hier dus sprake van eenrichtingsverkeer. Op het tweede niveau krijgt een student ook kennis overgedragen vanuit een onderwijsinstelling, maar brengt hij deze nieuwe kennis vervolgens over naar een bedrijf. Het bedrijf leert de student tegelijkertijd ook weer wat bij. Dit proces is weergegeven in de eerste afbeelding van figuur 3.1. Praktijkstages en afstudeeropdrachten bevinden zich bijvoorbeeld op dit niveau van circulatie (Van der Sijde, 2005, p. 53).

In de daaropvolgende niveaus breidt het aantal richtingen waarin de kennis circuleert zich steeds verder uit. Er ontstaat ook een connectie tussen onderwijsinstelling en bedrijf. Docenten worden bijvoorbeeld tijdelijk gedetacheerd in het bedrijfsleven of ondernemers treden op als gastdocent. In de daaropvolgende niveaus beperkt de uitwisseling van kennis zich niet langer tot individuele bedrijven en individuele studenten. Het gaat niet langer om bilaterale relaties, maar om meervoudige interacties en complexere vormen van kenniscirculatie. Deze situatie is terug te vinden in de tweede afbeelding van figuur 3.1. Verscheidene studenten en docenten (mogelijk ook van verschillende instellingen) werken samen met een aantal bedrijven binnen een branche of cluster aan innovatieve producten en processen (Van der Sijde, 2005, p. 55).

Op het hoogste niveau van kenniscirculatie wordt niet alleen kennis overgedragen en gedeeld tussen onderwijsinstelling(en), studenten en bedrijven, maar ook binnen de gremia zelf. Kennis circuleert dus niet alleen tussen, maar ook binnen de betrokken instellingen. Daarnaast kan er op dit niveau ook 'nieuwe kennis' ontstaan. De samenwerking levert niet alleen nieuwe kennis voor de betrokken onderwijsinstelling(en), studenten en bedrijven zelf op, maar leidt ook tot nieuwe combinaties van bestaande kenniselementen in een nieuwe context (Van der Sijde, 2005, p. 56). Deze nieuwe kennis kan bruikbaar zijn voor actoren buiten de samenwerking en is dus in principe exploiteerbaar. Dit proces is weergegeven in de derde afbeelding van figuur 3.1. Het meest gebruikte voorbeeld van de benutting van deze vorm van kenniscirculatie is een spin-off die uit de samenwerking tussen de verschillende partijen ontstaat.

Figuur 3.1 Drie niveaus van kenniscirculatie (bron: Van der Sijde, 2005, p. 56).

3.5 Kennis en geografische clustering

Kenniscirculatie kent een duidelijke ruimtelijke component. Al vanaf het eind van de 19^e eeuw wordt gesuggereerd dat de creatie en uitwisseling van kennis wordt gestimuleerd als bedrijven (en onderwijsinstellingen) zich in elkaars nabijheid vestigen. Marshall (1890) stelt bijvoorbeeld dat zich externe schaalvoordelen kunnen voordoen als bedrijven binnen dezelfde sector dicht bij elkaar zijn gevestigd (Raspe et al., 2004, p. 40). De 'clustertheorie' van Porter (1990) wordt wel gezien als moderne tegenhanger van de industriële districtenbenadering van Marshall. Centraal in de theorie van Porter staat de gedachte dat bedrijven binnen dezelfde sector die zich dicht bij elkaar bevinden, met elkaar concurreren (wat innovatie bevordert) en tegelijkertijd van elkaar leren door gedeelde technologieën en kennis. De ruimtelijke nabijheid, oftewel de 'clustering' van bedrijven, stimuleert dus zowel concurrentie als kenniscirculatie (Weterings et al., 2007, p. 10).

Porter (1990) onderscheidt binnen een cluster van bedrijven drie elementen die regionaaleconomische groei kunnen bevorderen. Ten eerste zorgt clustering voor een aantrekkelijke lokale arbeidsmarkt, in de vorm van een groot reservoir aan gespecialiseerde werknemers. Ten tweede brengt het de aanwezigheid van gespecialiseerde afnemers en leveranciers in de nabije omgeving met zich mee. Tenslotte zorgt clustering ook voor lokale kennis *spillovers*, vaak in de vorm van informele contacten tussen werknemers van verschillende bedrijven (Hospers, 2005 p. 9). Omdat kennis *spillovers* in veel gevallen sterk zijn gebonden aan persoonlijke interactie, kennen ze een beperkte spreiding en zijn ze sterk afhankelijk van geografische nabijheid (Raspe et al., 2004, p. 27). Het door Polanyi (1966) gemaakte

onderscheid tussen persoonsgebonden (*tacit*) en gecodificeerde (*codified*) kennis geldt hiervoor als een van de belangrijkste argumenten. Gecodificeerde of expliciete kennis is relatief eenvoudig uit te wisselen met hulp van schrift en/of internet. Een voorbeeld van deze kennisvorm is een wetenschappelijk idee dat resultaat is van onderzoek bij een bedrijf of kennisinstelling. Dit is in principe vrij gemakkelijk vast te leggen op kennisdragers (zoals tekst of beeld) en daarmee overdraagbaar (Zook, 2003, p. 2).

Persoonsgebonden kennis is echter een stuk lastiger uit te wisselen. Het gaat hier bijvoorbeeld om kennis die alleen in vertrouwen wordt gedeeld of is ontstaan uit het regelmatig uitvoeren van dezelfde taak (ervaring, intuïtie). Persoonsgebonden kennis is dus vaak onzichtbaar, afhankelijk van de context en veelal onbewust aanwezig. De kern van *tacit knowledge* vatte Polanyi dan ook in de volgende woorden samen: 'we can know more than we can tell' (1966, p. 4). Gezien de aard van persoonsgebonden kennis vindt de uitwisseling hiervan meestal plaats door middel van *face-to-face*-overleg en directe ervaring. Dit leidt ertoe dat dergelijke kennis veelal regiospecifiek is. Regionale nabijheid creëert in veel gevallen een cultureel referentiekader dat de uitwisseling van persoonsgebonden kennis mogelijk maakt (Raspe & Van Oort, 2007, p. 18). Met andere woorden: in een kenniseconomie zijn de regio en geografische nabijheid van grote betekenis.

3.6 Regionale hotspots

Naast de kenniseconomie staat ook de clustertheorie sterk in de belangstelling van beleidsmakers, wetenschappers en bedrijven. Hoewel het begrip cluster dankzij Porter enorm aan populariteit heeft gewonnen, bestaan er nog verscheidene andere termen die in feite op hetzelfde neerkomen. Het begrip cluster wordt in de wetenschappelijke literatuur gebruikt in afwisseling met begrippen als hotspots, netwerken of innovatiesystemen. In principe betekenen ze in deze context echter allemaal ongeveer hetzelfde: geografische concentraties van bedrijven, onderwijsinstellingen, overheden en andere partners die een netwerk vormen gericht op innovatie (Awti, 2014, p. 7). De Awti geeft echter de voorkeur aan de term hotspot omdat het naast bedrijven de aanwezigheid van kennisinstellingen impliceert en de associatie legt met de populariteit van een plek (2014, p. 11). Zij definieert een hotspot zodoende als volgt:

'Een geografische concentratie van bedrijven en één of meer kennisinstellingen die samen met andere organisaties een netwerk vormen gericht op kennisproductie en (open) innovatie. Een regionale hotspot heeft een eigen identiteit en is georganiseerd rond het stimuleren van innovatie en het doorontwikkelen van de hotspot' (Awti, 2014, p. 11).

Inmiddels zijn er overal op de wereld wel plaatsen of regio's te vinden die het predicaat hotspot toebedeeld hebben gekregen. Silicon Valley, het centrum voor hightechbedrijven in de Verenigde Staten, is hier natuurlijk het archetypische voorbeeld. Naar voorbeeld van het Amerikaanse succes hebben veel landen een regionaal clusterbeleid ingezet om innovatie te bevorderen (OESO, 2011, p. 31). Ook de Nederlandse overheid

heeft het clusterbegrip al enkele jaren geleden omarmd. In 2004 zette het ministerie van Economische Zaken een nieuw ruimtelijkeconomisch beleid in, waarin het de kracht van de verschillende regio's in Nederland wilde benutten. Het kennis- en innovatiebeleid werd hiermee in belangrijke mate ingevuld door middel van gebiedsgericht beleid (Raspe & Van Oort, 2007, p. 9). In de nota *Pieken in de Delta* werden een viertal innovatieregio's aangewezen: de Noordvleugel van de Randstad (inclusief de regio Utrecht), de Zuidvleugel van de Randstad, Oost-Nederland en brainport Eindhoven (Ministerie van Economische Zaken, 2004, p. 41). Het waren deze kansrijke regio's die de internationale concurrentiepositie van Nederland moesten gaan versterken.

De beleidsmatige aandacht voor de regionale concurrentiekracht is ook nu nog groot. In de huidige beleidsstrategieën van zowel het ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) als Economische Zaken, Innovatie en Landbouw (EL&I) staan de Nederlandse topsectoren en topregio's centraal (Planbureau voor de Leefomgeving [PBL], 2011, p. 28). Het zijn voornamelijk de Nederlandse *brainports*, *greenports*, *mainports* en *valleys* waarin wordt geïnvesteerd op het gebied van ruimtelijke-economische ontwikkeling. Concreet gaat het om de mainports Schiphol en Rotterdam, de energyport Groningen, de greenports Venlo, Aalsmeer, Boskoop, Bollenstreek en Westland-Oostland, Utrecht Science Park, Food Valley Wageningen, Health Valley Nijmegen en brainport Zuidoost-Nederland (Ministerie van I&M, 2011, p. 30). Dit zijn de regio's waaraan het rijk prioriteit geeft in bijvoorbeeld de verbetering van de bereikbaarheid, stimulering van clustering van bedrijven en vergroting van de aanwezigheid van kennisinstellingen (PBL, 2011, p. 29). Overigens kiest het huidige kabinet ervoor de regionale economieën niet rechtstreeks te steunen, maar deze taken voornamelijk neer te leggen bij decentrale overheden zoals provincies, gemeenten en regionale samenwerkingsverbanden (Awti, 2014, p. 8).

3.7 De rol van kennisinstellingen

De aanwezigheid van een onderwijsinstelling is bij het ontstaan van een hotspot in veel gevallen een doorslaggevende factor (Awti, 2014, p. 46). De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) pleit er in het rapport *De lerende economie* (2013, p. 245) dan ook voor universiteiten en hogescholen zo te organiseren dat ze meer interacteren met hun omgeving. De ambitie is in dit geval dat een onderwijsinstelling zich langdurig en intensief verbindt met allerlei bedrijven en organisaties in de omgeving, met het doel om kennis structureel alle kanten op te laten stromen. Niet verassend is het stimuleren van samenwerking tussen kennisinstellingen, overheden en bedrijfsleven één van de speerpunten in het (ruimtelijk) economisch beleid op zowel rijksniveau als het niveau van de regio (Raspe & Van Oort, 2007, p. 21).

Afhankelijk van de rol die een onderwijsinstelling inneemt, kan zij verschillende potentiële positieve sociaaleconomische effecten op een regio hebben. Kroll et al. (2013, p. 2) onderscheiden hierbij vier verschillende rollen die in onderwijsinstelling in een regio kan spelen (zie voor een schematische weergave figuur 3.2) Op de eerste plaats heeft de aanwezigheid van een kennisinstituut een aantal passieve economische

effecten. Ze vinden dus plaats ongeacht of er een specifieke strategie met betrekking tot regionale ontwikkeling wordt gevolgd of niet. Zo vergroot een onderwijsinstelling de werkgelegenheid in de omgeving door het in dienst nemen van docenten, is zij een afnemer van lokale goederen en diensten, levert zij een bijdrage aan het culturele leven in de vorm van studenten en is het een statussymbool voor de regio.

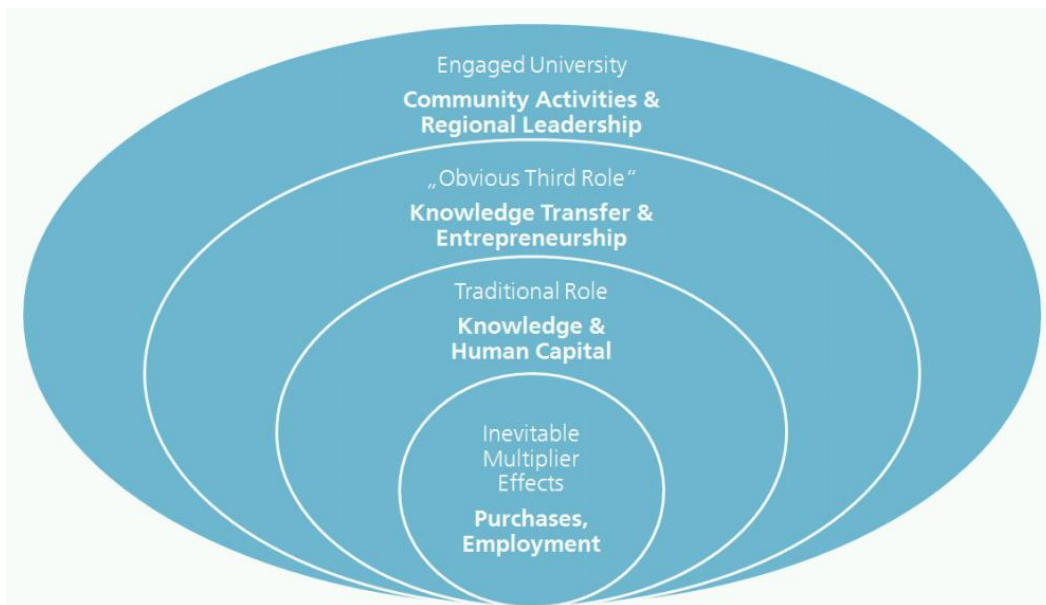
Op de tweede plaats vervult een onderwijsinstelling ook haar traditionele rol als generator van kennis (onderzoek) en menselijk kapitaal (onderwijs). Zo levert zij een continue stroom van getalenteerde en goedopgeleide studenten aan het regionale bedrijfsleven. Zij zijn na hun afstuderen immers eerder geneigd in de omgeving van hun hogeschool of universiteit te blijven hangen. Afgestudeerden en stagiaires kunnen daarnaast een brug tussen onderwijs en bedrijfsleven vormen door tijdens hun studie opgedane kennis in de praktijk te brengen bij het bedrijf waar zij werkzaam zijn. Zij vormen gezamenlijk de 'knowledge transfer on legs' (Van den Bosch, 2013, p. 203). Deze vormen van samenwerking hebben zo een indirect effect op de innovatieve capaciteiten van de regio.

Ten derde vervullen steeds meer kennisinstituten een wat Kroll et al. (2013, p. 3) 'de voor de hand liggende derde rol' hebben gelabeld. Naast het geven van onderwijs en het verrichten van onderzoek, menen veel wetenschappers en politici dat onderwijsinstellingen een bijdrage moeten leveren aan de regionale innovatie en ontwikkeling. De VSNU (2013, p. 6) omschrijft deze derde kerntaak simpelweg als kennisvalorisatie. Het gaat hier echter wel expliciet om *directe* vormen van kennisvalorisatie; het zijn niet slechts onbedoelde gevolgen van onderwijs en onderzoek, maar bewuste strategieën om meerwaarde aan de omgeving te leveren. Op de eerste plaats stimuleren onderwijsinstellingen daartoe ondernemerschap onder docenten en studenten. Op de tweede plaats proberen zij op allerlei manieren het onderzoek en bedrijfsleven dichterbij elkaar te brengen op het gebied van onderzoek.

In hun laatste rol zetten onderwijsinstellingen sterk in op 'regionaal engagement' (Kroll et al., 2013, p. 3). Zij gaan expliciet de samenwerking aan met de overheid en het bedrijfsleven in de regio om gezamenlijk maatschappelijke en economische vraagstukken aan te pakken. Dit impliceert ook dat vertegenwoordigers van een onderwijsinstelling een aanzienlijke rol moeten spelen in de besluitvorming rond de ontwikkeling van regionale economische strategieën en grootschalige projecten die voor de economische toekomst van de regio van belang zijn. Het gaat hier dus nadrukkelijk om de zachte, structurele verbindingen tussen de drie o's: onderwijs, overheid en ondernemers (Rli, 2014, p. 81).

De specifieke relatie tussen deze drie partijen wordt door Etzkowitz (2000) een triple helixsamenwerking genoemd. De triple helixtheorie van Etzkowitz stelt dat economische groei in een kenniseconomie voor een groot gedeelte afhankelijk is van de interactie tussen de drie o's (Etzkowitz & Ranga, 2008, p. 68). Bij een triple helixsamenwerking overlappen de institutionele sferen van de drie partijen elkaar en nemen

overheidsinstanties, onderwijsinstellingen en bedrijven elkaars rollen (deels) over. Als gevolg van deze wisselwerking kunnen trilaterale netwerken en hybride organisaties ontstaan. Regionaal innovatiebeleid wordt hierdoor steeds meer het resultaat van driedelige interactie, in plaats van overheidsvoorschrijvend. Tegelijkertijd wordt de potentie tot innovatie vergroot omdat elke actor zich buiten zijn traditionele rol begeeft (Ranga, Miedema & Jorna, 2008, p. 700).

Figuur 3.2 De vier rollen van onderwijsinstellingen (bron: Kroll et al., 2013, p. 4).

3.8 Het belang van het HBO

In onderzoek naar de relatie tussen kennisinstellingen, kenniscirculatie en regionaal economische ontwikkeling zijn het gewoonlijk de universiteiten die centraal staan. Er zijn echter verschillende argumenten te geven waarom juist ook het hbo een belangrijke rol kan spelen in de samenwerking met de overheid en het bedrijfsleven in de regio. Allereerst wordt er van hogescholen steeds meer verwacht omtrent kennisproductie en kennisverspreiding (Delfmann et al., 2011, p. 14). Van oudsher kent Nederland in het hoger onderwijs een binair stelsel. Dit betekent dat de universiteiten zich voornamelijk bezighouden met theoretisch, abstract wetenschappelijk onderwijs, terwijl het hbo meer praktisch en beroepsgericht van aard is. Simpel gezegd leveren hogescholen alleen studenten af, terwijl universiteiten daarnaast ook nog een onderzoekstaak hebben te vervullen (MKB Nederland & VNO-NCW, 2006, p. 17). In het laatste decennium zijn hogescholen zich echter ook steeds meer op het vlak van toepassingsgericht onderzoek gaan begeven. Deze taak wordt voor een groot deel vormgegeven in de verschillende lectoraten. Het onderzoek dat hier wordt gedaan heeft een vraaggestuurd karakter en de aanwezige kennis is veelal toegesneden op het bedrijfsleven en praktisch van aard. Het gevolg is dat hogescholen een steeds interessantere partner worden voor het bedrijfsleven met betrekking tot de uitwisseling van kennis (Delfmann et al., 2009, p. 9).

Op de tweede plaats hebben hogescholen een belangrijke regiofunctie (Delfmann et al., 2011, p. 14). Over het algemeen hebben hbo's een sterkere binding met het regionale bedrijfsleven dan universiteiten. Door stages en de praktijkgerichtheid van het onderwijs staan hbo-studenten dicht op het bedrijfsleven. Ook docenten hebben hierdoor vaak directe contacten met bedrijven uit de omgeving (Delfmann et al., 2009, 8). Universiteiten zijn daarentegen vaak nationaal of internationaal gericht. Kennis binnen universiteiten is vaak zo specialistisch dat het de regiogrenzen overstijgt. Bedrijven die hierover willen beschikken leggen vaak contact over grote afstanden. Daarnaast wordt kennis van universiteiten vaak wereldwijd verspreid via wetenschappelijke publicaties. Voor het midden- en kleinbedrijf geldt dat er slechts een klein aantal bedrijven is dat daadwerkelijk het absorptievermogen heeft voor een samenwerking met universiteiten. Voor een groot deel van het mkb lijkt aansluiting bij hogescholen hierdoor een meer realistische optie (WRR, 2008, p. 118). In termen van kennisvalorisatie is de rol van universiteiten op regionaal niveau daardoor relatief beperkt. Hogescholen bezitten daarentegen juist relatief hoogwaardige kennis die beter aansluit op het regionale bedrijfsleven (Delfmann et al., 2011, p. 15).

3.9 De rol van de gemeente

De triple helix theorie stelt dat er veel te winnen is als overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen intensief samenwerken om kenniscirculatie te bevorderen. Hoewel dit theoretisch gezien mooi klinkt, is de samenwerking tussen de drie partijen in de praktijk lastig te definiëren. Vooral de rol van de lokale overheid is lastig te bepalen. De onderwijsinstelling heeft zowel bij het vervullen van haar traditionele als in haar 'voor de hand liggende derde' rol de overheid slechts in beperkte matig nodig (Kroll et al., 2013, p. 3). De daadwerkelijke kenniscirculatie vindt immers voornamelijk plaats tussen het bedrijfsleven en de kennisinstelling (Delfmann et al., 2011, p. 61). Bij de lagere niveaus van kenniscirculatie, zoals stages, praktijkopdrachten en gastdocentschappen, is de overheid niet betrokken. Het betreft bij deze vormen immers enkel de relatie tussen onderwijsinstelling, student en bedrijf (Van der Sijde, 2005, p. 52).

Bij de hogere niveaus en meer transformatieve vormen van kenniscirculatie, zoals de bevordering van hotspotontwikkeling, is de lokale overheid vaak wel actief aanwezig. Bij het stimuleren van de regionale economie in het ruimtelijk beleid is de gemeente traditioneel sterk sturend. Dit wordt veelal ingevuld met beleid voor werklocaties, bedrijfsvestiging en infrastructuur (Rli, 2014, p. 73). Zo proberen gemeentes vaak grote bedrijven of kennisinstellingen te verleiden zich binnen de gemeentegrenzen te vestigen, bedrijfsverzamelgebouwen te ontwikkelen voor een specifieke sector of anderzijds ruimtelijke transformaties te stimuleren in de rol van grondeigenaar (WRR, 2013, p. 335). Dit ontwikkelingsmodel, dat inspeelt op groeiende vastgoedmarkten lijkt echter aan het einde van zijn levenscyclus te zijn gekomen. Lokale overheden zijn (en moeten) daarom ook anders gaan nadenken over de relatie tussen de lokale economische dynamiek en het ruimtelijk instrumentarium (WRR, 2013, p. 336).

De hiërarchische positie van de overheid is (mede) hierdoor flink veranderd. Ze is niet langer de enige, centrale actor maar moet steeds vaker samenwerken met zowel publieke als private actoren. De overheid heeft in dit netwerk nog wel invloed maar niet langer de directe controle: een verschuiving van government naar governance (Peters & Pierre, 1998, p. 226). Lokale overheden worden steeds meer de netwerkmanagers die er voor zorgen dat het proces tussen betrokken partijen goed verloopt. Zo wordt met betrekking tot hotspots het makelen tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen voor gemeenten een essentiële functie (Awti, 2014, p. 25). Dit betekent echter niet dat onderwijsinstellingen de cruciale leiding in regionale economische ontwikkeling moeten nemen, al doet het eerdergenoemde label 'regionaal leiderschap' van Kroll et al. (2013, p. 3) dit wellicht wel vermoeden. De trend is echter wel dat de rol van decentrale overheden op dit gebied kleiner wordt, terwijl van kennisinstellingen en bedrijven steeds meer wordt verwacht.

Zodoende is de rol van de gemeente in de kenniscirculatie tussen een onderwijsinstelling en het bedrijfsleven lastig te definiëren. De Raad voor het openbaar bestuur (Rob, 2012, p. 67) onderscheid vijf verschillende overheidsrollen die wellicht houvast kunnen bieden. Deze rollen zijn ingedeeld op basis van de zogenaamde overheidsparticipatietrap (zie figuur 4.3), waarin de sturing van de overheid steeds verder toeneemt: loslaten, faciliteren, stimuleren, regisseren en reguleren. Op de laagste spot van de ladder heeft de gemeente zowel procesmatig als inhoudelijk geen bemoeienis. Een faciliterende rol wordt aangenomen als ze er belang in ziet om een initiatief dat uit de samenleving komt mogelijk te maken.

Bij stimuleren zoekt de gemeente naar mogelijkheden om anderen in beweging te krijgen om een initiatief van de grond te laten komen. Daarna speelt ze hier verder geen actieve rol meer in. Wanneer ze kiest voor regisseren, betekent dat ook andere partijen invloed hebben maar dat de gemeente wel de regie heeft. Tenslotte staat bovenaan de trap het zwaarste instrument dat de gemeente in kan zetten, namelijk regulering door wet- en regelgeving (Rob, 2012, p. 68).

Figuur 3.3 De overheidsparticipatietrap (bron: Rob, 2012, p. 67).

Span, Luijckx, Schols & Schalk (2009) maken een vergelijkbaar onderscheid, maar beperken zich tot drie verschillende overheidsrollen: de gemeente als opdrachtgever, coproducent of facilitator. Deze rollen vertonen vrij sterke overeenkomsten met de indeling van de Rob. Het onderscheid dat Span en collega's maken is echter specifiek gebaseerd op een aantal indicatoren: de mate van betrokkenheid van de gemeente bij de uitvoering van het beleid, het moment dat andere partijen in het beleidsproces betrokken worden en de invloed en verantwoordelijkheid die ze vervolgens hebben (Span et al., 2009, p. 97).

Als opdrachtgever is de gemeente bijvoorbeeld sterk sturend, bepaalt zij op basis van haar eigen visie en doelen wie in het proces betrokken worden en op welk moment en houdt de eindverantwoordelijkheid in handen. Als coproducent is de gemeente een van de partners en is ze haar betrokkenheid even groot als de anderen. De partners bepalen van begin af op gelijkwaardige basis de invulling van het project en zijn uiteindelijk ook gezamenlijk verantwoordelijk voor het eindresultaat. Tenslotte is de gemeente als facilitator slechts dienstbaar aan de partijen die zich in een bepaald beleidsterrein actief zijn. Ze wijst hen op mogelijkheden die zich in dit beleidsveld voordoen, maar daarna houdt de rol van de gemeente op (Span et al., 2009, p. 99).

3.10 Het stimuleren van kenniscirculatie

Het is inmiddels duidelijk dat de samenwerking tussen overheden, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven verscheidene gedaantes aan kan nemen. Om enige orde in deze chaos aan te brengen hebben Kroll et al. (2013, p. 21) een classificatie ontwikkeld voor de activiteiten die de kenniscirculatie in de regio tussen deze partijen stimuleert. Zij onderscheiden hierin vier categorieën: activiteiten op het gebied van research & development, ondernemerschap, ontwikkeling van menselijke kapitaal (*human capital*) en regionaal engagement. Binnen elke categorie kunnen weer verschillende mechanismen ter bevordering van kenniscirculatie worden onderscheiden die variëren in complexiteit. Er bestaan eenvoudige, transactionele activiteiten die inhaken op een vastgestelde behoefte of vraag. Het doel en tijdpad liggen hierbij meestal vast. Aan de andere kant van de schaal bevinden zich de complexere, transformatieve activiteiten die zich richten op verborgen of onuitgesproken behoeften. De tijdlijn van het project is hierbij onduidelijker en de doelstelling minder expliciet (Goddard & Kempton, 2011, p. 5).

Op een schaal van transactioneel naar transformatief kunnen op het gebied van research & development vier bevorderingsmechanismen van kenniscirculatie worden onderscheiden. Op de eerste plaats kunnen de r&d adviesdiensten vanuit de faculteiten richting het bedrijfsleven worden gestimuleerd. Veel onderwijsinstellingen geven bedrijven de mogelijkheid om een concreet onderzoeksprobleem aan te dragen. De overheid kan hierbij bijvoorbeeld op kleine schaal ondersteuning bieden door bedrijven zogenaamde innovatievouchers aan te bieden, die zij vervolgens kunnen gebruiken om onderzoek te financieren. Op de tweede plaats kunnen iets grootschaligere samenwerkingsverbanden voor de middellange termijn worden gestimuleerd. Een

voorbeeld is het 'knowledge transfer partnership', waarin een afgestudeerde student een r&d-project voor een bedrijf uitvoert met ondersteuning van de faculteit (Kroll et al., 2013, p. 27).

Op de derde plaats kunnen onderwijsinstellingen zich actief in bedrijfsnetwerken en – clusters in de omgeving mengen om binnen hun faculteiten meer bewustzijn voor de behoeften en kenmerken van lokale bedrijven te kweken. Zo kunnen ze bijvoorbeeld deelnemen aan projecten in specifieke sectoren door het plaatsen van PhD studenten. Tenslotte kunnen onderwijsinstellingen en bedrijven allerlei nieuwe vormen van Publiek-Private Samenwerking (PPS) aangaan op het gebied van r&d. Vaak zijn deze samenwerkingsvormen niet gericht op onmiddellijke toepassing en worden ze aangegaan door vooraanstaande universiteiten en grote bedrijven. Een voorbeeld is een gedeeld onderzoekscentrum (Kroll et al., 2013, p. 28).

Rond de activiteiten ter stimulering van ondernemerschap kunnen wederom vier categorieën worden onderscheiden. Op de eerste plaats kunnen spin-offs van afgestudeerden of docenten (financieel) worden ondersteund. Op de tweede plaats kan ondernemerschap meer aandacht krijgen in de onderwijscurricula, door bijvoorbeeld cursussen boekhouding of projectmanagement aan te bieden. Ten derde kunnen onderwijsinstellingen in *science parks* zakelijke ondersteuning aan bedrijven en startups bieden door bijvoorbeeld apparatuur, werkruimtes, mentoren en consultants beschikbaar te stellen. Tenslotte kan een universiteit ook een mondiale 'antenne-functie' vervullen door proactief te zoeken naar wetenschappelijke inzichten en technologieën die van nut kunnen zijn voor bedrijven in de omgeving (Kroll et al., 2013, p. 39).

Het is duidelijk dat de eerste drie categorieën voornamelijk transactioneel van aard zijn. Ze voorzien in een duidelijke, concrete behoefte en versterken het bestaande potentieel dat al in de onderwijsinstelling aanwezig is. Deze activiteiten hebben echter beperkte transformatieve potentie voor de regio. Een spin-off kan voor een regio economisch interessant zijn, maar staat in veel gevallen los van de rest van de bedrijvigheid in de omgeving. Pas als een onderwijsinstelling zich actief richt op de behoeften van het regionale bedrijfsleven, levert kennisoverdracht echt een transformatieve meerwaarde aan de regio waar zij is gevestigd (Kroll et al., 2013, p. 39).

Met betrekking tot de ontwikkeling van menselijke kapitaal onderscheiden Kroll et al. (2013, p. 48) opnieuw een viertal activiteitengroepen. Op de eerste plaats kunnen maatregelen worden genomen die de drempel voor bedrijven in de regio verlagen om afgestudeerden in dienst te nemen. Op de tweede plaats kan de uitwisseling van personeel tussen onderwijs en bedrijfsleven worden gestimuleerd. Docenten kunnen bijvoorbeeld een tijdelijke aanstelling in een bedrijf krijgen of ondernemers kunnen de rol van gastdocent vervullen. Ten derde kunnen onderwijsinstellingen hun curricula aanpassen op de vraag uit het regionale bedrijfsleven, door bijvoorbeeld nieuwe cursussen of opleidingen aan te bieden. Tenslotte kunnen activiteiten worden

ondernemen die tot doel hebben docenten of onderzoekers met specifieke vaardigheden, talenten of eigenschappen aan te trekken.

Op het gebied van regionaal engagement bestaan er drie categorieën bevorderingsactiviteiten van kenniscirculatie. Ten eerste kan worden gestimuleerd dat onderwijsinstellingen onderzoek doen voor lokale gemeenschappen en overheden dat betrekking heeft op maatschappelijke problemen. In sommige vakgebieden, zoals onderwijs, sociologie of maatschappelijk werk, zijn onderwerpen als misdaadpreventie, sociale zekerheid en scholing immers een natuurlijk interessegebied. Op de tweede plaats kunnen zij een bijdrage leveren aan de culturele ontwikkeling en openbare ruimte van een regio door bijvoorbeeld culturele activiteiten te organiseren of bouwkundige plannen voor ontwikkelingsprojecten te ontwikkelen. Tenslotte kan een onderwijsinstelling ook het 'regionaal leiderschap' op zich nemen. Dit betekent dat zij niet slechts deelneemt in regionale projecten en strategieën, maar een centrale rol inneemt bij de ontwikkeling en lancering hiervan. Door haar belangen al in een vroeg stadium op één lijn met het lokale bestuur en het bedrijfsleven te stellen, kan het kennisinstituut een van de drijvende krachten achter de ontwikkeling van een regio worden.

3.11 Barrières voor kenniscirculatie

In de vorige paragraaf zijn verschillende soorten activiteiten uiteengezet die de kenniscirculatie tussen een onderwijsinstelling en het bedrijfsleven kunnen bevorderen en zo uiteindelijk de innovatie en economische groei van een regio stimuleren. Desalniettemin bestaan er verschillende barrières die dit proces in de weg kunnen staan (Goddard & Kempton, 2011, p. 32). Enerzijds kunnen deze barrières intern zijn en bij de onderwijsinstelling en haar capaciteit om de omgeving te bereiken liggen. In dat geval hebben ze dus betrekking op de aanbodzijde van kennis. Anderzijds kunnen de barrières ook extern zijn en verwijzen naar de bereidheid en het vermogen van (lokale) overheden en bedrijfsleven om samen te werken (de vraagzijde).

Over het algemeen kan daarnaast gesteld worden dat bij de meer transactionele activiteiten de belemmeringen vaak minder groot zijn dan bij de complexere, transformatieve mechanismen. De barrières van kenniscirculatie kunnen in de volgende zeven thema's worden ingedeeld: perceptie van institutionele doelstelling, verbindingskanalen, institutionele cultuur, financiering, economische samenstelling, verhouding tussen systemen en collaboratieve capaciteit en vaardigheden (Goddard & Kempton, 2011, p. 33).

De kern van het thema perceptie van de institutionele doelstelling is de afwijkende visie die de onderwijsinstelling enerzijds en de lokale overheid en het bedrijfsleven anderzijds op de vermeende doelstellingen van de eerstgenoemde hebben. Vanuit de interne invalshoek kan een onderwijsinstelling zich bijvoorbeeld volledig richten op het afleveren van studenten of het streven naar maximale wetenschappelijke output (in de vorm van meetbare wetenschappelijke publicaties). In die gevallen is het doel puur

onderwijs of onderzoek en zijn de activiteiten losgekoppeld van regionale economische ontwikkeling die een lokale overheid nastreeft. Extern gezien kan het voorkomen dat een gemeente de onderwijsinstelling niet als relevant voor haar regionale ontwikkelingsstrategie ziet en die hier dus ook niet bij betreft (Goddard & Kempton, 2011, p. 34).

Een gebrek aan goede verbindingskanalen tussen overheid, kennisinstelling en bedrijfsleven is ook een aanmerkelijke barrière. Vanuit intern oogpunt kan het zo zijn dat het een onderwijsinstelling aan de kanalen en mechanismen ontbreekt om zich effectief met de 'buitenwereld' te verbinden. Ook kan het een belemmering zijn als de samenwerkingsactiviteiten uitsluitend door een aparte entiteit worden behandeld en dus niet als kernactiviteit worden gezien. Vanuit de externe invalshoek kan het ontbreken van een effectieve overbruggingsorganisatie tot gevolg hebben dat de particuliere sector de onderwijsinstelling niet goed kan bereiken (Goddard & Kempton, 2011, p. 37).

Het thema financiering lijkt enigszins voor zichzelf te spreken. Als gevolg van de economische crisis is er binnen het hoger onderwijs een stuk minder geld te besteden. Ook overheden en bedrijven zien zich veelal genoodzaakt te bezuinigen. Het gevolg is dat de drie partijen minder aandacht voor de onderling samenwerking (kunnen) hebben. Zo is het mogelijk dat een onderwijsinstelling zich alleen richt op de onderzoeksgebieden die worden gesubsidieerd terwijl die niet per se interessant zijn voor de regio. Extern gezien kan het zijn dat bedrijven minder geld hebben voor innovatie en r&d, waardoor de vraag naar onderzoek vanuit de onderwijsinstelling minder groot is (Goddard & Kempton, 2011, p. 38).

Het vierde thema kan worden gevat in de term institutionele cultuur. Soms ontstaat er tussen de publieke en private sectoren en een onderwijsinstelling een 'culture clash'. Docenten en onderzoekers kunnen zichzelf bijvoorbeeld als kritische en afstandelijke waarnemers zien, die zich juist afzijdig willen houden van het bedrijfsleven en regionale economische ontwikkeling. Anderzijds kunnen bedrijven worden afgeschrikt door academisch taalgebruik (Goddard & Kempton, 2011, p. 38). De economische samenstelling van een regio kan ook aanzienlijke barrière zijn. Zo kan het zijn dat het onderwijsprofiel van het kennisinstituut niet goed aansluit bij de economische ambities van de regio. Andersom kan het voorkomen dat de lokale economie slechts uit kleine bedrijven bestaat die economisch gezien niet echt op elkaar aansluiten en weinig sectorale massa maken (Goddard & Kempton, 2011, p. 39).

Het zesde thema heeft betrekking op de verhouding tussen nationale, regionale en lokale onderwijssystemen. De meeste hogescholen en universiteiten maken onderdeel uit van een nationaal stelsel van onderwijs, dat in sommige gevallen weinig prikkels en ruimte biedt om in te spelen op regionale behoeften. Andersom worden lokale overheden ook beperkt in hun autonomie en controle bij het voeren van een regionaal ontwikkelingsbeleid door hogere overheden (Goddard & Kempton, 2011, p. 39).

Tenslotte kan ook (het gebrek aan) collaboratieve capaciteit en vaardigheden een belemmering voor de kenniscirculatie vormen. Docenten en onderzoekers binnen een onderwijsinstelling hebben soms weinig tijd of krijgen weinig aansporing om de regionale samenwerking aan te gaan. Het kan ook voorkomen dat binnen het kennisinstituut een leider ontbreekt die samenwerking actief aanmoedigt. Aan de andere kant kunnen ook bij lokale bedrijven de capaciteit en mechanismen ontbreken om een effectieve kenniscirculatie te bewerkstelligen (Goddard & Kempton, 2011, p. 40).

3.12 Gebruik van de literatuur in het onderzoek

De categorieën van Kroll et al. (2013) worden gebruikt om de bestaande kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven in te delen. Dit zijn research & development (ontwerp & ontwikkeling), ondernemerschap, ontwikkeling van menselijke kapitaal (human capital) en regionaal engagement. De verschillende niveaus van kenniscirculatie die door Van der Sijde (2005) worden onderscheiden kunnen vervolgens worden gebruikt om het niveau van de bestaande kenniscirculatie in Amersfoort te bepalen. Dit kan worden achterhaald door middel van het aantal richtingen waarin kennis circuleert, of kennis intern circuleert en de waarde die uit de kenniscirculatie ontstaat. Hiernaast kan ook het onderscheid tussen transactionele en transformatieve vormen van kenniscirculatie, dat wordt gemaakt door Kroll et al. (2013) nuttig zijn.

De door Goddard & Kempton (2011) beschreven barrières die kenniscirculatie in de weg kunnen staan worden ingezet als *sensitizing concepts* (Blumer, 1954, p. 7). Deze kunnen in de volgende zeven thema's worden ingedeeld: perceptie van institutionele doelstelling, verbindingskanalen, institutionele cultuur, financiering, economische samenstelling, verhouding tussen systemen en collaboratieve capaciteit en vaardigheden. Tot slot kan de rol van de gemeente in de kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven worden verduidelijkt met hulp van de gemeentelijke rollen die door de Rob (2012) worden onderscheiden: loslaten, faciliteren, stimuleren, regisseren of reguleren. Hierbij kan verder invulling aan worden gegeven door middel van de indicatoren die door Span et al. (2009) zijn beschreven: de mate van betrokkenheid van de gemeente bij de uitvoering van het beleid, het moment dat andere partijen in het beleidsproces betrokken worden en de invloed en verantwoordelijkheid die ze vervolgens hebben.

Hoofdstuk 4. Methodologische verantwoording

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe het onderzoek is uitgevoerd. In de eerste paragraaf wordt de epistemologische positie van de onderzoeker behandeld. Vervolgens komen de onderzoeksstrategie en –methoden aan bod. Daarna wordt het analyseproces toegelicht. In de vierde paragraaf wordt de operationalisatie van de wetenschappelijke theorie uiteengezet. Tenslotte wordt de waarborging van de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek besproken.

4.1 Epistemologische positie

Alvorens in te gaan op de strategie en gebruikte methoden van het onderzoek kan het zinvol zijn om de epistemologische positie van het onderzoek uiteen te zetten (Grbich, 2007, p. 17). Deze positie, ook wel het onderzoeksparadigma genoemd, omvat het geheel van vooronderstellingen en aannames over de sociale werkelijkheid, en de wijze waarop die kan worden gekend door middel van wetenschappelijk onderzoek (Boeije, 2012, p. 18). De methodologische keuzes die in het onderzoek zijn gemaakt vinden hun grondslag in deze aannames.

In dit onderzoek wordt uitgegaan van het interpretatieve of constructivistische paradigma. Het uitgangspunt van dit paradigma is dat er geen objectieve kennis bestaat buiten het menselijk denken om. Er bestaat dus niet zoiets als een ‘externe’ werkelijkheid; zij is altijd sociaal en maatschappelijk verankerd. ‘De’ werkelijkheid is subjectief en wordt gezamenlijk door mensen geconstrueerd doordat zij betekenis geven aan sociale verschijnselen en deze betekenissen onderling uitwisselen (Boeije, 2012, p. 20).

Omdat mensen verschijnselen verschillend kunnen interpreteren is de werkelijkheid vloeibaar en veranderlijk. In andere woorden: er kunnen verschillende werkelijkheden bestaan. Het onderzoek richt zich zodoende op de manier waarop mensen een sociale situatie interpreteren en hoe de lokale context waar zij zich in bevinden hier invloed op heeft (Grbich, 2007, p. 7). In Amersfoort zijn er actoren uit drie verschillende werelden bij de kenniscirculatie betrokken: de gemeente, de hogeschool en het bedrijfsleven. Vanuit het interpretatieve paradigma kan er vanuit worden gegaan dat de verschillende actoren tussen (maar wellicht ook binnen) deze werelden de invulling van kenniscirculatie anders interpreteren.

Bij de uitvoering van het onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve insteek. Kwalitatief onderzoek heeft betrekking op het verzamelen, ordenen en analyseren van niet numerieke eenheden van informatie (Van Thiel, 2007, p. 156). De keuze voor een kwalitatieve insteek had een drietal redenen. Op de eerste plaats draait het in dit onderzoek om de betekeniswereld achter processen, interacties en ervaringen die bij kenniscirculatie spelen. Die komen het best naar boven zonder inmenging van een kunstmatige onderzoeksprocedure. Het gaat om de betekenis en de visie die

respondenten hebben en niet om de waarden en vooroordelen die de onderzoeker heeft. Respondenten moeten dus kunnen zeggen wat ze willen, zonder dat ze worden beperkt door bijvoorbeeld een vooraf vastgestelde vragenlijst (Yin, 2010, p. 8).

Op de tweede plaats is de samenwerking met betrekking tot kenniscirculatie een vrij complex en veranderend verschijnsel dat zich maar lastig laat vatten in kwantitatieve gegevens. Het is juist de diepgang van kwalitatief onderzoek die deze complexiteit enigszins kan doorgronden. Tenslotte betreft het hier een situatie waarin het draait om het bijzondere en het eigenaardige; het is de specifieke context van Amersfoort en de mogelijkheden tot kenniscirculatie die in dit onderzoek centraal staan (Boeije, 2012, p. 35).

4.2 Onderzoeksstrategie

Het onderzoek vond plaats in opdracht van de gemeente Amersfoort en de HU Amersfoort. Zodoende stonden de probleemsituatie en casus van te voren vast: het was specifiek de (potentiële) samenwerking tussen hogeschool, gemeente en bedrijfsleven in Amersfoort die moest worden onderzocht. Zodoende was dit onderzoek noodzakelijkerwijs een *casestudy* of gevalstudie. Dit is een onderzoeksstrategie waarbij één geval (of *case*) zeer uitgebreid wordt onderzocht. Hierbij gaat het onderzoek dus meer de diepte dan de breedte in (Van Thiel, 2007, p. 97).

Naast dat het onderzoek was gericht op een specifieke casus afkomstig van een opdrachtgever, bestonden er nog andere gronden die het gebruik van deze onderzoeksstrategie rechtvaardigden. Op de eerste plaats was het gericht op een eigentijds verschijnsel met zijn eigen context. De kenniscirculatie in Amersfoort was bijvoorbeeld sterk afhankelijk van de institutionele randvoorwaarden binnen het onderwijssysteem en gemeente. In een gevalstudie wordt de sociale en institutionele context als zeer relevant gezien en bewust in het onderzoek meegenomen.

Op de tweede plaats wordt er in een casestudy vrijwel altijd gebruik gemaakt van verschillende databronnen (Yin, 2003, pp. 13-14). Voor dit onderzoek waren verscheidene beleidsdocumenten van de gemeente Amersfoort beschikbaar en was het mogelijk om verschillende stakeholders uit gemeente, hogeschool en bedrijfsleven te interviewen. Tenslotte wordt bij een gevalstudie de casus in de meeste gevallen in historisch perspectief geplaatst. Verschijnselen die vandaag optreden komen immers voort uit het verleden en beïnvloeden de toekomst (Den Hertog en van Sluijs, 1995, p. 134). In deze specifieke casus was de historische ontwikkeling van het beleid van de gemeente Amersfoort een belangrijke factor.

Gezien het onderzoek plaatsvond in opdracht van de gemeente en de hogeschool, was het niet gericht op theorievorming of theorietoetsing, maar op het beantwoorden van een beleidsvraag. Het draaide om het verkennen van een specifiek en praktisch probleem. Het was dus ook niet de theorie die centraal stond, maar de vraag van de opdrachtgevers (Den Hertog en van Sluijs, 1995, p. 135). Het onderzoek kan zodoende

ook wel worden gekarakteriseerd als intrinsieke gevalstudie (Stake, 2005, p. 445). Het is uitgevoerd omdat de opdrachtgever meer inzicht wilde hebben in dit specifieke geval. De casus was niet speciaal gekozen omdat het andere gevallen representeerde of omdat het een specifiek probleem illustreerde, zoals bij een instrumentele casestudy het geval is (Stake, 2005, p. 445). Dit neemt niet weg dat deze specifieke casus, in al zijn eigenaardigheid, ook interessant is in een bredere maatschappelijke context. De gemeentelijke wens om de kenniscirculatie in Amersfoort te vergroten, is immers wel exemplarisch voor de Europese trend waarin overheden de ontwikkeling van regionale hotspots proberen te stimuleren.

4.3 Onderzoeksmethoden

Voor kwalitatief onderzoek zijn verscheidene methoden om data te verzamelen beschikbaar. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van twee technieken: interviews en documentanalyse. In deze paragraaf worden deze twee onderzoeksmethoden verder uiteengezet en de samenstelling van de onderzoeksgroep besproken.

4.3.1 Documentanalyse

Bestaande documenten of vastgelegde gegevens kunnen een belangrijke bron voor onderzoek vormen. Het voordeel van deze onderzoeksmethode is dat de bronnen tekst omvatten die zonder interferentie van de onderzoeker zijn verzameld. Hierdoor is de dataverzameling herhaalbaar; andere onderzoekers kunnen immers in principe precies dezelfde documenten gebruiken (Plochg & Van Zwieten, 2007, p. 85). In dit onderzoek is gebruikt gemaakt van bestaand materiaal in schriftelijke bronnen, zoals beleidsnota's, -visies en -rapporten, onderzoeken en algemene informatie die te vinden is op websites. In de meeste gevallen was dit beleidsdocumentatie van de gemeente Amersfoort en de HU Amersfoort. De documentanalyse is met name van belang voor de tweede deelvraag, die betrekking heeft op de bestaande kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven.

4.3.2 Interviews

In dit onderzoek zijn zowel verkennende of oriënterende als diepte-interviews gebruikt. De verkennende interviews vonden plaats in de beginfase van het onderzoek en waren met name gericht op het verhelderen van de opdracht. Deze interviews werden (apart) gehouden met drie beleidsmedewerkers van de gemeente Amersfoort. Volgend op de oriënterende interviews zijn diepte-interviews gehouden met verschillende vertegenwoordigende actoren in de samenwerking tussen de gemeente, hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort. Er is gekozen voor gedeeltelijk of semigestructureerde interviews aan de hand van een topiclijst. Hierbij liggen de vragen en antwoordmogelijkheden van het interview van te voren niet vast, maar de onderwerpen wel. Op deze manier kwamen de visie en inzichten van de respondent goed naar voren terwijl tegelijkertijd wel enige vorm van sturing door de interviewer mogelijk was (Van Thiel, 2007, p. 107). De interviews hebben een centrale rol gespeeld in het beantwoorden van de deelvragen drie, vier en vijf.

4.3.3. Samenstelling onderzoeksgroep

De samenstelling van de onderzoeksgroep vond plaats op basis van doelgerichte selectie (*purposive sampling*). Dit betekent dat de respondenten zijn geselecteerd op basis van vooraf geformuleerde criteria. Deze doelgerichte steekproeftrekking had ten eerste tot doel om ervoor te zorgen dat de in het licht van de vraagstelling relevante kenmerken zoveel mogelijk bij de respondenten waren vertegenwoordigd. Op de tweede plaats diende dit om genoeg diversiteit onder de respondenten te bewerkstelligen om de impact van bepaalde kenmerken in ogenschouw te kunnen nemen (Plochg & van Zwieten, 2007, p. 81). Tegelijkertijd moet hier aan worden toegevoegd dat er in beperkte mate ook sprake is geweest van *convenience sampling* en *snowball sampling* (Miles & Huberman, 1994, p. 28). In het eerste geval omdat niet alle potentiële respondenten bereikbaar waren of open stonden voor het afnemen van een interview. Zodoende zijn soms respondenten geselecteerd vanwege hun gemakkelijke toegankelijkheid. In het tweede geval zijn een aantal respondenten geselecteerd op basis van een aanbeveling die in een ander interview naar voren kwam.

Voor de diepte-interviews zijn van iedere partij (gemeente, hogeschool en bedrijfsleven) een representatief aantal respondenten geselecteerd. Voor de gemeente Amersfoort waren dit personen die zijn betrokken bij de bestaande samenwerking. Dit zijn respectievelijk de gemeentelijke accountmanager voor de HUA, de gemeentelijk projectleider van de Nieuwe Stad, de projectmanager voor Economische Zaken en de afdelingsmanager voor woon- en werkklimaat. Voor de HUA bestonden de respondenten uit de directeur van de hogeschool in Amersfoort, de hogeschooldocent (onder andere verantwoordelijk voor het ontwikkelen en verzorgen van het onderwijsprogramma en uitvoeren van advies- en onderzoeksactiviteiten), een beleidsmedewerker onderwijs en onderzoek (HU-breed) en twee opleidingsmanagers.

Voor het bedrijfsleven zijn verschillende voorzitters en bestuursleden van een aantal belangenverenigingen van het Amersfoortse bedrijfsleven als respondenten geselecteerd. Deze organisaties en hun bestuursleden hebben op vaste basis contact met de gemeente en hogeschool en zijn daarnaast in een aantal samenwerkingsverbanden verenigd. Ze kunnen worden gezien als de vertegenwoordigers en belangenbehartigers van de bedrijven in de stad. De respondenten kwamen uit de Vereniging van Amersfoortse Bedrijven (VAB), de Vereniging Amersfoortse Ondernemers (VAO) en Vereniging Amersfoortse Zelfstandigen (VAZ). Tenslotte werden ook nog twee respondenten geïnterviewd die niet specifiek representatief waren voor één van de drie partijen. Als leidinggevend van projecten waar zowel gemeente, bedrijfsleven en (in sommige gevallen) HUA partner in zijn, bevonden zij zich precies op het gedeelde raakvlak van de drie partijen. Dit waren de projectmanager van de Nieuwe Stad en de directeur van het Kennislab voor Urbanisme.

4.4 Operationalisatie

Om het empirische gedeelte van het onderzoek vorm te geven, zijn de begrippen en concepten uit de wetenschappelijke literatuur meetbaar gemaakt, ofwel geoperationaliseerd naar de praktijk. Zoals in de vorige paragraaf al duidelijk is geworden zijn semigestructureerde interviews afgenomen aan de hand van een topiclijst. De operationalisatie heeft plaatsgevonden door concepten uit het theoretisch kader te vertalen naar deze topiclijst (bijlage 2).

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *Hoe kan de kenniscirculatie tussen de hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort worden verbeterd en vergroot?* Kenniscirculatie was voor de respondenten geen evidente term. Het heeft echter altijd betrekking op een samenwerkingsvorm of contact dat bestaat tussen docent en bedrijf of student en bedrijf. Daarom is respondenten gevraagd naar de contacten die zij vanuit hun functie met studenten, docenten of ondernemers hadden (afhankelijk van of de respondent uit de HUA of uit het bedrijfsleven afkomstig was).

Ook het niveau van de kenniscirculatie is vertaald naar de topiclijst. Het niveau van kenniscirculatie kan worden bepaald op basis van het aantal richtingen waarin kennis circuleert, of kennis intern circuleert en de waarde die uit de kenniscirculatie ontstaat. Het aantal richtingen waarin kennis circuleert is achterhaald door te vragen naar de verschillende deelnemers die zijn betrokken bij de samenwerking. De deelnemers kunnen onderscheiden worden in docent(en), student(en) en andere bedrijven en instellingen naast. Hierbij is het dus ook van belang of er meerde docenten, studenten of bedrijven bij de samenwerking betrokken waren of dat het slechts individueel contact betreft. Of kennis intern circuleert, is achterhaald door te vragen of collega's (binnen hogeschool of bedrijf) ook bij de samenwerking betrokken waren. Tenslotte is de waarde van de kenniscirculatie bepaald door te vragen naar de verwachte en uiteindelijke (kennis)opbrengst van de samenwerking op individuele en institutionele schaal.

De door Goddard & Kempton (2011) beschreven barrières die kenniscirculatie in de weg kunnen staan zijn in het onderzoek ingezet als *sensitizing concepts* (Blumer, 1954, p. 7). Dit zijn de richtinggevende begrippen die hebben gefungeerd als zoeklicht in het onderzoek. Alvorens direct naar mogelijke barrières te vragen zijn echter eerst minder sturende topics aan bod gekomen, zoals de succes- en faalfactoren van de samenwerking. De barrières van Goddard & Kempton zijn in sommige gevallen omgezet in meer begrijpelijke termen. Zo is het begrip verbindingskanalen vereenvoudigd naar de term 'toegankelijkheid' (van HUA of bedrijf), institutionele cultuur naar 'cultuurverschillen', de verhouding tussen (onderwijs)systemen naar 'bestuurlijke indeling' en collaboratieve capaciteit naar 'tijd en middelen'.

De (mogelijke) rol van de gemeente in de kenniscirculatie is besproken aan de hand van de indicatoren van Span et al. (2009). Dit zijn de mate van betrokkenheid van de gemeente bij de uitvoering van het beleid, het moment dat andere partijen in het

beleidsproces betrokken worden en de invloed en verantwoordelijkheid die zij hebben. Samenvattend worden hieronder alle topics die vanuit de wetenschappelijke literatuur zijn geoperationaliseerd nogmaals weergegeven (de volledige topiclijst is terug te vinden in bijlage 2).

Bestaande kenniscirculatie

- Contacten
 - Docenten
 - Studenten
 - Ondernemers

- Deelnemers circulatievorm
 - Docent(en)
 - Student(en)
 - Andere bedrijven of instellingen

- Circulatie binnen gremia
- Opbrengst (persoonlijk, voor bedrijf / HUA)
 - Verwacht
 - Uiteindelijk

Beoordeling circulatievorm

- Succesfactoren
- Faalfactoren

Barrières

- Institutionele doelstelling
- Toegankelijkheid
- Cultuurverschillen
- Economische samenstelling
- Bestuurlijke indeling
- Tijd en middelen

Rol gemeente

- Huidige rol

- Gewenste rol
 - Betrokkenheid gemeente
 - Moment van deelname
 - Invloed
 - Verantwoordelijkheid

4.5 Databewerking en – analyse

De kwalitatieve analyse wordt soms wel omschreven als een ‘black box’ (Boeijs, 2005, p. 12). Het blijft in een kwalitatief onderzoek lastig om precies aan te geven hoe bepaalde interpretaties en inzichten tot stand zijn gekomen. Desalniettemin kan de analyse voor dit onderzoek in grote lijnen worden beschreven. Allereerst zijn de interviews opgenomen en getranscribeerd. Vervolgens zijn ze in het programma Nvivo gecodeerd. Corbin en Strauss (1998, p. 102) onderscheiden drie typen codering: open codering, axiale codering en selectieve codering. In dit onderzoek zijn deze opeenvolgende coderingsfasen aangehouden. Als eerste heeft dus open codering plaatsgevonden, waarin de interviews in fragmenten zijn verdeeld en gelabeld. Dit heeft tot doel om de data overzichtelijk en beter hanteerbaar te maken en een begin te maken met de thematisering.

De volgende stap betrof het axiaal coderen, waarin de codes uit de eerste fase werden geordend. Dit had op de eerste plaats tot doel de omvang van de data en het aantal codes te reduceren. Op de tweede plaats werden hiermee de belangrijke en minder belangrijke elementen van elkaar onderscheiden. Veel codes zijn samengevoegd omdat ze grote gelijkenissen vertoonden. Een aantal werd tot hoofdcodes benoemd en sommige werden juist tot subcodes gedegradeerd. Hierdoor vielen ook bepaalde, minder belangrijke thema’s af. De laatste fase was selectieve codering, waarin de kernbegrippen werden bepaald, de samenhang tussen deze begrippen werd vastgesteld en verbanden met de wetenschappelijke literatuur werden gelegd.

4.6 Betrouwbaarheid en validiteit

Net als ieder ander onderzoek kan de kwaliteit van kwalitatief onderzoek worden beoordeeld aan de hand van de begrippen betrouwbaarheid en validiteit. Omdat kwalitatieve onderzoeksresultaten echter per definitie door directe tussenkomst van de onderzoeker tot stand komen, worden deze echter op een andere manier gehanteerd (Plochg & van Zwieten, 2007, p. 89). Veelal wordt eerder gesproken in termen als navolgbaarheid van de analyse (betrouwbaarheid), aannemelijkheid van de conclusies (interne validiteit) en overdraagbaarheid (externe validiteit) (Van Thiel, 2007, p. 167). In deze paragraaf worden de maatregelen besproken die zijn genomen om de kwaliteit van het onderzoek te waarborgen.

4.6.1 Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid heeft betrekking op de deugdelijke uitvoering van de analyse en het onderzoek als geheel. Hierbij is het van belang dat goed inzichtelijk wordt gemaakt op welke manier het onderzoek is uitgevoerd. Hiertoe is op de eerste plaats een zogenaamd *audit trail* (Plochg & van Zwieten, 2007, p. 90) aangelegd, waarin de verschillende praktische stappen in het onderzoeksproces systematisch zijn bijgehouden. Zo zijn alle interviews volledig getranscribeerd en de namen van de respondenten, topiclijst aan de bijlagen van het onderzoek toegevoegd. Op de tweede plaats is geprobeerd de empirische gegevens zo gedetailleerd mogelijk te beschrijven

(*thick description*), waardoor de relatie tussen de ruwe data en de interpretatie hiervan beter inzichtelijk is (Boeijs, 2005, p. 131).

4.6.2 Validiteit

Interne validiteit heeft in de engste zin van het woord betrekking op de mate waarin een causale conclusie op basis van het onderzoek is gerechtvaardigd. In deze context is dit dus alleen relevant voor verklarende gevalsstudies (Yin, 2003, p. 36). Als de definitie echter breder wordt doorgetrokken geeft interne validiteit antwoord op de vraag of men inderdaad datgene heeft onderzocht wat men zegt te onderzoeken. Hiertoe heeft op de eerste plaats een *member's check* plaatsgevonden: de transcripties van de interviews zijn teruggekoppeld aan de respondenten met de vraag of de informatie correct was (Plochg & van Zwieten, 2007, p. 90). Aan alle respondenten is gevraagd of zij de uitgewerkte interviews terug wilden lezen en ongeveer een derde van hen heeft gebruik gemaakt van deze mogelijkheid. Op de tweede plaats is in het onderzoek triangulatie toegepast doordat er gebruik is gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden en –bronnen (Stake, 2005, p. 454).

Externe validiteit heeft betrekking op de generaliseerbaarheid of verplaatsbaarheid van de conclusies van het onderzoek naar andere gevallen. Het is hierbij belangrijk om onderscheid te maken tussen statistische en analytische generalisatie. De eerste heeft voornamelijk betrekking op statistisch onderzoek, waarbij het doel is op basis van een steekproef uitspraken te doen over de populatie (Yin, 2003, p. 37). De statistische generaliseerbaarheid van dit onderzoek is beperkt. Als gevolg van de unieke context van de casus in Amersfoort, is het onderzoek immers moeilijk te generaliseren naar andere situaties.

Zoals in paragraaf twee al duidelijk is geworden was de casus in dit onderzoek echter niet speciaal gekozen om zijn representativiteit. Dat de statistische generaliseerbaarheid van het onderzoek beperkt is moet dus geen verrassing zijn. Het draait bij de casus in Amersfoort juist om de analytische generalisatie, waarin wordt geprobeerd de bevindingen van een onderzoek te generaliseren naar de wetenschappelijke literatuur (Yin, 2003, p. 38). De meerwaarde van dit onderzoek ligt dan ook vooral in de rijkdom aan empirische informatie die het oplevert, die kan leiden tot de verbetering van bestaande theorieën.

Hoofdstuk 5. Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk zal op basis van de verkregen data een antwoord geformuleerd worden op de deelvragen. In de eerste paragraaf worden de bestaande samenwerkingsvormen tussen gemeente, hogeschool en bedrijfsleven ter stimulering van kenniscirculatie uiteengezet. Vervolgens zullen in de tweede paragraaf de verschillende barrières worden benoemd die bestaande en mogelijke toekomstige samenwerking tussen de partijen in de weg kunnen staan. De derde paragraaf gaat daarna in op de vraag welke vormen van kenniscirculatie zich het beste lenen voor Amersfoort. Tenslotte wordt in de laatste paragraaf behandeld welke rol de gemeente bij de stimulering van kenniscirculatie moet vervullen.

5.1 Bestaande samenwerkingsvormen

Deze paragraaf geeft antwoord op de tweede deelvraag: *Wat zijn de bestaande vormen van kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven?* Zoals in de theorie naar voren is gekomen kan het stimuleren van kenniscirculatie veel verschillende vormen aannemen. Dit is ook in Amersfoort het geval. Daarom worden ter indeling de vier categorieën gebruikt die door Kroll et al. (2013) zijn ontwikkeld. Dit zijn respectievelijk de activiteiten op het gebied van research & development, ondernemerschap, ontwikkeling van menselijk kapitaal (*human capital*) en regionaal engagement. Per categorie wordt besproken welke vormen van kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven plaatsvinden. Hierna wordt ook behandeld op welk niveau de kenniscirculatie plaatsvindt (Van der Sijde, 2004) en in hoeverre sprake is van eenvoudige, transactionele of meer complexe, transformationele activiteiten (Kroll et al., 2013).

De data in deze paragraaf zijn afkomstig uit de diepte-interviews, het marktverkenningsonderzoek dat is uitgevoerd voor de HU Amersfoort door NIDAP (persoonlijke communicatie, 25 april 2015), verschillende jaarverslagen van de HU (2012, 2013, 2014), een overzicht van arbeidsmarktinitiatieven in Amersfoort opgesteld door het Werkgevers-Servicepunt regio Amersfoort (persoonlijke communicatie, 1 mei 2015) en de onderzoeksdatabase van de HU (<http://www.onderzoek.hu.nl/Projecten.aspx>).

5.1.1 Research & development

Op het gebied van research & development zijn de activiteiten met betrekking tot kenniscirculatie van de HU Amersfoort vrij beperkt. Dit heeft er alles mee te maken dat het onderwijs dat op de HUA wordt gegeven over het algemeen minder geschikt is voor r&d. Zoals in hoofdstuk twee al bleek, concentreren de opleidingen binnen de hogeschool zich met name rond de thema's maatschappij, economie, opvoeding en gezondheidszorg. In de regel zijn dit geen onderwerpen waarin r&d een grote rol speelt.

Het komt dus ook niet echt voor dat bedrijven uit de regio op dit gebied met een concrete onderzoeksvraag bij de HU Amersfoort aankloppen.

Met betrekking tot de meer transformatieve activiteiten vindt er wel het een en ander in Amersfoort plaats. De HUA is betrokken bij een aantal samenwerkingsvormen met het bedrijfsleven die zijn gericht op de middellange en lange termijn. De meeste van deze activiteiten concentreren zich rond de HU te Utrecht. De hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort zijn hier echter soms ook bij betrokken. De lectoraten van de HU spelen hier een centrale rol in. Er zijn geen lectoraten gevestigd binnen de HUA; deze bevinden zich allemaal in Utrecht. Individuele lectoren worden echter wel in Amersfoort gefaciliteerd; voor hen zijn werkplekken en -ruimtes beschikbaar gesteld. Zodoende zijn er lectoren die bijvoorbeeld door persoonlijke voorkeur (reisafstand) in Amersfoort werkzaam zijn, hoewel het lectoraat 'officieel' in Utrecht gevestigd is.

Daarnaast werkt een aantal lectoraten uit Utrecht actief samen met verschillende Amersfoortse bedrijven, publieke instellingen en de gemeente. Enkele jaren terug heeft bijvoorbeeld het lectoraat Vraaggestuurde Zorg een opdracht uitgevoerd voor het Meander Medisch Centrum en heeft de gemeente Amersfoort samengewerkt met het lectoraat Crossmediale Communicatie in het Publieke Domein. De laatstgenoemde heeft in 2014 opnieuw een project opgestart met de gemeente om veiligheid van ouderen op de fiets te verbeteren. In 2012 werd voor drie Amersfoortse zorginstellingen (Kinderdagverblijf Onder één dak, het RIAGG en het St. Elisabeth Gasthuis) een CO2 footprint opgesteld door studenten Algemene Operationele Technologie onder leiding van het lectoraat Nieuwe Energie in de Stad. Een lopende samenwerking is die tussen het lectoraat Vernieuwend Vastgoedbeheer en 033Energie, een initiatief van het Amersfoortse bedrijfsleven en overheid om woningen in de gemeente energiezuiniger te maken.

5.1.2 Ondernemerschap

Ook op het gebied van ondernemerschap zijn de activiteiten van de HU Amersfoort beperkt. Het stimuleren van startups vindt binnen de HUA niet echt plaats. In het verleden is wel geprobeerd om in de hogeschool een faciliterende omgeving voor startende ondernemingen op te zetten. Het idee was dat studenten die een bedrijfje wilden opstarten hierbij professionele begeleiding van docenten en deskundigen konden krijgen. Omdat er echter geen sponsor vanuit het Amersfoortse bedrijfsleven of de gemeente kon worden gevonden om dit deels te financieren is het nooit van de grond gekomen. De meeste studenten in Amersfoort die een onderneming willen starten kijken daarom uit naar de Uithof, waar de incubators *Students Inc* en *UtrechtInc* zijn gevestigd.

In de meeste opleidingen op de HU Amersfoort is de aandacht voor ondernemerschap beperkt. Uitzonderingen zijn de opleidingen Business Management en Small Business en Retail Management (SBRM). In de onderwijscurricula van deze opleidingen neemt ondernemerschap een belangrijke rol in. Dit heeft met name te maken met de aard van

deze opleidingen; ze zijn beide expliciet gericht op het leiden of opstarten van een bedrijf. SBRM-studenten worden bijvoorbeeld specifiek opgeleid tot zelfstandig ondernemer. Studenten binnen deze opleiding die een eigen bedrijf hebben krijgen ook de ruimte om studiepunten te halen door met activiteiten in hun bedrijf de juiste competenties aan te tonen. Ondernemerschap wordt binnen deze twee opleidingen dus actief gestimuleerd.

Het project De Nieuwe Stad, dat net als de HUA is gevestigd op het Oliemolenkwartier, was in de interviews een veelgenoemde naam. De Nieuwe Stad is een voormalig bedrijventerrein dat in handen is gekomen van de gemeente Amersfoort en projectontwikkelaar Schipper Bosch. Het gebied moet op basis van geleidelijke stadsontwikkeling uiteindelijk een fysiek creatief centrum worden, waar startende ondernemers, bedrijven, onderwijsinstellingen en overheid allemaal samenwerken. Functiemenging wordt hierbij zoveel mogelijk gestimuleerd: wonen, werken, kennisdeling en vrijetijdsbesteding moeten uiteindelijk worden gecombineerd. Inmiddels hebben circa 70 kleine bedrijven zich in de Nieuwe Stad gevestigd.

De rol van de hogeschool in het project is, afgezien van de fysieke aanwezigheid van het schoolgebouw in het gebied, echter beperkt. Het werd veel genoemd als potentiële samenwerkingspartner, maar in de praktijk is de samenwerking gelimiteerd tot enkele informele contacten. Ter contrast, het MBO Amersfoort heeft een vrije grote en groeiende rol in de Nieuwe Stad. Ongeveer 350 mbo-studenten krijgen aankomend studiejaar bijvoorbeeld onderwijs op het Oliemolenkwartier. De School voor Schoonheidsspecialisten, de Kappersschool Amersfoort en de financieel-administratieve opleiding *Admincompany* zullen zich in de Nieuwe Stad vestigen.

5.1.3 Menselijk kapitaal

Activiteiten met betrekking tot de ontwikkeling van menselijk kapitaal vinden veel plaats binnen de HU Amersfoort. Binnen deze categorie waren in de interviews stages en afstudeeropdrachten de meest genoemde vormen van samenwerking. Door de meeste respondenten werden ze van groot belang geacht omdat ze een belangrijke bijdrage leveren aan het versterken van de verbinding tussen de hogeschool en het bedrijfsleven. Vrijwel alle respondenten uit zowel het bedrijfsleven als de gemeente hadden ervaring met het begeleiden van stagiaires. Het aantal stagiaires dat afkomstig was van de vestiging in Amersfoort was echter vrij beperkt. In de afgelopen jaren kwamen slechts enkele studenten die zij hadden begeleid van de HUA. Vanuit de opleidingen binnen de HU Amersfoort werd dit beeld bevestigd. Studenten liepen uiteraard stage, maar toch met name bij organisaties buiten Amersfoort.

Binnen de HU Amersfoort worden op incidentele basis ook gastcolleges gegeven door ondernemers. Deze worden natuurlijk niet uitsluitend door bedrijven uit Amersfoort verzorgd. Een aantal van de respondenten uit het Amersfoortse bedrijfsleven gaven aan wel eens een gastcollege op de HUA te hebben gegeven. De colleges die de projectmanagers van De Nieuwe Stad op de hogeschool hebben verzorgd zijn een

interessant voorbeeld van Amersfoortse samenwerking. Afhankelijk van de studierichting hebben zij studenten over het projectgebied verteld en hun een casus voorgelegd. Zo moesten zij bijvoorbeeld nadenken over de ontwikkeling van een nieuwe onderneming in De Nieuwe Stad en dit verder uitwerken en presenteren.

Binnen de context van gastcolleges werd door een aantal respondenten uit het bedrijfsleven een interessant voorbeeld genoemd, namelijk de 'Week van de Ondernemer'. Dit is een samenwerkingsverband dat voor het eerst werd geïnitieerd in 2014 door de Vereniging van Amersfoortse Bedrijven (VAB). In deze week fungeren verschillende ondernemers uit het Amersfoortse bedrijfsleven als gastdocent op de drie mbo-scholen die in Amersfoort zijn gevestigd: MBO Amersfoort, ROC Midden Nederland en het Hoornbeeck College. Andersom wordt er ook een docentendag georganiseerd waarbij docenten meelopen in het Amersfoortse bedrijfsleven, met als afsluiter een inspiratiesessie waarbij wordt nagedacht over de toekomst van het onderwijs en het bedrijfsleven. Deze samenwerking beperkt zich tot op heden echter tot de verschillende mbo's die in Amersfoort zijn gevestigd.

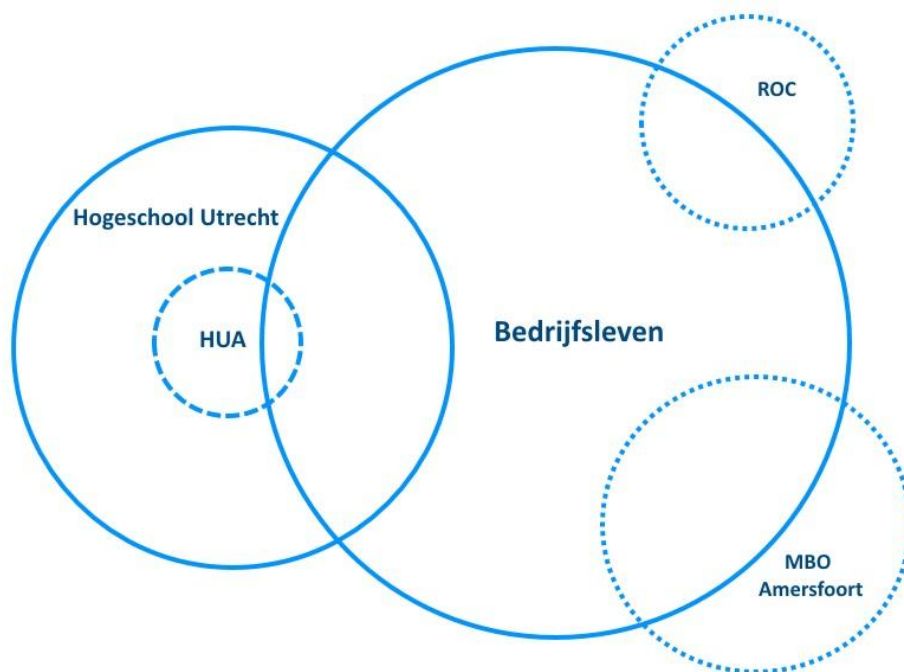
5.1.4 Regionaal engagement

Met betrekking tot regionaal engagement is de stimulering van kenniscirculatie beperkt. Binnen sommige opleidingen voeren studenten onderzoek uit dat zich richt op maatschappelijke probleemstukken in Amersfoort. Dit gebeurt veel in de opleiding Social Work. Studenten uit deze opleiding hebben bijvoorbeeld onder leiding van het lectoraat Participatie, Zorg en Ondersteuning onderzoek gedaan in de Amersfoortse wijk Schothorst. Daar hebben zij verkend wat er voor nodig is om een duurzaam netwerk van bewoners te creëren, zodat wijkbewoners hulpbehoevende burens bij kunnen staan. Daarnaast heeft het lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling een paar jaar terug meegekeken naar de realisatie van de ambities van de Amersfoortse Brede Combinatie (ABC) scholen in Amersfoort. Het doel was om de betrokkenheid van ouders en wijkbewoners bij de scholen te vergroten, om zo de ontwikkelkansen van kinderen te verbeteren.

Op het gebied van regionaal engagement was ook het in Amersfoort gevestigde Kennislab voor Urbanisme een veelgenoemde naam. Het Kennislab is een particuliere stichting in Amersfoort die studenten begeleidt bij hun stage- of afstudeerproduct. Het lab brengt ondernemingen, kennisinstellingen en overheden samen om nieuwe kennis voor stedenbouwkundige probleemstukken te ontwikkelen. Bedrijven en instellingen komen met vragen, studenten in het lab ontwikkelen creatieve oplossingen die worden getoetst in de Amersfoortse praktijk. Voorwaarde is dat de student aan een project werkt dat bijdraagt aan een betere toekomst van de stedelijke samenleving. De gemeente Amersfoort is een van de partners van het Kennislab, maar het lab is niet per se gericht op Amersfoortse studenten. In principe zijn alle studenten van het hbo en de universiteit in het hele land dus welkom. Desalniettemin begeleidt het lab af en toe studenten van de HUA.

5.1.5 Conclusie

De bestaande kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven is vrij klein. Op het gebied van research & development, ondernemerschap en regionaal engagement vinden slechts in beperkte mate activiteiten plaats. Hier komt nog bij dat een aantal hiervan voor het grootste gedeelte onderdeel uitmaken van de samenwerking die door de HU in Utrecht wordt opgezet, zoals het geval is bij de verschillende lectoraten die op de Uithof zijn gevestigd. Tegelijkertijd zijn er in Amersfoort verschillende samenwerkingsvormen tussen onderwijs en bedrijfsleven aanwezig (zoals in De Nieuwe Stad), die zich beperken tot het middelbaar beroepsonderwijs. Figuur 5.1 illustreert de hierboven geschetste situatie. De kenniscirculatie tussen het Amersfoortse bedrijfsleven en onderwijsinstellingen vindt voornamelijk plaats met de hogeschool in Utrecht en de mbo's die in Amersfoort zijn gevestigd. De samenwerking met de HUA maakt hier maar een klein onderdeel van uit.

Figuur 5.1 Schematische weergave kenniscirculatie in Amersfoort

Voor de Amersfoortse hogeschool is eigenlijk alleen de kenniscirculatie met betrekking tot de ontwikkeling van menselijk kapitaal van redelijke omvang. Dit uit zich voornamelijk in de stages die door verschillende studenten bij bedrijven in Amersfoort worden gelopen en de gastcolleges die door Amersfoortse ondernemers op de HUA worden gegeven. Wellicht niet verrassend zijn dit juist die activiteiten die zich concentreren op het versterken van de primaire taak van de hogeschool, namelijk het initieel onderwijs. De meeste vormen van kenniscirculatie die binnen de HU Amersfoort plaatsvinden maken dus in het algemeen ook onderdeel uit van het normale onderwijsprogramma. De vormen van samenwerking die zich rond onderzoek concentreren zijn voor het grootste gedeelte afwezig.

In vrijwel alle gevallen behoren de vormen van samenwerking tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven tot de lagere niveaus van kenniscirculatie. Er is voornamelijk sprake van bilaterale uitwisseling van kennis. Studenten krijgen kennis overgedragen door middel van onderwijs op de hogeschool en geven die vervolgens weer gedeeltelijk door aan bedrijven via stages of praktijkopdrachten. Hogere niveaus van kenniscirculatie zijn weinig aanwezig. Deze connectie tussen de HU en Amersfoortse bedrijven ontbreekt, met uitzondering van enkele gastcolleges, voor een groot gedeelte. Meervoudige interacties en complexere vormen van kenniscirculatie komen eigenlijk niet voor.

5.2 Barrières voor kenniscirculatie

Zowel voor de in de vorige paragraaf genoemd bestaande samenwerkingsvormen als mogelijke toekomstige activiteiten kunnen belemmeringen bestaan die de kenniscirculatie in de weg zitten. Deze paragraaf handelt over deze kwestie en geeft antwoord op de derde deelvraag: *welke barrières voor kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven bestaan er?* Hierbij wordt gebruik gemaakt van de *sensitizing concepts* die door Goddard & Kempton (2011, p. 33) zijn ontwikkeld: perceptie van institutionele doelstelling, verbindingskanalen, institutionele cultuur, economische samenstelling, verhouding tussen systemen en collaboratieve capaciteit en vaardigheden. In deze paragraaf worden ze alle zes apart behandeld.

5.2.1 Perceptie van institutionele doelstelling

Uit de interviews kwam naar voren dat de gemeente en de HU Amersfoort van perceptie verschillen met betrekking tot de doelstellingen van de laatstgenoemde. De gemeente ziet de HUA op het moment niet als enorm relevant voor haar regionale economische ontwikkelingsstrategie en betreft die hier dus ook niet echt veel bij. Dit komt onder meer naar voren in de vormgeving van het bestuurlijk overleg dat eens in de zoveel tijd tussen het bestuur van de HUA en het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Amersfoort plaatsvindt. In dit overleg gaat het volgens de respondenten in veel gevallen minder over onderwijs en meer over randzaken die rond de hogeschool in Amersfoort spelen. Veelal worden zaken zoals het gebouw waar de HUA is gevestigd en de ontwikkeling van het omliggende gebied besproken. Dan kan het heel simpel gaan over parkeervoorzieningen of een bestemmingsplanwijziging. Onderwerpen zoals de verbinding tussen de HU Amersfoort en het bedrijfsleven worden hierdoor ondergesneeuwd.

Uit de interviews met de respondenten van de gemeente kwam sterk naar voren dat voor de samenwerking op het gebied van regionale economische ontwikkeling de HU in zijn geheel veel belangrijker wordt geacht. Het is dus niet zozeer specifiek de HUA die op dit vlak als samenwerkingspartner wordt gezien, maar de HU in zowel Utrecht als Amersfoort. Ze hadden wat betreft de samenwerking met de hogeschool dus in feite

een breder schaalniveau voor ogen dan puur het lokale. Zoals in hoofdstuk twee duidelijk is geworden heeft de gemeente Amersfoort in de loop der jaren steeds meer de samenwerking gezocht met partijen buiten de regio Amersfoort. Haar deelname aan de Economic Board Utrecht, waarin op provinciaal niveau wordt samengewerkt met onderwijsinstellingen in de provincie, is hier een van de belangrijkste voorbeelden van. Veel respondenten binnen de gemeente deelden dit nieuwe denkkader. Zij achten de samenwerking met de hogeschool dan ook als iets wat het beste op het schaalniveau van de EBU - dus de regio Utrecht - kan plaatsvinden:

'Ik denk zelf dat we dan veel meer op regio Utrecht zitten. En dat de regio Amersfoort dan te klein is. [...] dat wij als gemeente Amersfoort er ook nadrukkelijk voor hebben gekozen om mee te doen in die Economic Board Utrecht. Waarbij je eigenlijk al die grotere regio als uitgangspunt neemt' (Interview 14, 08-06).

De nabijheid van de verscheidene onderwijsinstellingen en relevante opleidingen in Utrecht werd door veel respondenten binnen de gemeente genoemd als belangrijkste argument om de samenwerking met de hogeschool in zijn geheel aan te gaan, en niet alleen in Amersfoort. De HU zelf maakt in Utrecht de meeste massa. Het grootste gedeelte van het onderwijs en onderzoek van de hogeschool is immers gevestigd in het Science Park op de Uithof. Hier zitten natuurlijk ook nog de Universiteit Utrecht en het Universitair Medisch Centrum (UMC) Utrecht. Veel opleidingen binnen de HU die aansluiten op het Amersfoortse bedrijfsleven zijn in Utrecht gevestigd. Zodoende voelde het voor veel respondenten natuurlijker om de samenwerking breder dan alleen de regio Amersfoort te trekken.

De respondenten binnen de gemeente leek daarnaast een bredere aanpak logischer omdat het Amersfoortse bedrijfsleven in hun ogen maar weinig onderscheid maakt tussen de HU in Amersfoort en in Utrecht:

'[...] ik bedoel als hier een bedrijf is in de zakelijke dienstverlening, of een advocatenkantoor, ja die maakt er niet om dat hier niet een opleiding rechten is. Want Utrecht is naast de deur' (Interview 14, 08-06).

Veel van de respondenten uit het bedrijfsleven bevestigden dit beeld. Zij werken net zo lief samen met onderwijsinstellingen uit Amersfoort als uit de verdere omgeving. Omdat Utrecht zelf al vrij dichtbij Amersfoort ligt biedt de fysieke nabijheid van de HUA in hun ogen ook niet veel voordelen. Utrecht is immers zowel met de auto als met het openbaar vervoer zeer snel bereikbaar. De respondenten gaven aan dat samenwerking met een onderwijsinstelling dus ook niet zozeer afhankelijk was van de locatie, maar eerder van de opleiding die het beste bij hun bedrijfsbranche aansluit. Sommigen maakten het onderscheid tussen de HU in Utrecht en de HU Amersfoort überhaupt niet. De HUA werd door hen niet als een aparte entiteit gezien maar was gewoon de

Hogeschool Utrecht. Eén van de respondenten binnen de HU Amersfoort gaf aan dat hem ook was opgevallen:

'En dan zitten er bedrijven in de zaal en die zeggen van: ik hoor steeds over die hogeschool, maar die zit toch in Utrecht? En dan denk ik: hoe kan het? Hoe lang zitten we al in Amersfoort?' (Interview 11, 02-06).

5.2.2 Verbindingskanalen

Uit de interviews kwam sterk naar voren dat de verbindingskanalen tussen gemeente, hogeschool en bedrijfsleven op sommige punten niet altijd goed waren. Veel van de respondenten uit het bedrijfsleven gaven aan dat de HUA op hen overkwam als een gesloten entiteit waartoe de toegang beperkt leek. Op de eerste plaats was het voor veel respondenten onduidelijk wat de hogeschool nou precies voor hun bedrijf kon betekenen. Iedereen was er eigenlijk wel van op de hoogte dat er een hogeschool in Amersfoort was, maar wat daar nu precies gebeurde en hoe het bedrijfsleven daar eventueel bij aan zou kunnen sluiten was onduidelijk. Eén van de respondenten verwoordde in dit opzicht goed het gevoel van geslotenheid dat veel ondernemers en bedrijven bij de HU Amersfoort hebben:

'Jij als buitenstaander rijdt daar door dat tunneltje heen. Je komt vanaf Soest en je wilt naar het centrum van Amersfoort en dan zie je dat grote rode blok aan de linkerkant staan. En dan staat er op 'Hogeschool Utrecht'. Dan denk je: nou oké, dat is de hogeschool. Maar wat gebeurt daar dan? Wat wordt daar aan opleidingen gedaan? Wat is de functie van die toko?' (Interview 4, 18-05)

Hierbij werd aangegeven dat de website van de HU in dit opzicht ook weinig soelaas bood. De HU Amersfoort wordt eigenlijk alleen voor toekomstige studenten als aparte en duidelijke eenheid gepresenteerd. Op een pagina die specifiek is gericht aan scholieren die mogelijk aan de hogeschool willen studeren (titel: 'Studeren in Amersfoort') worden de opleidingen binnen de HUA netjes op een rijtje gezet. Voor bedrijven en ondernemers bestaat een dergelijke overzicht niet. Zij zullen alleen bij toeval bij die informatie terecht komen omdat het eerdergenoemde overzicht specifiek aan studenten is gericht. Het gedeelte van de website dat specifiek voor bedrijven is bedoeld, is HU-breed. Zodoende bleek het voor Amersfoortse bedrijven, zij het in de eerste instantie misschien puur uit interesse, eigenlijk via de website al vrij lastig om te achterhalen wat er precies binnen de muren van de HUA plaatsvindt.

Op de tweede plaats gaven de respondenten aan dat zij hun weg binnen en naar de HUA maar lastig konden vinden. Sommigen hadden in het verleden pogingen gedaan om de samenwerking met de hogeschool aan te gaan in de vorm van stages of korte onderzoeken, maar waren hierbij tegen een muur opgelopen. Ze hadden in dit geval een concrete opdracht maar wisten niet bij wie ze binnen de hogeschool hiermee terecht konden. Soms hadden ze wel contact met iemand binnen de HUA, maar dit bleek dan weer niet de juiste persoon te zijn. Een nieuwe doorverwijzing was dan vaak het

resultaat. Dit proces kon zich in sommige gevallen meerdere malen herhalen, waarbij het in het uiterste geval nog steeds de juiste contactpersoon niet werd gevonden. Twee respondenten verwoordden treffend hoe lastig het soms is om binnen de hogeschool de juiste mensen te vinden:

'Kastje naar de muur, kastje naar de muur en dan verdwijnt het. En dan ben ik als opdrachtgever of ondernemer in dat geval ook heel snel afgehaakt' (Interview 16, 10-06).

'Of überhaupt in contact te komen met de juiste mensen binnen de HU. [...] Op het moment dat je gewoon uit den blinde contact opneemt met de HU, van: joh ik ben met een project bezig, kunnen jullie mij helpen om een stuk onderzoek te doen of whatever? Voordat je dan de juiste mensen hebt en voordat je dat op de wip hebt, daar gaat veels te lang overheen' (Interview 8, 27-05).

Vrijwel alle respondenten benadrukten dan ook het belang van persoonlijk contact. Juist omdat voor veel van hen de HUA een gesloten entiteit was, probeerden zij hun ingangen te vinden via individuele contacten binnen de hogeschool. Vaak kwamen ze dan niet via de officiële kanalen bij deze juiste persoon terecht, maar via een omweg of mensen die ze toevallig kenden. In sommige gevallen leek dit echter eerder een alternatief bij gebrek aan beter dan een eerste keuze. Het was voor een aantal respondenten namelijk een vrij langdurige en moeizame zoektocht om uiteindelijk bij de juiste persoon terecht te komen. Een aantal van hen schetsten een mooi beeld hoe zij op verschillende manieren een ingang bij de HUA proberen te vinden:

'Mijn dochter zit op de HU, dus dat.. Van: joh, hier is zus en zo, die moet ik hebben. Dan moet je die even bellen. Dus dat werkt wel. Op het moment dat je gewoon weet je wie je moet hebben. Dan valt het wel te organiseren' (Interview 8, 27-05).

'En nu zijn we even aan het kijken of we iemand anders binnen de hogeschool kunnen vinden die mij die ingangen wat beter kan geven. [...] Dus daar zitten we op dit moment een beetje te zoeken' (Interview 12, 03-06).

5.2.3 Institutionele cultuur

Uit de interviews kwam naar voren dat de institutionele cultuur van de HUA op sommige punten niet strookt met het Amersfoortse bedrijfsleven. Dit uitte zich met name in de verschillen in tijdsbeleving die tussen de hogeschool en de bedrijven in Amersfoort bestaan. Respondenten binnen het bedrijfsleven gaven aan dat zij in veel gevallen stages of praktijkopdrachten voor studenten hadden die zij eigenlijk zo snel mogelijk vervuld wilden hebben. De HU Amersfoort is echter sterk gebonden aan de inrichting van het studiejaar. Als een opdrachtgever met een stage komt zal hij moeten wachten tot de aanvang van het studiejaar of het begin van een nieuw semester, omdat de hogeschool hier anders simpelweg geen studenten voor kan vinden.

Voor kleinere onderzoekopdrachten of cases geldt dit in iets minder mate, maar ook deze moeten in de indeling van het vak passen. Een simpel voorbeeld dat werd gegeven: tijdens de tentamenperiode van een cursus hebben studenten weinig tijd om een opdracht voor een bedrijf uit te voeren. Twee respondenten uit het bedrijfsleven gaven duidelijk aan hoe groot de kloof tussen de hogeschool en de bedrijven in Amersfoort op dit vlak kunnen zijn:

'Het bedrijfsleven heeft morgen een vraag en wil het overmorgen opgelost. Als je met zo'n manier naar de hogeschool gaat, dat kan bijna nooit. Het is altijd volgend semester bijvoorbeeld. Of over de zomer. [...] Ja, als dat je houding is dan is het heel erg ingewikkeld om te matchen met een wereld die gewoon een veel kortere scope heeft' (Interview 3, 13-05).

'Op het moment dat je met een langere termijn agenda werkt, in de zin van: ik wil volgend jaar het één en ander gaan opzetten of onderzoeken, dan lukt dat wel. Want dan heb je gewoon een half jaar / een jaar de tijd om dingen in de week te zetten en te zorgen dat het geregeld wordt. Maar op het moment dat ik nu tegen één of ander project aanloop, waarvan ik denk: nou als ik daar een ploegje van vijf studenten op kan zetten om onderzoek te doen, dingen uit te werken. Ja, dat gaat niet lukken' (Interview 8, 27-05).

Een aantal respondenten ergerde zich enigszins aan deze in hun ogen inflexibele vormgeving van het onderwijs, terwijl anderen hier meer begrip voor konden opbrengen. Zij meenden dat enige inflexibiliteit inherent aan de sector was en vastigheid in sommige gevallen noodzakelijk. Zodoende diende het bedrijfsleven hier in hun ogen simpelweg rekening mee te houden.

5.2.4 Economische samenstelling

Respondenten vonden het vaak lastig om aan te geven wat de economische kracht van de regio was. Dit strookt ook wel met wat in hoofdstuk twee naar voren kwam, namelijk dat het moeilijk is om één dominante economische sector voor Amersfoort aan te wijzen. In een aantal gevallen werd door de respondenten verwezen naar de Amersfoortse Ruit. Vaak werden echter maar één of twee clusters uit de ruit expliciet benoemd en in een enkel geval werden sectoren genoemd die er helemaal geen onderdeel van uitmaakten. Volgens veel respondenten lag de kracht van Amersfoort dan ook niet zozeer bij één specifieke sector, maar meer bij de wat algemenere kenmerken zoals de goede bereikbaarheid en leefbaarheid, centrale ligging en de hoogopgeleide bevolking. Een respondent van de gemeente verwoordde het als volgt:

'Het is ook iets wat hier veel speelt. Wat is dan het unieke? Dat is gewoon lastig. Tegelijkertijd zie je dat er genoeg, in ieder geval als we het over bewoners hebben, genoeg mensen vinden dat hier wel unieke kwaliteiten zijn.

Maar het zit meer in de breedte misschien, dan in de verdieping ' (Interview 1, 01-04).

Uit de interviews bleek dat de hogeschool heeft geprobeerd om met het opleidingsaanbod van de HU Amersfoort aansluiting te vinden bij de economie van de regio. Zo is bijvoorbeeld gekeken welke opleidingen zouden corresponderen met de belangrijkste clusters uit de Amersfoortse Ruit. Een aantal studies, zoals small business & retail management en management in de zorg, werden expliciet in de interviews genoemd. Dit zijn opleidingen die volgens de respondenten bewust in Amersfoort zijn geplaatst omdat ze goed passen bij de bedrijvigheid in de regio. Eén van de respondenten vanuit de hogeschool legt goed uit hoe de keuze voor het huidige opleidingsaanbod binnen de HUA is ontstaan:

'In Amersfoort hebben we dat nu heel bewust neergezet zoals het nu is. Omdat dat toch hetgeen is waar het in de regio om draait. [...] Maar we hebben echt gekozen voor de markt rondom de stad zal ik maar zeggen. En vandaar small business & retail, want Amersfoort is een enorme zzp'er-stad' (Interview 4, 18-05).

Desalniettemin kwam in vrijwel alle interviews het beeld naar voren dat de aansluiting tussen het huidige opleidingsaanbod van de HUA en het economisch profiel van de regio vrij beperkt is. Veel respondenten meenden dat de meeste studies die op de HUA worden gegeven niet goed passen bij het overgrote deel van de bedrijven dat in Amersfoort is gevestigd. Ook een aantal respondenten binnen de HUA gaf aan dat de binding met Amersfoort op dit punt, ondanks de poging tot aansluiting wel beter kan:

'Want ik heb wel een aantal dingen gezien in die Amersfoortse Ruit, waar we ook wel invulling aan geven qua portfolio, maar dat is volgens mij nog niet de impact die je met elkaar zou willen zien' (Interview 15, 08-06).

De respondenten uit het bedrijfsleven waren nog iets kritischer wat dit betreft. Sommigen meenden bijvoorbeeld dat er eigenlijk helemaal geen afstemming van de onderwijsagenda op de behoeften van het bedrijfsleven in Amersfoort was. Anderen omschreven het opleidingsaanbod als te specifiek voor de regio. Een aantal van de respondenten voegden hier aan toe dat juist de belangrijkste en grootste economische sectoren van Amersfoort, zoals ICT en bouwkunde, niet waren terug te vinden in het opleidingsaanbod van de HUA:

'Wij zien met name rond ICT en diensteninnovatie, dat er.. Dat is één van de sterke sectoren hier in Amersfoort. Nou, die vinden wij niet terug. Zakelijke dienstverlening. Administratief vind je dat nog wel op mbo terug, maar vanuit de HU ook niet' (Interview 9, 29-05).

Veel respondenten hadden ook niet het idee dat de opleidingen die goed bij het Amersfoortse bedrijfsleven aansluiten zich snel in de stad zouden vestigen. De sectoren ICT en bouw werden als voorbeeld genoemd. Zoals uit hoofdstuk twee is gebleken zijn dit twee belangrijke clusters uit de Amersfoortse Ruit. De respondenten dachten niet dat de HU-opleidingen die goed op de clusters ICT en bouw aansluiten zich snel naar Amersfoort zullen verplaatsen. Ze zijn stevig gevestigd in Utrecht, werken daar samen met andere (hogere) onderwijsinstellingen en hebben daar hun voornaamste bedrijfscontacten. Ook vanuit de HU werd aangegeven dat een opleiding zoals bijvoorbeeld bouwkunde, hoewel goed passend bij het Amersfoortse economisch profiel, zich niet gauw naar deze regio zal verplaatsen:

‘We gaan [In Amersfoort] echt niet al het onderwijs geven wat we in Utrecht ook aanbieden. Wij maken ook onze eigen keuzes. Bijvoorbeeld zou er sterke behoefte zijn aan bouwkunde. We hebben dat toevallig wel heel erg gecentraliseerd in Utrecht en heel goed georganiseerd. Dus dan zou die vraag wel dermate groot moeten zijn, dat wij denken dat het zinnig is om een extra poot te plaatsen’ (Interview 15, 08-06).

5.2.5 Verhouding tussen systemen

De verhouding tussen het regionale en lokale onderwijssysteem is een duidelijk barrière voor de kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven. De bestuurlijke indeling van de HU biedt volgens de respondenten weinig prikkels en ruimte voor de HUA om in te spelen op lokale Amersfoortse behoeften. Zoals in hoofdstuk twee is uiteengezet zijn in de HU Amersfoort tien opleidingen uit vier verschillende faculteiten gevestigd. Oorspronkelijk was het idee dat de huisvesting van verschillende faculteiten in één gebouw de grenzen tussen de opleidingen zou doen vervagen en de onderlinge samenwerking doen vergroten. Veel respondenten gaven echter aan dat de verschillende faculteiten binnen de HUA nog steeds sterk op zichzelf staan en de grenzen hiertussen nog stevig zijn getrokken.

Dit komt omdat de opleidingsmanagers binnen de HUA allemaal worden aangestuurd vanuit hun eigen faculteit. En het bestuur van de faculteiten bevindt zich niet in Amersfoort maar in Utrecht, waardoor er minder oog is voor eventuele faculteitsoverschrijdende initiatieven en projecten binnen de HUA. Een interessant voorbeeld hiervan is de opleiding Management in de Zorg (MidZ) die op de HU Amersfoort wordt gegeven en onder de faculteit Gezondheidszorg valt. Deze opleiding heeft raakvlakken met het thema ‘werken in de wijk’, waar een aantal andere opleidingen binnen de HUA (die onder de faculteit Maatschappij & Recht vallen) zich mee bezig houdt. MidZ dient zich vanuit de faculteit Gezondheidszorg echter te richten op het thema ‘zorg en technologie’ en houdt zodoende weinig tijd over voor het thema ‘werken in de wijk’. Van samenwerking tussen deze verschillende opleidingen komt dan ook niet veel terecht.

Deze zogenaamde faculteitsverkokering zorgt er niet alleen voor dat de samenwerking tussen de verschillende opleidingen binnen de HUA vrij beperkt blijft, maar ook dat de geslotenheid van de hogeschool voor het Amersfoortse bedrijfsleven groter is. Verschillende respondenten binnen de hogeschool gaven aan dat mogelijke contacten en opdrachten die ook voor anderen interessant kunnen zijn veelal binnen de eigen faculteit (en in het ergste geval, de eigen opleiding) blijven hangen. Er bestaat weliswaar een centraal systeem waarin de bedrijvencontacten kunnen worden opgeslagen (het CRM-systeem), maar dit wordt volgens de respondenten niet altijd even goed gebruikt.

Daar komt bij dat, zoals in de vorige paragraaf is gebleken, veel contact tussen de HUA en het bedrijfsleven voornamelijk plaatsvindt op persoonlijk niveau. Dit betekent dat in sommige gevallen interessante onderzoeksopdrachten of stages gewoonweg niet bij de juiste personen binnen de HUA terecht komen. Twee respondenten binnen de HU Amersfoort verwoordden het als volgt:

'Iedereen is ontzettend bang, van: goh, je pakt mijn klanten af, je pakt van mij mijn dingetje af. Dat is echt frustrerend. Dan denk ik: ja, hoe meer je deelt, hoe leuker het wordt' (Interview 16, 10-06).

'Maar het blijkt iedere keer dat dat wel best moeilijk gaat. Want die docenten hebben het allemaal druk, zijn bezig met hun eigen programma's en kijken ook vooral naar hun eigen opleiding. Sommigen hebben ook moeite om zich te verdiepen waar andere docenten mee bezig zijn' (Interview 13, 04-06).

5.2.6 Collaboratieve capaciteit en vaardigheden

Tenslotte is ook de collaboratieve capaciteit van de HU Amersfoort beperkt. Uit de interviews kwam naar voren dat de prioriteit van de docenten binnen de HUA eigenlijk voornamelijk bij het geven van onderwijs ligt. De verbinding leggen met de beroepspraktijk en het Amersfoortse bedrijfsleven achten zij zeker noodzakelijk, maar het lesgeven staat in hun ogen altijd op de eerste plaats. De docenten binnen de HUA hebben immers slechts een beperkt aantal uren en deze worden voornamelijk gevuld met de invulling van curricula en lesgeven. Vormen van kenniscirculatie zoals gastdocentschappen en kleinere praktijkopdrachten werden dan ook zeker interessant gevonden, maar werden vaak als extra activiteiten beschouwd waar weinig tijd en geld beschikbaar voor is. Sommige respondenten binnen de HUA waren hier vrij stellig in:

'Wij moeten dat geld in dat onderwijs stoppen, en niet in allerlei randverschijnselen' (Interview 15, 08-06).

Anderen stonden zeker open voor samenwerking maar gaven aan dat ze er in veel gevallen niet altijd aan toekwamen:

'Je ziet dat er altijd primair wordt gefocust op de inhoud; hoe ziet een curriculum er uit en welke lessen gaan we geven? Dat is natuurlijk de visie van

onderwijs altijd geweest. En die verbinding met het beroep, ja dat is leuk, maar dat doen we later.’ (Interview 16, 10-06)

‘Nergens zijn er uren voor. Ik doe het allemaal in mijn vrije tijd. [...] Ik lijk wel gek. Ik moet nog een master doen, ik moet nog van alles doen. Dus je moet ook een beetje gekke docenten hebben’ (Interview 13, 04-06).

Respondenten uit het bedrijfsleven merkten tijdens de interviews ook op dat zij soms een dergelijke denkwijze bij contactpogingen met de HU Amersfoort bespeurden. Sommigen hadden in het verleden geprobeerd de verbinding met HU Amersfoort te zoeken maar voelden in een aantal gevallen weinig enthousiasme van de docenten. Ze hadden het idee dat men binnen de HUA gewoon hun eigen gang ging en dat ze daar niet echt zaten te wachten op initiatieven uit het Amersfoortse bedrijfsleven. Eén van de respondenten verwoorde het als volgt:

‘Ik heb het idee [...] dat ze het een beetje rompslomp vinden. Moeten we dat ook nog gaan doen? We bieden dit programma toch al aan?’ (Interview 12, 03-06).

5.3 Kansrijke samenwerkingsvormen

Uit de vorige paragrafen komt een nogal negatief beeld naar voren met betrekking tot de kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven. De bestaande samenwerking blijkt gering en beperkt zich tot de lagere niveaus kenniscirculatie. Daarnaast zijn er in Amersfoort ook nog eens een flink aantal barrières aan te wijzen die in de weg kunnen staan. Desalniettemin bieden de twee voorgaande paragrafen wel een goed vertrekpunt om te bepalen welke vormen van kenniscirculatie dan wel kansrijk zijn.

De deelvraag die in deze paragraaf wordt beantwoord is dan ook: *welke vormen van kenniscirculatie lenen zich het beste voor de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven?* Hierbij wordt rekening gehouden met wat er al aan samenwerking in Amersfoort aanwezig is en welke barrières bestaan. Wederom wordt gebruik gemaakt van de vier categorieën die door Kroll et al. (2013) zijn ontwikkeld: research & development, ondernemerschap, ontwikkeling van menselijke kapitaal (*human capital*) en regionaal engagement.

5.3.1 Research & development

De vormen van kenniscirculatie op het gebied van research & development lenen zich niet goed voor de hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort. Op de eerste plaats zijn de opleidingen binnen de HU Amersfoort over het algemeen niet geschikt voor r&d. Zoals in hoofdstuk twee al bleek, concentreert het onderwijs in de hogeschool zich voornamelijk op de thema’s maatschappij, economie, opvoeding en gezondheidszorg. In

de regel zijn dit geen onderwerpen waar research & development een grote rol in kan spelen. Aan de andere kant is het ook maar de vraag of de economische samenstelling van de regio Amersfoort geschikt is voor samenwerking op het gebied van r&d. Zoals in hoofdstuk twee naar voren kwam kent Amersfoort geen echte nichesector. Er is dus geen sprake van intensieve clustering binnen een bepaalde bedrijfstak. Eerder kan worden gesproken van gerelateerde variatie: er zijn in de regio een aantal verschillende, maar gerelateerde economische activiteiten te vinden.

Dit maakt het lastig om hier vanuit het onderwijs met het opleidingsaanbod op aan te sluiten. De overlap tussen het aangeboden onderwijs op de HU Amersfoort en het economisch profiel van de regio is zodoende ook beperkt. Op dit moment zijn de raakvlakken hiertussen voor een groot gedeelte gewoonweg afwezig. Een bedrijf uit de omgeving zal bijvoorbeeld niet gauw met een onderzoeksvraag de HU Amersfoort aankloppen als de opleidingen niet bij zijn werkzaamheden aansluiten. Hier zal in de toekomst waarschijnlijk ook weinig verandering inkomen. In de vorige paragraaf van dit hoofdstuk is immers duidelijk geworden dat de kans dat de opleidingen die meer geschikt zijn voor r&d, zoals ICT en bouwkunde, zich naar van Utrecht naar Amersfoort zullen verplaatsen niet groot lijkt te zijn.

Op de derde plaats is (dientengevolge) de bestaande samenwerking tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven op dit vlak vrij beperkt, zoals uit de eerste paragraaf van dit hoofdstuk ook al is gebleken. De rol van bijvoorbeeld de lectoraten, die in het hbo in feite de meeste potentie hebben voor r&d-samenwerking, is binnen de HUA vrij klein. Zodoende zijn er op dit gebied ook maar weinig aanknopingspunten tot uitbreiding.

Tenslotte oefent Utrecht op het gebied van research & development een grote aantrekkingskracht uit op het Amersfoortse bedrijfsleven. Het onderzoek en de lectoraten van de HU concentreren zich rond de Uithof. Daarnaast zijn ook de Universiteit Utrecht en het UMC Utrecht hier gevestigd. Voor de HUA is het lastig om hiermee te concurreren. Zeker omdat zowel de gemeente als het Amersfoortse bedrijfsleven op dit gebied maar weinig onderscheid lijken te maken tussen de HU in Amersfoort en in Utrecht. De gemeente ziet niet specifiek de HUA, maar de HU als geheel als regionale samenwerkingspartner. Voor bedrijven maakt de fysieke nabijheid van de HUA weinig verschil: zij zoeken het contact ook wel in Utrecht. De aansluiting van de opleiding op de sector waarin het bedrijf actief is, speelt een veel grotere rol.

5.3.2 Ondernemerschap

Kenniscirculatie op het gebied ondernemerschap lijkt zich goed te lenen voor de HU Amersfoort. Hoewel de bestaande samenwerking op dit vlak beperkt is, zijn hiervoor wel veel aanknopingspunten in de hogeschool en de regio te vinden. Op de eerste plaats kent de HUA een aantal opleidingen binnen de faculteit Economie & Management waarin ondernemerschap een grote rol speelt. In de curricula van business management en small business & retail management komt dit onderwerp bijvoorbeeld veelvuldig terug. Ook zijn er verschillende studenten die een eigen bedrijf hebben. Tenslotte zullen

ook een aantal mbo-opleidingen die raakvlakken met ondernemerschap hebben, zoals de opleidingen financiële beroepen, op de korte termijn het gebouw van de hogeschool intrekken. Dit betekent dat zowel bij docenten als studenten binnen de HUA een goede basis aanwezig is om ondernemerschap te stimuleren.

Op de tweede plaats biedt ook het economisch profiel van de regio Amersfoort goede aanknopingspunten voor samenwerking op het gebied van ondernemerschap. Zoals uit hoofdstuk twee is gebleken maken de meeste bedrijven in Amersfoort onderdeel uit van het midden- en kleinbedrijf. Binnen deze categorie is een groot gedeelte ook nog eens eenmanszaak. Dit betekent dat er in de regio veel mensen werkzaam zijn die ervaring hebben met het runnen van een bedrijf en die hun kennis op dit gebied mogelijk ook kunnen overdragen op de studentenpopulatie. Bijkomende voordeel is dat deze ondernemers goed zijn verenigd in de bedrijfsverenigingen Vereniging Amersfoortse Ondernemers (VAO) en Vereniging Amersfoortse Zelfstandigen en dus als collectief bereikbaar zijn.

Tenslotte biedt ook de fysieke nabijheid van de Nieuwe Stad kansen. Hier zijn inmiddels al ongeveer 70 kleine bedrijven gevestigd waarbinnen veel kennis aanwezig is over het opstarten van een onderneming. Het MBO Amersfoort heeft daarnaast met de vestiging van leerwerkbedrijven in het gebied bewezen dat een samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven hier erg vruchtbaar kan zijn. Dat de HU Amersfoort en de Nieuwe Stad zo dicht bij elkaar liggen biedt extra mogelijkheden. Studenten, docenten en ondernemers kunnen hier gemakkelijk bij elkaar komen zonder ver te hoeven reizen.

5.3.3 Menselijk kapitaal

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk kwam al naar voren dat van de vier categorieën, de bestaande samenwerking tussen bedrijfsleven en de HU Amersfoort op het vlak van menselijk kapitaal het intensiefst was. Dit kwam voornamelijk tot uiting in de stages die door studenten bij Amersfoortse bedrijven worden gelopen en de gastcolleges die door Amersfoortse ondernemers op de hogeschool worden gegeven. Desalniettemin zijn de uitbreidingsmogelijkheden op dit vlak beperkt. Dit komt voornamelijk omdat de behoefte aan stageplaatsen in Amersfoort vanuit de HUA niet erg groot blijkt te zijn.

Stages binnen de HU Amersfoort worden in het algemeen door de studenten zelf geregeld. Docenten van de hogeschool hebben uiteraard een netwerk van eventuele stageadressen beschikbaar, maar in principe is de student zelf verantwoordelijk voor het vinden van zijn stage. Volgens de respondenten binnen de HUA kiest maar een zeer beperkt aantal studenten voor een stageadres in Amersfoort. In veel gevallen kiest de student voor een stagebedrijf dat dicht bij zijn woonplaats ligt (en dit is in veel gevallen niet Amersfoort). Daarnaast gaven de meeste respondenten binnen de HUA aan dat hun studenten weinig moeite hadden met het vinden van een stageplaats. Zowel voor studenten als voor docenten binnen de hogeschool is de behoefte tot het vinden van

aansluiting met het Amersfoortse bedrijfsleven op het vlak van stageadressen dus beperkt.

Het zou dan ook onnatuurlijk zijn om op dit vlak de samenwerking tussen de HUA en het bedrijfsleven intensief te stimuleren. Desalniettemin kan het geen kwaad om de verbindingskanalen richting de hogeschool op dit punt te verbeteren. Uit de vorige paragraaf bleek dat het Amersfoortse bedrijfsleven bij bijvoorbeeld het aanbieden van stages moeite had om weg naar en binnen de HUA te vinden. Hoewel de behoefte van de studenten naar stageadressen in Amersfoort beperkt is, zullen zij wellicht eerder voor een stage in de regio kiezen als het aanbod duidelijker, groter en gevarieerder is.

Tenslotte kunnen ook de gastcolleges op de HUA vanuit het Amersfoortse bedrijfsleven zeker worden uitgebreid. Niet alleen kan het leerzaam zijn voor studenten, docenten en ondernemers, tegelijkertijd worden de banden tussen het Amersfoortse bedrijfsleven en de hogeschool hiermee versterkt. De door de Amersfoortse bedrijfsverenigingen georganiseerde 'Week van de Ondernemer' wordt nu alleen nog maar voor het mbo georganiseerd. Een dergelijke activiteit kan natuurlijk ook prima op de HU Amersfoort plaatsvinden. De organisatie hiervoor is binnen de bedrijfsverenigingen eigenlijk al op zijn plaats, het dient in principe alleen nog maar naar de hogeschool uitgebreid te worden.

5.3.4 Regionaal engagement

De vormen van kenniscirculatie op het gebied van regionaal engagement lijken zich goed te lenen voor de HU Amersfoort. Op eerste de plaats heeft de hogeschool een aantal opleidingen binnen de faculteit Maatschappij & Recht, zoals maatschappelijk werk en dienstverlening en sociaal pedagogische hulpverlening, die hier goed op aansluiten. Ten tweede hebben de projecten van de HUA uit het verleden (in samenwerking met de lectoraten) in aantal Amersfoortse wijken bewezen dat de HUA al enig regionaal engagement toont en voor uitbreiding van kleine, transactionele activiteiten een basis bestaat.

Tenslotte biedt ook de aanwezigheid van het Kennislab voor Urbanisme in Amersfoort kansen. Het lab richt zich specifiek op maatschappelijke vraagstukken die zich voordoen in steden en wijken, zoals de toenemende burgerparticipatie. Tegelijkertijd probeert het bedrijven, overheden en instellingen samen te brengen om een antwoord te vinden op deze vragen. Dit sluit natuurlijk heel goed aan bij de opleidingen van de HUA en de projecten die zij in het verleden al met studenten heeft uitgevoerd.

5.3.5 Conclusie

De vormen van kenniscirculatie rond ondernemerschap lenen zich het beste voor de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven. Hoewel de bestaande samenwerking op dit gebied beperkt is, sluiten zowel het opleidingsaanbod als het economisch profiel van de regio hier goed op aan. Met een focus op ondernemerschap kunnen gemeente en hogeschool ook een belangrijke barrière overbruggen, namelijk de economische

samenstelling van de regio. In Amersfoort is niet één dominante economische sector aan te wijzen, en dit maakt het lastig voor de HUA om met haar opleidingsaanbod bij het economisch profiel van de regio aan te sluiten. Ondernemerschap speelt echter in vrijwel alle sectoren wel een rol, ongeacht of dit nou bouw, voedsel of ICT is. Het zou mooi zijn als de gemeente, hogeschool en bedrijfsleven gezamenlijk stappen kunnen ondernemen om het ondernemerschap onder Amersfoortse studenten te stimuleren.

Binnen de andere categorieën (research & development, menselijke kapitaal en regionaal engagement) kunnen de activiteiten zich beter tot de kleinere, transactionele activiteiten beperken. Voor samenwerking op het gebied van r&d is de basis in Amersfoort simpelweg te klein en de aantrekkingskracht uit Utrecht te groot. De samenwerkingsvormen rond de categorie menselijk kapitaal zijn binnen de HUA volop aanwezig en daardoor is bijvoorbeeld de vraag naar stageadressen in Amersfoort beperkt. Het vergroten van het aantal Amersfoortse gastdocenten binnen de HUA kan echter voor zowel het bedrijfsleven als de hogeschool zeer lonend zijn en is daarnaast relatief makkelijk te bewerkstelligen in samenwerking met de bedrijfsverenigingen. Tenslotte biedt op het gebied van regionaal engagement een intensievere samenwerking met het Kennislab voor Urbanisme goede kansen.

5.4 De rol van de gemeente

In de samenwerking op het gebied van kenniscirculatie is de rol van overheden soms lastig te bepalen. De daadwerkelijke kenniscirculatie vindt immers plaats tussen het bedrijfsleven en de kennisinstelling. Met name bij de lagere niveaus van circulatie, zoals stages, praktijkopdrachten en gastdocentschappen, is de overheid eigenlijk niet sterk betrokken. Het draait hier vooral om de relatie tussen onderwijsinstelling, student en bedrijf. Het kan daarom nuttig zijn om de verwachtingen van het Amersfoortse bedrijfsleven en hogeschool richting de gemeente op dit gebied in kaart te brengen. In deze paragraaf wordt de laatste deelvraag behandeld: *welke rol kan de gemeente Amersfoort spelen in het stimuleren van kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven?* De verschillende gemeentelijke rollen die door de Rob (2012) worden onderscheiden - loslaten, faciliteren, stimuleren, regisseren of reguleren - vormen hierbij het kader.

5.4.1 Verwachtingen bedrijfsleven

In de interviews met de respondenten uit het Amersfoortse bedrijfsleven kwam sterk naar voren dat zij geen grote rol voor de gemeente zien weggelegd bij de samenwerking met de HUA. Zij zagen het voornamelijk als een zaak die tussen bedrijf en onderwijsinstelling speelt. De overheid werd veelal gezien als een speler die mogelijk de energie, creativiteit, flexibiliteit en snelheid van het bedrijfsleven in de weg zou kunnen zitten. Ook werd het enigszins logge en stoffige imago van de gemeente genoemd als argument om haar invloed in de samenwerking bewust beperkt te houden. Bovenal

werd het bedrijfsleven echter vanzelfsprekend als verantwoordelijk gezien voor het initiëren van nieuwe vormen van kenniscirculatie. De respondenten uit het bedrijfsleven zagen juist zichzelf als diegenen die het voortouw moesten nemen en van begin af bij het proces betrokken moesten zijn. Eén van hen verwoordde het als volgt:

'Ooit heeft iemand mij verteld, dat vind ik echt een geweldig voorbeeld. Appels groeien aan de boom. Als God had gewild dat we heel goed verzorgd werden, dan had hij wel een gevuld kistje onder de boom gezet. Nee, wij moeten nog wel die appel plukken. En dat vind ik ook een beetje de filosofie van [...] het bedrijfsleven. En dat mag ook van ondernemers verwacht worden' (Interview 12, 03-06).

De gemeente werd door de respondenten uit het bedrijfsleven echter wel gezien als een belangrijk actor die partijen bij elkaar kan brengen en met elkaar kan verbinden. In het begin van het proces kan ze dus wel een belangrijke rol spelen. De gemeente heeft natuurlijk afdelingen op allerlei thema's en heeft veel contacten in de stad. Ze kent een gedeelte van de onderwijswereld en een deel van de bedrijfswereld. Zodoende kan ze dus voor beide partijen ingangen bij de ander creëren. Hierin vervult de gemeente dus een faciliterende rol. Daarnaast wordt ze als neutrale speler beschouwd die eventueel als bemiddelaar tussen bedrijfsleven en hogeschool kan optreden. In de ogen van de respondenten houdt daarna de rol van de gemeente echter wel op:

'En dan moet de overheid het ook loslaten. Ze kan het faciliteren. Zeggen van: heb je hier aan gedacht? Laten we dat eens een keertje doen. Wie weet biedt het meerwaarde. Prima. En dan moet de markt zelf bepalen wat hij daarmee doet' (Interview 6, 26-05).

5.4.2 Verwachtingen HU Amersfoort

Binnen de HUA wordt echter meer van de gemeente Amersfoort verlangd. Een aantal respondenten binnen de hogeschool verwacht dat de gemeente een duidelijke koers kiest en inzet op een specifieke economische sector in de regio. Dit betekent ook dat ze stellig uitdraagt waar de regio Amersfoort voor staat. Hier zou de hogeschool vervolgens mogelijk met een aantal van zijn opleidingen op aan kunnen sluiten. Daarna zouden de HU Amersfoort en de gemeente dan samen kunnen kijken op welke vlakken zijn gezamenlijk invulling aan de kenniscirculatie met het bedrijfsleven kunnen geven. In de ogen van de respondenten ontbreekt het de gemeente op het moment aan echter een dergelijke economische visie. Twee respondenten beschreven duidelijk welke verwachtingen zij wat dit betreft richting de gemeente Amersfoort hadden:

'Maar de gemeente had ook kunnen zeggen, in mijn beleving: oké hogeschool jullie zijn er nu. Jullie zijn hier met vier faculteiten. Wat kunnen wij op de verschillende domeinen voor elkaar betekenen? En hoe kunnen wij Amersfoort op de kaart zetten? Ook op de hbo kaart. Juist voor het lokale bedrijfsleven' (Interview 11, 02-06).

'Maar we willen heel graag weten: waar gaat de gemeente op inzetten? Wat is voor hun economische en maatschappelijk van belang? Bijvoorbeeld het versterken van de zorgfunctie in de regio, of het versterken van het ondernemersklimaat. Of het versterken van sociaalpedagogische ondersteuning in wijken, enzovoort. Dat overzicht zou de gemeente moeten hebben' (Interview 15, 08-06).

De respondenten binnen de gemeente hadden hier echter een andere kijk op. Waar de HU Amersfoort verwacht dat de gemeente een duidelijke economische visie ontwikkeld en actieve houding aanneemt waar de hogeschool vervolgens bij aan kan sluiten, is de gemeente ervan overtuigd dat het initiatief met name uit de samenleving en het bedrijfsleven zelf moet komen. Binnen deze context noemden veel respondenten de term 'de kracht van de stad'. Dit begrip werd in 2014 door het nieuwe college van burgemeester en wethouders van de gemeente Amersfoort geïntroduceerd in het coalitieakkoord. Het komt er op neer dat de gemeente zich een bestuursstijl heeft aangemeten waarbinnen de verdeling van de verantwoordelijkheden is verschoven. Zij zal minder proberen alle vragen uit de samenleving alleen op te lossen en meer het initiatief neerleggen bij burgers, organisaties en bedrijven zelf. Een respondent uit de gemeente verwoordde het als volgt:

'En volgens mij staat het ook gewoon zo in het collegeprogramma hé. Het is gewoon de kracht van de stad. Als je kijkt wat er ook in de stad allemaal gebeurt. Het is niet meer zo dat de overheid maar alles oppakt. Die tijd is toch echt veranderd' (Interview 2, 10-04).

De respondenten binnen de gemeente zien de rol van de overheid binnen deze context voornamelijk als faciliterend en ondersteunend. De gemeente kan partijen bij elkaar brengen en netwerken met elkaar verbinden, maar het initiatief zal voornamelijk uit de samenleving zelf moeten komen. De kenniscirculatie achtten zij dan ook met name een kwestie die tussen de hogeschool en het bedrijfsleven speelt.

Hierbij aansluitend wil de gemeente haar eigen beleid ook minder sterk afkaderen. Dit betekent dat de gemeente minder strikte en vaste keuzes voor de lange termijn wil maken, om zo beter in te kunnen spelen op onvoorspelbare toekomstige ontwikkelingen en mogelijkheden. De ontwikkeling van de Nieuwe Stad werd hierbij door de respondenten als voorbeeld genoemd. Het eindresultaat van dit project is door de gemeente bewust niet van te voren vastgelegd en het gebied zal zich dus stap voor stap via *trial and error* ontwikkelen. Eén van de respondenten verwoordde deze gemeentelijke bestuursstijl als volgt:

'Dus we hebben gezegd, laten we nu met elkaar ambities afspreken. Een stip aan de horizon. Maar we gaan niet alles al heel erg vast omkaderen. Want dan

ga je dingen uitsluiten die je misschien wel zou willen. En dingen waar je niet aan denkt, die je uit zou willen sluiten, die vergeet je' (Interview 5, 19-05).

5.4.3 Conclusie

Het is duidelijk dat de hogeschool, het bedrijfsleven en de gemeente in Amersfoort van mening verschillen over de rol die de laatstgenoemde in de kenniscirculatie zou moeten spelen. De gemeente en het Amersfoortse bedrijfsleven zien de rol van de gemeente met name als faciliterend en op zijn hoogst stimulerend. Zij kan de hogeschool en bedrijven bij elkaar brengen, maar daarna houdt haar taak in feite op. De betrokkenheid van de gemeente is dus eigenlijk alleen in het begin van het proces aanzienlijk. De redenen hiervoor verschillen echter wel tussen de twee partijen. Het bedrijfsleven ziet liever niet dat de gemeente te veel invloed heeft omdat dit mogelijk de energie, creativiteit, flexibiliteit en snelheid uit de samenwerking weg kan nemen. Voor de gemeente sluit een faciliterende rol goed aan bij haar visie en bestuursstijl. Zij meent dat bij kenniscirculatie de kracht toch voornamelijk uit de stad zelf moet komen.

De rol die de HU Amersfoort van de gemeente verlangt is moeilijker te duiden. Zij verwacht in feite dat de gemeente een duidelijke economische koers uitdraagt waar de HUA met haar opleidingsaanbod op aan kan sluiten. Vervolgens kunnen beide partijen hier dan gezamenlijk invulling aan geven op het gebied van kenniscirculatie. Deze rol bevindt zich eigenlijk tussen het stimuleren en regisseren in. De HUA verwacht dat de gemeente meer doet dan alleen naar mogelijkheden zoeken om andere partijen in beweging te krijgen. Anderzijds wil ze ook niet dat de gemeente de regie neemt en eigenlijk boven de andere partijen staat. In feite komt deze verwachte rol nog het meest overeen met die van coproducent, waarin de gemeente een van de partners en haar betrokkenheid even groot is als de andere partijen.

Hoofdstuk 6. Conclusie

De vestiging van een onderwijsinstelling in een regio brengt altijd verwachtingen met zich mee. Zo ook in Amersfoort. De HUA is al enkele jaren in de stad gevestigd, maar in de ogen van het onderwijsbestuur en gemeente is de lokale inbedding van de hogeschool beperkt. Zij zien graag dat de HU Amersfoort een waardevolle toevoeging wordt voor de regio op het gebied van kennis en innovatie. Met name de uitwisseling van kennis tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven behoeft in hun ogen aandacht. Dit onderzoek richt zich zodoende specifiek op de (potentiële) kenniscirculatie tussen de hogeschool en de bedrijven die in Amersfoort zijn gevestigd. De volgende hoofdvraag is geformuleerd:

Hoe kan de kenniscirculatie tussen de hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort worden uitgebreid?

Om deze vraag te beantwoorden zijn vier empirische deelvragen opgesteld. Op de eerste plaats is de bestaande kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven verkend (deelvraag twee). Over het algemeen blijkt de kenniscirculatie in Amersfoort vrij beperkt. Op het gebied van ondernemerschap en regionaal engagement vinden slechts weinig activiteiten plaats. Binnen het thema research & development bestaat er een duidelijke connectie tussen het Amersfoortse bedrijven en de hogeschool. Deze samenwerking wordt echter vrijwel uitsluitend opgezet vanuit de lectoraten die op de Uithof zijn gevestigd. Hier kan in feite dus niet worden gesproken van kenniscirculatie tussen specifiek de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven.

Voor de HU Amersfoort is alleen de kenniscirculatie met betrekking tot de ontwikkeling van menselijk kapitaal van redelijke omvang. Dit is op de eerste plaats terug te zien in de stages die door studenten van de HUA bij bedrijven in Amersfoort worden gelopen. Op de tweede plaats worden op incidentele basis ook gastcolleges door Amersfoortse ondernemers op de HUA gegeven. Niet verrassend zijn dit juist de vormen van kenniscirculatie die in de eerste plaats zijn gericht op het versterken van de primaire taak van de hogeschool, namelijk het initieel onderwijs. Veel vormen van kenniscirculatie binnen deze categorie maken dus ook onderdeel uit van het normale onderwijsprogramma van de HU Amersfoort.

In vrijwel alle gevallen behoren de vormen van samenwerking tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven tot de lagere niveaus van kenniscirculatie. Het aantal deelnemers en richtingen waarin de kennis circuleert is hierbij beperkt. Meestal is er slechts één docent, student en ondernemer bij de samenwerking betrokken. Er is dus voornamelijk sprake van bilaterale uitwisseling van kennis. Studenten krijgen kennis overgedragen door middel van onderwijs op de hogeschool en geven die vervolgens weer gedeeltelijk door aan bedrijven via stages of praktijkopdrachten. Hogere niveaus van kenniscirculatie, waarin kennis in meerdere richtingen en tussen meerdere partijen circuleert, vindt in feite dus niet plaats.

In Amersfoort zijn verschillende barrières aan te wijzen die de kenniscirculatie tussen de HUA en het bedrijfsleven in de weg staan (deelvraag drie). Op de eerste plaats hebben de gemeente en de HU Amersfoort een verschillende perceptie van de institutionele doelstelling van de laatstgenoemde. De gemeente ziet de HU in zijn geheel als relevanter voor haar regionale economische ontwikkelingsstrategie dan de HUA specifiek. De gemeente heeft in dit opzicht dus een breder, provinciaal schaalniveau voor ogen dan de hogeschool. De HUA ziet naast dit schaalniveau echter ook een lokale, Amersfoortse doelstelling tot samenwerking. Op de tweede plaats functioneren de verbindingskanalen tussen hogeschool en bedrijfsleven niet altijd goed. De HUA komt op het Amersfoortse bedrijfsleven over als een gesloten entiteit en zij kunnen de weg naar binnen vaak maar lastig vinden.

Daarnaast strookt de institutionele cultuur van de HUA op sommige punten niet met het bedrijfsleven in Amersfoort. Dit uitte zich met name in de verschillen in tijdsbeleving die tussen de hogeschool en de bedrijven bestaan. De eerstgenoemde is veelal gebonden aan de inrichting van het studiejaar, terwijl het bedrijfsleven vaak (stage)opdrachten heeft die ze snel vervuld willen hebben. Ook de economische samenstelling van de regio is een belangrijke barrière. De aansluiting tussen het huidige opleidingsaanbod van de HUA en het economisch profiel van de regio is vrij beperkt. Dit betekent dat het zowel voor bedrijven als de hogeschool lastig is om een intensieve samenwerking aan te gaan.

Op de vijfde plaats is ook de verhouding tussen het regionale en lokale onderwijsstelsel een duidelijk barrière voor de kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven. De zogenaamde faculteitskokers die binnen de hogeschool aanwezig zijn hebben tot gevolg dat de samenwerking tussen de verschillende opleidingen vrij beperkt blijft en dat zij moeilijker te bereiken is door Amersfoortse bedrijven. Tenslotte is ook de collaboratieve capaciteit van de HU Amersfoort beperkt. De prioriteit van de docenten ligt voornamelijk bij het geven van onderwijs en de verbinding met de beroepspraktijk komt hiermee op de tweede plaats.

Op basis van de bestaande samenwerking en de aanwezige barrières zijn een aantal kansrijke vormen van samenwerking aan te wijzen (deelvraag vier). De vormen van kenniscirculatie rond ondernemerschap lenen zich het beste voor de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven. Hoewel de bestaande samenwerking op dit gebied beperkt is, zijn hiervoor wel veel aanknopingspunten in de hogeschool en de regio te vinden. In Amersfoort is namelijk een redelijk grote kennisbasis op het gebied van ondernemerschap aanwezig. Op de eerste plaats kent de HUA een aantal opleidingen binnen de faculteit Economie & Management waarin ondernemerschap een grote rol speelt. Op de tweede plaats biedt ook de aanwezigheid van de vele Amersfoortse ondernemers uit het midden- en kleinbedrijf kansen.

Binnen de andere categorieën (research & development, menselijke kapitaal en regionaal engagement) kunnen de activiteiten zich beter tot de kleinere, transactionele

activiteiten beperken. Voor samenwerking op het gebied van r&d is de basis in Amersfoort simpelweg te klein en de aantrekkingskracht uit Utrecht te groot. De bestaande kenniscirculatie met betrekking tot menselijk kapitaal is vrij omvangrijk. Dit zorgt ervoor dat de uitbreidingsmogelijkheden in deze categorie beperkt zijn. De vraag vanuit de HUA naar stageadressen in het Amersfoortse bedrijfsleven is bijvoorbeeld vrij klein. Het aantal gastdocentschappen van Amersfoortse ondernemers binnen de HUA kan echter relatief makkelijker worden vergroot. Tenslotte biedt de aanwezigheid van het Kennislab voor Urbanisme in Amersfoort goede kansen voor de uitbreiding van kenniscirculatie op het gebied van regionaal engagement.

De rol van de gemeente in de kenniscirculatie tussen de HU Amersfoort en het bedrijfsleven is lastig te definiëren en zal per vorm ook kunnen verschillen (deelvraag vijf). Het is echter wel duidelijk dat de HUA andere verwachtingen heeft van de gemeente op dit gebied dan de Amersfoortse bedrijven en de gemeente zelf. De gemeente en het Amersfoortse bedrijfsleven zien de rol van de gemeente voornamelijk als faciliterend en op zijn hoogst stimulerend. Binnen de HUA wordt een coproducerende rol van de gemeente verwacht.

Het antwoord op de hoofdvraag is uiteindelijk kort maar krachtig: door klein te beginnen. De HU Amersfoort leent zich op het moment niet voor grootschalige samenwerkingsprojecten met het Amersfoortse bedrijfsleven. Daarvoor is het opleidingsaanbod van de HUA niet relevant genoeg en de aansluiting bij het economisch profiel van de regio te beperkt. Daarnaast hebben onderwijsinstellingen in Utrecht een grote aantrekkingskracht op het Amersfoortse bedrijfsleven, waardoor mede de steun van de gemeente ontbreekt voor (potentiële) lokale samenwerkingsprojecten die specifiek betrekking op de HUA hebben. Dit betekent echter niet dat de kenniscirculatie tussen de HU Amersfoort en het bedrijfsleven in zijn geheel niet vergroot kan worden. Het betekent wel dat die uitbreiding wellicht wat bescheidener van aard is en dat het voornamelijk de hogeschool is die hierin actie kan ondernemen.

Die uitbreiding van kenniscirculatie op kleine schaal kan voornamelijk worden bewerkstelligd door (een aantal van) de barrières van kenniscirculatie proberen weg te nemen. Dit zijn namelijk precies de belemmeringen die kleinschalige initiatieven in de weg kunnen staan. Op de eerste plaats kunnen de verbindingskanalen richting de hogeschool worden verbeterd, zodat bedrijven uit Amersfoort gemakkelijker bij de HUA terecht kunnen met kleine projecten, ideeën en opdrachten. Op de tweede plaats behoeft ook de verhouding tussen het regionale en lokale onderwijssysteem van de HU aandacht. Als de faculteitskokers binnen de HUA worden doorbroken verspreiden initiatieven en projecten zich beter tussen de verschillende opleidingen van de hogeschool. Tenslotte zou ook collaboratieve capaciteit van de HUA richting het Amersfoortse bedrijfsleven vergroot moeten worden. Juist door het opheffen van deze barrières hebben kleinere initiatieven een grotere kans.

Hoofdstuk 7. Discussie

Kan er over vijf of tien jaar worden gesproken van een Valley aan de Eem? Dit onderzoek geeft aanzet tot een ontkennend antwoord. De kans dat de aanwezigheid van de HU Amersfoort leidt tot de ontwikkeling van een regionale hotspot lijkt klein. De kenniscirculatie tussen de hogeschool en het Amersfoortse bedrijfsleven is op het moment beperkt en van vrij laag niveau. Daarnaast zijn ook de uitbreidingsmogelijkheden redelijk bescheiden van aard. Gekeken naar de verschillende rollen die een onderwijsinstelling in een regio kan vervullen (Kroll et al., 2013, p. 3), vervult de HU Amersfoort op het moment met name een traditionele rol als generator van kennis (onderzoek) en menselijk kapitaal (onderwijs), waarbij de nadruk sterk op het tweede ligt.

Niet verrassend dat de kenniscirculatie met betrekking tot de ontwikkeling van menselijk kapitaal eigenlijk de enige categorie van redelijke omvang in Amersfoort is. De hogeschool levert een continue stroom van getalenteerde en goedopgeleide stagiaires en afgestudeerde studenten aan die in veel gevallen nieuwe kennis meebrengen naar het regionale bedrijfsleven. Uiteraard is dit een waardevolle toevoeging voor de regio, maar met betrekking tot kenniscirculatie blijft het een bescheiden functie.

In dit licht is het interessant om de beleidsmatige aandacht voor de kenniseconomie en geografische clustering eens in ogenschouw te nemen. De clustertheorie (Porter, 1990) gooit zowel bij nationale, regionale als lokale overheden grote ogen. Het is natuurlijk ook een aantrekkelijk vooruitzicht dat de geografische concentratie van bedrijven, onderwijsinstellingen, overheden en andere partners economische groei en innovatie bevordert. Overall in Nederland en Europa wordt dan ook geprobeerd de ontwikkeling van regionale hotspots te stimuleren. Voor het ontstaan hiervan wordt de fysieke aanwezigheid van een onderwijsinstelling in veel gevallen als doorslaggevende factor gezien (Awti, 2014, p. 46).

Alle theorieën met betrekking tot geografische clustering ten spijt, toont de casus in Amersfoort echter aan dat de fysieke aanwezigheid van een kennisinstelling kennelijk niet automatisch leidt tot het ontstaan van een regionale hotspot. Dit is wellicht een wat voor de hand liggende conclusie, maar desalniettemin niet minder belangrijk. De aanwezigheid van een onderwijsinstelling gaat immers, mede door de populariteit van de clustertheorie, veelal gepaard met hoge verwachtingen van lokale bestuurders. Daarbij toont het aan dat de geografische nabijheid van de HUA ten opzichte van Amersfoort - die uiteindelijk toch voornamelijk de aanleiding voor het onderzoek vormde - misschien van minder groot belang is dan in eerste instantie werd aangenomen.

Deze veronderstelling komt met name naar voren in twee van de barrières van kenniscirculatie die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen. Op de eerste plaats de

economische samenstelling van de regio. Het opleidingsaanbod van de HU Amersfoort sluit maar in beperkte mate aan bij het economisch profiel van de regio. Dit heeft tot gevolg dat maar weinig Amersfoortse bedrijven de HUA opzoeken om de samenwerking aan te gaan. Zij wijken hiervoor in veel gevallen uit naar de HU in Utrecht, waar de relevante opleidingen zich bevinden. Geografische nabijheid lijkt er dus niet toe te doen zolang de opleidingen niet bij de vraag uit het bedrijfsleven aansluiten.

Hierbij aansluitend is ook een tweede barrière, namelijk de perceptie van de gemeente en de HUA met betrekking tot de institutionele doelstelling van de laatstgenoemde. De gemeente ziet de HU Amersfoort niet als heel relevant voor samenwerking op het gebied van regionale economische ontwikkeling. Zij ziet eerder de HU in zijn geheel, dus zowel de locaties in Utrecht als Amersfoort, als belangrijke samenwerkingspartner. Kennelijk is de geografische nabijheid van de HUA ook voor de gemeente geen doorslaggevende factor om de lokale samenwerking te versterken.

Dit betekent echter geenszins dat de gemeente niet blij is met een hogeschool binnen haar gemeentegrenzen. Zoals Kroll et al. (2013) al aantoonde heeft de fysieke aanwezigheid van een onderwijsinstelling op zichzelf al veel positieve (indirecte) sociaaleconomische effecten op de regio. Zo vergroot ze de werkgelegenheid in de omgeving, is zij een afnemer van lokale goederen en diensten, levert zij een bijdrage aan het culturele leven in de vorm van studenten en kan ze als statussymbool fungeren. Afgezien van deze voordelen lijkt het er echter op dat in de ogen van de gemeente een grotere rol van de HUA in Amersfoort niet noodzakelijk is. Dit verklaart mogelijk ook de uitgesproken voorkeur voor een faciliterende rol van de gemeente in de kenniscirculatie.

Zonder inzet van de gemeente blijft de HUA echter steken op de eerdergenoemde traditionele rol als generator van kennis (onderzoek) en menselijk kapitaal. Van regionaal engagement is in ieder geval geen sprake, daarvoor is het noodzakelijk dat de hogeschool actief wordt betrokken bij de gemeentelijke besluitvorming rond de ontwikkeling van regionale economische strategieën en grootschalige projecten die voor de economische toekomst van de regio van belang zijn. Op het moment is dit voor de HUA niet het geval. Het is echter nu juist het regionaal engagement van een onderwijsinstelling dat een belangrijke rol lijkt te spelen in het ontstaan van een regionale hotspot.

De kracht van dit onderzoek ligt echter voor een groot gedeelte in het feit dat het voorbij gaat aan de nauwe definiëring van samenwerking tussen overheden, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven in hotspots. De wetenschappelijke literatuur richt zich voornamelijk op de intensieve relatie tussen universiteiten en bedrijven op het gebied van (technologisch) onderzoek. Maar dit onderzoek toont juist dat kenniscirculatie nog op verscheidene andere manieren kan worden bevorderd. Als het ontwikkelen van een hotspot geen reële optie is, bestaan er namelijk tal van alternatieve vormen van kenniscirculatie op lagere niveaus die wellicht wel mogelijk zijn. Ze zijn misschien bescheidener van aard, maar hierdoor ook makkelijker uit te voeren (en)

zonder radicale tussenkomst van de gemeente. Op deze wijze biedt het onderzoek de gemeente, hogeschool en het bedrijfsleven in Amersfoort toch aanknopingspunten om de kenniscirculatie te vergroten.

Deze aanknopingspunten zijn in principe alleen relevant voor de casus in Amersfoort. De specifieke context van de situatie maakt de generaliseerbaarheid naar andere gevallen beperkt. Desalniettemin biedt dit onderzoek wel een kader voor onderwijsinstellingen en overheden in andere regio's om de samenwerking met het bedrijfsleven te onderzoeken. De combinatie van de verschillende niveaus van kenniscirculatie (Van der Sijde, 2005), de classificatie hiervan in de categorieën research & development, ondernemerschap, ontwikkeling van menselijke kapitaal (*human capital*) en regionaal engagement (Kroll et al., 2013) en het mogelijk onderscheid tussen de eenvoudige, transactionele en de meer complexere, transformationele activiteiten (Goddard & Kempton, 2011) bieden een praktisch raamwerk om de kenniscirculatie ook in andere regio's in kaart te brengen.

Daarnaast ligt de wetenschappelijke bijdrage van dit onderzoek met name bij de verdere uitdieping van de barrières van kenniscirculatie die door Goddard & Kempton (2011) zijn ontwikkeld. De thema's perceptie van institutionele doelstelling, verbindingskanalen, institutionele cultuur, economische samenstelling, verhouding tussen systemen en collaboratieve capaciteit en vaardigheden zijn in het onderzoek als *sensitizing concepts* gebruikt. Inherent aan dergelijke concepten is dat ze vrij algemeen en globaal worden omschreven. In dit onderzoek zijn ze verbeterd en verfijnd. Zo is het concept institutionele cultuur in dit onderzoek verder ingevuld doordat het zich richt op de verschillen in tijdsbeleving die tussen de hogeschool en de bedrijven in Amersfoort bestaan. Het concept verhouding tussen systemen heeft in dit onderzoek betrekking op de faculteitskokers die binnen de HUA bestaan als gevolg van de bestuurlijke indeling van de HU. En zo hebben nog verschillende andere barrières meer verdieping of een nieuwe invulling gekregen.

In dit onderzoek is ervoor gekozen om zowel respondenten uit de HUA, de gemeente als het bedrijfsleven te interviewen. Op deze manier konden denkwijzen, visies en denkkaders uit drie verschillende werelden met elkaar worden vergeleken en tegen elkaar worden afgezet. Een aantal barrières van kenniscirculatie zouden bijvoorbeeld niet naar voren zijn gekomen indien één van deze partijen niet in het onderzoek was vertegenwoordigd. De verschillen in institutionele cultuur (verschillen in tijdsbeleving) waren bijvoorbeeld niet duidelijk geworden indien de HUA of het bedrijfsleven niet bij het onderzoek waren betrokken. Hetzelfde geldt voor de perceptie van de institutionele doelstelling, maar dan voor de hogeschool en de gemeente.

Daartegenover heeft deze werkwijze ook beperkingen. Op de eerste plaats heeft het tot gevolg dat het aantal respondenten in zijn totaal misschien relatief groot was, maar per 'wereld' bekeken beperkt bleef. Het totaal aantal respondenten werd immers verdeeld over zowel de gemeente als de hogeschool en het bedrijfsleven. Hierdoor kunnen

sommige onderwerpen in het onderzoek wellicht onderbelicht zijn gebleven. De barrières die kenniscirculatie in de weg kunnen staan hebben met name betrekking op omstandigheden die binnen de HUA spelen. Het is mogelijk dat er meer barrières bestaan die expliciet betrekking hebben op het Amersfoortse bedrijfsleven. Een vervolgstudie zou zich dus mogelijk specifiek op het bedrijfsleven in Amersfoort kunnen richten.

Hoofdstuk 8. Aanbevelingen

Voor de HU Amersfoort

1. Probeer de faculteitskokers te doorbreken

De verhouding tussen het regionale en lokale onderwijssysteem van de hogeschool is een duidelijk barrière voor de kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven. Omdat alle opleidingen binnen hun eigen faculteiten vanuit Utrecht bestuurd worden is de samenwerking tussen de verschillende opleidingen vrij beperkt. Ideeën, opdrachten en projecten blijven hierdoor veelal binnen de eigen faculteit hangen. Het kan lonend zijn om een keer (maar mogelijk ook op structurele basis) met alle opleidingsmanagers bij elkaar te gaan zitten om potentiële faculteitsoverschrijdende initiatieven en projecten op het gebied van kenniscirculatie binnen de HUA te bespreken.

2. Creëer een centraal aanspreekpunt voor ondernemers

Ook het gebrek aan goede verbindingskanalen tussen de HUA en de bedrijven in Amersfoort is een belangrijke barrière. Het Amersfoortse bedrijfsleven ziet de HUA als een gesloten entiteit waartoe de toegang beperkt is. Op de eerste plaats is het voor velen niet duidelijk wat er binnen die hogeschool nou eigenlijk gebeurt en wat het bedrijfsleven daar aan zou kunnen hebben of waar ze eventueel aan zou kunnen sluiten. Op de tweede plaats weten bedrijven, als ze een concreet idee of opdracht hebben, niet goed weten waar ze daar mee terecht kunnen. Daarom zou het goed zijn als er binnen de HUA één centraal aanspreekpunt wordt gecreëerd waar Amersfoortse bedrijven met mogelijke opdrachten en stageplekken terecht kunnen.

3. Geef docenten meer ruimte voor samenwerkingsinitiatieven

Docenten binnen de HUA blijken weinig tijd te hebben voor activiteiten op het gebied van kenniscirculatie die buiten het normale onderwijscurriculum vallen. Andere vormen (zoals kleine praktijkopdrachten) worden als interessant gezien, maar in feite als extra activiteiten beschouwd waar weinig tijd en geld beschikbaar voor is. De docenten binnen de HUA hebben immers slechts een beperkt aantal uren en deze worden voornamelijk gevuld met de invulling van curricula en lesgeven. Met andere woorden: de collaboratieve capaciteit van de HUA is beperkt. Deze capaciteit kan worden uitgebreid worden door docenten meer tijd en ruimte te geven voor nieuwe initiatieven, maar ook door een cultuur te creëren waarin dit wordt aangemoedigd.

4. Draag uit waarin de HUA zich onderscheidt

De HU Amersfoort wordt door zowel de gemeente als het Amersfoortse bedrijfsleven niet gezien als specifieke lokale samenwerkingspartner. Voor hen is eerder de HU in zijn geheel relevant, ongeacht of het gebouw nou in Utrecht of Amersfoort is gevestigd. De HUA is natuurlijk onderdeel van de HU, maar is tegelijkertijd ook een aparte entiteit. De kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven zal zich sneller

uitbreiden, als voor de laatstgenoemde (en de gemeente) ook duidelijk is waarin de HUA zich onderscheidt ten opzichte van de HU in zijn geheel.

5. Neem deel in kleine bestaande initiatieven

De kenniscirculatie tussen de HUA en het Amersfoortse bedrijfsleven is op sommige gebieden gemakkelijk uit te breiden door aan te sluiten bij verschillende bestaande initiatieven en projecten in Amersfoort. Zo is er de 'Week van de Ondernemer', georganiseerd door de Vereniging van Amersfoortse Bedrijven (VAB) en Vereniging Amersfoortse Ondernemers (VAO), waarin ondernemers uit het Amersfoortse bedrijfsleven als gastdocent fungeren. Tot nu toe beperkt dit zich tot de verschillende mbo's die in Amersfoort zijn gevestigd, maar dit is natuurlijk goed uit te breiden naar de HUA. Op het gebied van regionaal engagement is het Kennislab voor Urbanisme, dat een uitgebreid netwerk in Amersfoort heeft, een interessante samenwerkingspartner.

Voor de gemeente Amersfoort

1. Neem in sommige gevallen de rol van coproductant aan

In de meeste vormen van kenniscirculatie is de rol van de gemeente beperkt en op zijn hoogst faciliterend. De daadwerkelijke kenniscirculatie vindt immers voornamelijk plaats tussen het bedrijfsleven en de HUA. In sommige gevallen kan de gemeente echter prima een coproducerende rol aannemen. Op het gebied van ondernemerschap zou zij eens kunnen kijken of zij gezamenlijk met de HUA een faciliterende omgeving voor ondernemende studenten kan creëren in de Nieuwe Stad. Hier kunnen studenten werken aan het ontwikkelen van een onderneming, terwijl ze worden bijgestaan door docenten en experts uit het bedrijfsleven. De gemeente is partner en gedeeltelijk eigenaar van De Nieuwe Stad, dus het zou mooi zijn als zij bijvoorbeeld een ruimte voor dit project zou kunnen faciliteren en eventueel op andere wijze nog een financiële bijdrage zou kunnen leveren. Met als belangrijkste argument dat ondernemende studenten van belangrijke waarde kunnen zijn voor de regio.

2. Betrek de HUA meer in de regionale economische ontwikkelingsstrategie

De gemeente ziet de HU Amersfoort op het moment niet als enorm relevant voor haar regionale economische ontwikkelingsstrategie en betreft die hier dus ook niet echt veel bij. Ze heeft in feite een breder schaalniveau voor ogen, waarin de HU in zijn geheel (dus zowel in Utrecht als in Amersfoort) wordt betrokken. Desalniettemin kan het lonend zijn om ook eens alleen met het bestuur (en mogelijk ook de opleidingsmanagers) van de HUA om tafel te gaan zitten. Vanuit de gemeente kan het daarbij nuttig zijn om niet alleen de onderwijsportefeuille maar ook de portefeuille economie bij dit overleg te betrekken, om te kijken welke rol de HUA in economische strategie van de gemeente kan spelen.

Referenties

Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie. (2014). *Regionale hotspots. Broedplaatsen voor innovatie*. Geraadpleegd op <http://www.awti.nl/publicaties/regionale-hotspots/item716>

Adviesraad voor het Wetenschaps- en technologiebeleid. (2001) *Hogeschool van kennis. Kennisuitwisseling tussen beroepspraktijk en hogescholen*. Geraadpleegd op <http://www.onderwijsraad.nl/upload/documents/publicaties/volledig/hogeschool-van-kennis.pdf>

Atzema, O. A. L. C., Groot, C. D., Neffke, F. M. H., Nedelkoska, L., & Van Oort, F. G. (2012). *Vitale bedrijvenclusters in de regio Amersfoort*. Geraadpleegd op http://econ.geo.uu.nl/atzema/Eindrapport_clusteronderzoek_regioAmersfoort.pdf

Boeije, H. (2012). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Den Haag, Nederland: Boom Lemma.

Blumer, H. (1954). What is wrong with social theory? *American Sociological Review*, 18, 3-10.

Commissie Van Ek. (2009). *Een vitale stad in een complete regio. Economische visie Amersfoort 2030*. Geraadpleegd op http://www.reo-amersfoort.nl/uploads/downloads/11_rapport-cie-van-ekdefinitief.pdf

Corbin, J. & Strauss, A. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.

De Boer, J. (2013). *Raadsinformatiebrief 'Actualisatie Economische Agenda 2013-2014'*. Geraadpleegd op <http://amersfoort.notudoc.nl/cgi-bin/collegebericht.cgi/action=view/id=37688>

Delfmann, H., Koster, S., & Pellenbarg, P. (2009). *Kenniscirculatie in de regio: de rol van het hbo. Relaties met het bedrijfsleven en ondernemerschap*. Groningen, Nederland: Nicis Institute.

Delfmann, H., Koster, S., & Pellenbarg, P. (2011). *Belang van het hbo voor de regionale economie. Kenniscirculatie tussen het midden- en kleinbedrijf en hogescholen in de regio*. Groningen, Nederland: Nicis Institute.

Den Hertog, F. & van Sluijs, E. (1995). *Onderzoek in organisaties. Een methodologische reisgids*. Assen, Nederland: Van Gorcum.

Economic Board Utrecht. (2013). *Stepping Stones. Strategische agenda 2013-2020*. Geraadpleegd op <http://www.economicboardutrecht.nl/over-ebu/downloads/stepping-stones>

Economic Board Utrecht. (2014). *Voortgangsrapportage Strategische Agenda 2013-2020*. Geraadpleegd op http://www.economicboardutrecht.nl/sites/nl.economicboardutrecht.www/files/EBU_Voortgangsrapportage_LR_02.pdf

Etzkowitz, H. (2008). *The Triple Helix. University-Industry-Government Innovation in Action*. New York, NY: Routledge.

Etzkowitz, H. & Ranga, L. M. (2008). Creative Reconstruction: Towards a Triple Helix Innovation Strategy in SEE Countries. In L. Nechifor & S. Radosevic (Eds.), *Why Invest in Science in South Eastern*

Europe? Proceedings of the International Conference and High Level Round Table (pp. 68-72). Verona, Italië: GEC.

Europese Commissie. (2010). *Europa 2020. Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei*. Geraadpleegd op <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:NL:PDF>

Flop voor Bio Science Park. (2005, 17 augustus). *Nederlands Dagblad*. Geraadpleegd op <https://www.nd.nl/nieuws/economie/flop-voor-bio-science-park.104784.lynkx>

Gemeente Amersfoort. (z.j.). *Geschiedenis*. Geraadpleegd op <http://www.amersfoort.nl/4/homepage/Toerisme-en-vrije-tijd/Geschiedenis-en-archief/Geschiedenis.html>

Goddard, J. & Kempton, L. (2011). *Connecting Universities to Regional Growth: A Practical Guide*. Brussel, België: Europese Commissie.

Grbich, C. (2007). *Qualitative data analysis: An introduction*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Hogeschool Utrecht. (z.j.). *Studeren in Amersfoort*. Geraadpleegd op <http://www.studiekeuze.hu.nl/Studeren-aan-de-HU/Studeren%20in%20Amersfoort.aspx>

Hogeschool Utrecht. (2010). *Jaarverslag 2010*. Geraadpleegd op <http://www.hu.nl/~media/HU-JAARVERSLAG/Docs/jaarverslag%20%20HU%202010%20DEFINITIEF-juli.pdf?la=nl>

Hogeschool Utrecht. (2012). *Jaarverslag 2012*. Geraadpleegd op <http://issuu.com/hogeschoolutrecht/docs/jaarverslag2012>

Hogeschool Utrecht. (2013). *Jaarverslag 2013*. Geraadpleegd op <http://www.hu.nl/Jaarverslag2013.aspx>

Hogeschool Utrecht. (2014). *Jaarverslag 2014*. Geraadpleegd op http://issuu.com/hogeschoolutrecht/docs/jaarverslag_2014

Hogeschool van Utrecht. (2004). *Jaarverslag 2004*. Geraadpleegd op <http://www.hu.nl/sitecore/shell/Controls/Rich%20Text%20Editor/~media/LLL/Docs/Jaarverslagen/jaarverslag2004.pdf>

Hospers, G. J. (2005). De creatieve stad: concurreren in de kenniseconomie. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 50(3), 389-418.

Kamp, H. G. J. & Dekker, S. (2013). *Uitwerking Regeerakkoord voor versterking kenniseconomie*. Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2013/02/11/uitwerking-regeerakkoord-voor-versterking-kenniseconomie>

Koster, R. M. (2009). *Aangenaam kennismaken. Acht casestudies naar kennisdeling tussen HBO instellingen en MKB bedrijven tijdens stage- en afstudeeropdrachten* (Masterscriptie, Universiteit Twente, Nederland).

Kroll, H., Baier, E., & Stahlecker, T. (2012). *The Role of Universities for Regional Innovation Strategies*. Karlsruhe, Duitsland: Fraunhofer ISI.

Leloux, M., van der Sijde, P. & Nederven, A. (2007). Interactie tussen hbo en bedrijfsleven: vier casestudies in kenniscirculatie. *TH&MA*, 2, 56-62.

- Marshall, A. (1890). *Principles of Political Economy*. New York, NY: Macmillan.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ministerie van Economische Zaken. (2004). *Pieken in de Delta*. Den Haag, Nederland: Ministerie van Economische Zaken.
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu. (2011). *Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte: Nederland concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig*. Den Haag, Nederland: Ministerie van Infrastructuur en Milieu.
- MKB Nederland & VNO-NCW. (2006). *Hogescholen en branches: Partners in professie. Uitdagingen voor mkb en hbo*. Geraadpleegd op http://www.vno-ncw.nl/SiteCollectionDocuments/Cmsdocs/hogescholen_en_branches_met_cover.pdf
- Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. (2005). *OECD Economic Surveys. Netherlands 2006*. Geraadpleegd op <http://homepage.ntu.edu.tw/~lbh/ref/OECD/45.pdf>
- Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. (2011). *Regions and Innovation Policy. OECD Reviews of Regional Innovation*. Parijs, Frankrijk: OECD Publishing.
- Peters, B. G., & Pierre, J. (1998). Governance without government? Rethinking public administration. *Journal of public administration research and theory*, 8(2), 223-243.
- Planbureau voor de Leefomgeving. (2011). *De concurrentiepositie van Nederlandse regio's. Regionaal-economische samenhang in Europa*. Den Haag, Nederland: Uitgeverij PBL.
- Plochg, T. & Van Zwieten, M. (2007). Kwalitatief onderzoek. In T. Plochg, R. E. Juttman, N. S. Klazinga & J. P. Mackenbach (Eds.), *Nederlands Handboek Gezondheidszorgonderzoek* (pp. 77-93). Houten, Nederland: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Polanyi, M. (1966). *The Tacit Dimension*. New York, NY: Doubleday.
- Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. *Harvard business review*, 68(2), 73-93.
- Propper, I., Litjens, B., & Weststeijn, E. (2004). *Lokale regie uit macht of onmacht? Onderzoek naar de optimalisering van de gemeentelijke regiefunctie*. Vught, Nederland: Partners+Propper.
- Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. (2014). *De toekomst van de stad. De kracht van nieuwe verbindingen*. Geraadpleegd op <http://www.rli.nl/sites/default/files/advies-de-toekomst-van-de-stad.pdf>
- Raad voor Economische Ontwikkeling. (2014). *Regio Amersfoort voorbereid op de economie van morgen*. Geraadpleegd op <http://www.reo-amersfoort.nl/adviezen/actualisatie-rapport-commissie-van-ek>
- Raad voor het Openbaar Bestuur. (2012). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt en samenleving*. Geraadpleegd op http://www.rob-rfv.nl/documenten/boekje_advies_loslaten_in_vertrouwen_webversie.pdf

- Ranga, L. M., Miedema, J., Jorna, R. (2008). Enhancing the innovative capacity of small firms through triple helix interactions: challenges and opportunities. *Technology Analysis & Strategic Management*, 20(6), 697-716.
- Raspe, O. & Van Oort, F. (2007). *Ruimtelijkeconomisch beleid in de kenniseconomie*. Geraadpleegd op http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/Ruimtelijkeconomisch_beleid_in_de_kenniseconomie.pdf
- Raspe, O., Van Oort, F. & De Bruijn, P. (2004). *Kennis op de Kaart. Ruimtelijke patronen in de kenniseconomie*. Rotterdam, Nederland: NAI Uitgevers.
- Sociaal-Economische Raad. (2004). *Evaluatie van de Lissabon-strategie*. Geraadpleegd op https://www.ser.nl/~media/db_adviezen/2000_2009/2004/b22794%20pdf.ashx
- Span, K., Luijckx, K., Schols, J., & Schalk, R. (2009). De regierol van gemeenten nader bekeken. Een theoretische analyse van de literatuur. *Bestuurskunde* 18(1), 92-100.
- Stake, R. E. (2005). Qualitative case studies. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 443–466). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Van den Bosch, H. (2013). Universiteit en bedrijfsleven: een moeizame relatie. In R. Kok, H. Lekkerkerk en P. Vermeulen (Eds.), *Versterking van innovatie* (pp. 201-216). Den Haag, Nederland: Boom Lemma uitgevers.
- Van der Sijde, P. (2005). Kenniscirculatie en een ondernemende kennisinstelling: ingrediënten voor een ondernemende regio. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 5 (1), 44-61.
- Van Ek, J. C. (2009). *Doel en werkwijze van de Raad voor Economische Ontwikkeling*. Geraadpleegd op http://www.reo-amersfoort.nl/uploads/dps/5_doel-en-werkwijze-reo24-11-09.pdf
- Van Oort, F. (2007). De kracht van de stad. FD Strategie Dossier. *Financieel Dagblad*, pp. 41-54.
- Van Thiel, S. V. (2007). *Bestuurskundig onderzoek: een methodologische inleiding*. Bussum, Nederland: Coutinho.
- Van Vliet, H. & Slotman, R. (2006). De regionale basis voor innovatie in het MKB. *TH&MA*, 13(1), 30-36.
- Vereniging van Universiteiten. (2013). *Een Raamwerk Valorisatie-indicatoren*. Geraadpleegd op www.vsnu.nl/valorisatie
- Vereniging VNO-NCW & HBO-raad. (2004). *Aan de slag met innovatie. Versterking rol HBO in de kenniscirculatie met het MKB*. Geraadpleegd op https://www.bvekennis.nl/Bibliotheek/05-0180_aan_de_slag_met_innovatie.pdf
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2008). *Innovatie vernieuwd. Opening in viervoud*. Amsterdam, Nederland: University Press.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2013). *Naar een lerende economie. Investeren in het verdienvermogen van Nederland*. Amsterdam, Nederland: University Press.

Weterings, A., Van Oort, F., Raspe, O. & Verburg, T. (2007). *Clusters en economische groei*. Rotterdam, Nederland: NAI Uitgevers.

Wijffels, H. & Grosfeld, H. (2004). *Vitalisering van de kenniseconomie. "Het beter ontwikkelen en benutten van de mogelijkheden van mensen als de sleutel voor een dynamische kenniseconomie"*. Geraadpleegd op <http://www.wiskgenoot.nl/nieuws/dossier/kennisland/Vitalisering.pdf>

Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Yin, R. K. (2010). *Qualitative research from start to finish*. New York, NY: Guilford Press.

Zook, M .A. (2004). The knowledge brokers: venture capitalists, tacit knowledge and regional development. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(3), 621-641.

Bijlage 1. Respondentenlijst

Naam	Functie
Ackers, T.	Opleidingsmanager HUA
Boekman, D.	Opleidingsmanager HUA
Boer, J. de	Programmamanager EBU
Boer, J. de	Afdelingshoofd woon- en werkklimaat
Boerhof, R.	Bestuurslid VAO
Broks, P.	Voorzitter VAB
Groot, R. de	Directeur HUA
Grutters, Y.	Gemeentelijk projectleider Nieuwe Stad
Heel, P. van	Bestuurslid VAZ
Houwing, B.	Wethouder bestuurlijke vernieuwing, onderwijs
Hoving, H.	Beleidsmedewerker onderwijs en onderzoek HU
Janssen, E.	Bestuurslid VAO
Jong, S. de	Afdelingshoofd economische zaken en volkshuisvesting
Kaan, D.	Directeur Stadslab 033
Simons, L.	Projectmanager Nieuwe Stad
Sombroek, C.	Afdelingshoofd welzijn en onderwijs
Stralen, M. van	Hogeschooldocent HUA
Wesselink, J.W.	Directeur Kennislab voor Urbanisme

Bijlage 2. Topiclijst

Bron samenwerking

- Contacten HU-breed
- Onderscheid HU – HUA
- Belang fysieke nabijheid HUA
- Samenwerkingsvormen in het verleden

Bestaande kenniscirculatie

- Contacten met
 - Docenten
 - Studenten
 - Ondernemers

- Deelnemers
 - Docent(en)
 - Student(en)
 - Andere bedrijven of instellingen

- Circulatie binnen gremia
- Opbrengst (persoonlijk, voor bedrijf / HUA)
 - Verwacht
 - Uiteindelijk

Beoordeling circulatievorm

- Succesfactoren
- Faalfactoren

Barrières

- Institutionele doelstelling
- Toegankelijkheid
- Cultuurverschillen
- Economische samenstelling
- Bestuurlijke indeling
- Tijd en middelen

Gewenste kenniscirculatie

- Vorm
- Deelnemers
- Verwachting richting andere partij
- Doelen
- Initiatiefnemer

Rol gemeente

- Huidige rol
 - Betrokkenheid gemeente
 - Moment van deelname
 - Invloed
 - Betrokkenheid